

ศีลและทิวฐิฐิในฐานะเป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีและแตกความสามัคคี

SĪLA AND DIṬṬHI CAUSING HARMONY AND INHARMONY

Phra Sunant Sunando

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

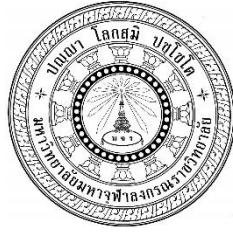
ศิลปะและทฤษฎีในฐานะเป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีและแตกความสามัคคี

Phra Sunant Sunando

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Sīla and Ditṭhi Causing Harmony And Inharmony

Phra Sunant Sunando

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Tipitaka Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย เรื่อง
“ศีลและทฤษฎีในฐานะเป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีและแตกความสามัคคี” นี้ เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

.....
(ผศ.ดร.อุทัย สติมัน)

ประธานกรรมการ

.....
(ดร.ธานี สุวรรณประทีป)

กรรมการ

.....
(พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน,ดร.)

กรรมการ

.....
(ผศ.ดร.สุเทพ พรมเลิศ)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน,ดร.
ผศ.ดร.สุเทพ พรมเลิศ

ประธานกรรมการ

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

.....
(Phra Sunant Sunando)

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำอธิบายคำย่อภาษาไทย

ก. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์พระไตรปิฎก

ในงานวิจัยผู้วิจัยได้ใช้คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ ในการอ้างอิง จะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ ดังตัวอย่างเช่น

อง.ติก.(บาลี) ๒๐/๕๖๕/๓๕๖ หมายถึง สุตตนต์ปิฎก องคตตฺรนิกาย ติกนิปาตปาลี เล่ม ๒๐ ข้อ ๕๖๕ หน้า ๓๕๖ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิ.มหา.(ไทย) ๑/๓๔-๑๓๓/๘๔-๑๘๓ หมายถึง วินัยปิฎกมหาวิงค์ ภาษาไทย เล่ม ๑ ข้อ ที่ ๓๔-๑๓๓ หน้าที่ ๘๔-๑๘๓ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๓๓/๘๐ หมายถึง วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา มหาวิงค์อัฐฎกถา เล่ม ๑ ข้อที่ ๓๓ หน้าที่ ๘๐ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ว.ชร.ฎีกา (บาลี) ๒๙ หมายถึง วชิรพุทธิฎีกา หน้า ๒๙ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (บาลี) = วินัยปิฎก มหาวิงคปาลี (ภาษาบาลี)

วิ.มหา. (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวิงค์ (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี. (บาลี) = สุตตนต์ปิฎก ทีฆนิกาย สीलขนธวคคปาลี (ภาษาบาลี)

ที.สี. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สीलขันธวรรค (ภาษาไทย)

ที.ม. (บาลี) = สุตตนต์ปิฎก ทีฆนิกาย มหาวคคปาลี (ภาษาบาลี)

ที.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)

ที.ปา. (บาลี) = สุตตนต์ปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวคคปาลี (ภาษาบาลี)

ที.ปา. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎีกวรรค (ภาษาไทย)

ม.มู. (บาลี) = สุตตนต์ปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสกปาลี (ภาษาบาลี)

ม.มู. (ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก (ภาษาไทย)

ม.ม. (บาลี) = สุตตนต์ปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสกปาลี (ภาษาบาลี)

ม.ม. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสกั	(ภาษาไทย)
ม.อ. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปณณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.อ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปณณาสกั	(ภาษาไทย)
อง.ทุก. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก องคุดตตรนิกาย ทุกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.ทุก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก องคุดตตรนิกาย ทุกนิปาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก องคุดตตรนิกาย จตุกกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.จตุกก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก องคุดตตรนิกาย จตุกกนิปาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก องคุดตตรนิกาย ปญจกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.ปญจก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก องคุดตตรนิกาย ปญจกนิปาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก องคุดตตรนิกาย อฏฐกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.อฏฐก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก องคุดตตรนิกาย อฏฐกนิปาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธมมปทปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธมมปท	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถาปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.เถร (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก อัมมสังคณี	(ภาษาไทย)
---------------	---	------------------------	-----------

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.มหา.อ. (บาลี)	=	วินัยปิฎก สมณตปาสาทิกา มหาวิภังงอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)
วิ.มหา.อ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก สมณตปาสาทิกา มหาวิภังงอฏฐกถา	(ภาษาไทย)
วิ.ม.อ. (บาลี)	=	วินัยปิฎก สมณตปาสาทิกา มหาวคคอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)
วิ.ม.อ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก สมณตปาสาทิกา มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.สี.อ. (บาลี)	=	ทีฆนิกาย สุมงคลวิลาสินี สีลกขณชวคคอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)
-----------------	---	--	------------

ที.สี.อ. (ไทย)	=	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี สีลขันธวรรคอรรรถถา (ภาษาไทย)
ที.ปา.อ.(บาลี)	=	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี ปาฐิกวรรคอรรรถถา (ภาษาบาลี)
ที.ปา.อ.(ไทย)	=	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี ปาฐิกวรรคอรรรถถา (ภาษาไทย)
อง.ติก.อ.(บาลี)	=	องคฺตตรนิกาย มโนรทปุรณิ ติกนินปาตอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
อง.ติก.อ.(ไทย)	=	อังกฺตตรนิกาย มโนรทปุรณิ ติกนินบาตรอรรรถถา (ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.อ. (บาลี)	=	ขุททกนิกาย ปรมตฺถโชติกา ขุททกปาฐอรรรถถา (ภาษาบาลี)
ขุ.ขุ.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย ปรมตฺถโชติกา ขุททกปาฐอรรรถถา (ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.อ. (บาลี)	=	ขุททกนิกาย ปรมตฺถทีปนี อิติวุตตกอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
ขุ.อิติ.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย ปรมตฺถทีปนี อิติวุตตกอรรรถถา (ภาษาไทย)
ขุ.สุ.อ. (บาลี)	=	ขุททกนิกาย ปรมตฺถโชติกา สุตตนิปาตอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
ขุ.สุ.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย ปรมตฺถโชติกา สุตตนินบาตรอรรรถถา (ภาษาไทย)

อรรรถถาพระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง.อ. (บาลี)	=	อภิธมมปิฎก ฌมมสังคณิ อฏฐสาลินีอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
อภิ.สง.อ. (ไทย)	=	อภิธัมมปิฎก ฌมมสังคณิ อฏฐสาลินีอรรรถถา (ภาษาไทย)
อภิ.วิ.อ. (บาลี)	=	อภิธมมปิฎก วิภงค สัมโมหวิโนทนีอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
อภิ.วิ.อ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก วกังค สัมโมหวิโนทนีอรรรถถา (ภาษาไทย)

ฎีกาพระวินัยปิฎก

วชิร.ฎีกา. (บาลี)	=	วชิรพุทธิฎีกา (ภาษาบาลี)
สารตถ.ฎีกา (บาลี)	=	สารตถทีปนีฎีกา (ภาษาบาลี)
สารตถ.ฎีกา (ไทย)	=	สารตถทีปนีฎีกา (ภาษาไทย)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศิลและทฤษฎีในฐานะเป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีและแตกความสามัคคี

ผู้วิจัย : Phra Sunant Sunando

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระไตรปิฎกศึกษา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน,ดร. ป.ธ.๗,ศศ.บ.(ไทยคดีศึกษา),ศศ.ม.
(พุทธศาสนศึกษา), M.Phil. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist
Studies),

: ผศ.ดร.สุเทพ พรหมเลิศ, ป.ธ.๙ พธ.บ. (การสอนสังคมศึกษา), ศศ.ม.
(จารีกภาษาไทย),พธ.ด.(พระพุทธศาสนา),

วันสำเร็จการศึกษา : ๑๙ มีนาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง“ศิลปะและทฤษฎีในฐานะเป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีและแตกความสามัคคี”ตามขั้นตอนที่วางไว้ในวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาความสำคัญของศิลปะและทฤษฎีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาเรื่องความสามัคคีและการแตกความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ๓) เพื่อศึกษาศิลปะและทฤษฎีในฐานะเป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีและแตกความสามัคคี ผลการวิจัยพบว่า

จากการศึกษาความสำคัญของศิลปะและทฤษฎีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทพบว่าศิลปะมีกำเนิดจากการปกครองของพระเจ้าจักรพรรดิ หมายถึงมูลรากพฤติกรรมที่ถูกควบคุมอย่างดีจนเป็นปกติ เพราะศิลปะมีลักษณะคือ ควบคุมกาย วาจา ให้เรียบร้อย ศิลปะมี ๒ ประเภทคือ ศิลปะของบรรพชิตและศิลปะของฆราวาส ศิลปะมีองค์ประกอบแต่ละข้อเป็นการเฉพาะตามเงื่อนไขของพฤติกรรมการละเมียด ศิลปะมีอันสงฆ์หลายประการ ทฤษฎีหมายถึงความเห็น มี๒ ประการคือ สัมมาทฤษฎีและมิจฉาทฤษฎี

จากศึกษาความสามัคคีและการแตกความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่าความสามัคคีหมายถึง ความร่วมมือไปด้วยกัน โดยมีศิลปะและทฤษฎีที่เสมอกันเป็นหลัก มีหลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคี ได้แก่หลักสาราณียธรรม หลักการบริหารานियธรรม และหลักสังคหวัตถุ ๔ คำที่ตรงกันข้ามกับความสามัคคีคือการแตกความสามัคคี สังฆราชี และสังฆเภท วิธีระงับการแตกความสามัคคีต้องอาศัยอิทธิพลสมถเป็นต้น

ศีลที่เป็นต้นเหตุให้เกิดความสามัคคีได้แก่ศีลสามัญญตา และทิวฐิที่ก่อให้เกิดความสามัคคี
ได้แก่ ทิวฐิสามัญญตา ผลดีของการสร้างความสามัคคี คือทำให้เกิดความสุข ความรักและนับถือ
ส่วนผลกระทบจากการแตกความสามัคคี มีผลเสียทั้งแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

Thesis Title : **Sīla and Diṭṭhi Causing Harmony And Inharmony**

Researcher : Phra Sunant Sunando

Degree : Master of Arts (Tipitaka Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Surasak Paccantaseno, Dr., Pāli VII., B.A. (Thai Studies), M.A. (Buddhist Studies), M.Phil. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)

: Asst. Prof. Dr.Suthep Promlert, Pāli IX., B.A. (Social Science Teaching), M.A. (Thai Inscription), Ph.D. (Buddhist Studies)

Graduation date : March 19 2018

Abstract

The objectives of this study were 1) to investigate the importance of precepts(Sīla) and views(Diṭṭhi) in Theravada Buddhist scriptures, 2) to study the unity and disunity in Theravada Buddhist scriptures, and 3) to study precepts and views as the causes of unity and disunity. The results of this study indicated as follows.

In terms of the importance of precepts and views in Theravada Buddhist scriptures, it was found that precepts derived from the rule of the emperor, referred to the root cause of well-controlled behavior and conduct. Precepts are the doctrine of physical and psychological control. There are two types of precepts, namely monastic precepts and secular precepts. Individual elements of precepts are specific to the condition of abuse conduct. Precepts have many results of merit. Tithi means views, consisting of two types, namely Sammatithi and Mitchatithi.

In terms of unity and disunity in Theravada Buddhist scriptures, it was found that unity means the collaboration under the balance of precepts and views. The

doctrines leading to unity are Saraniyadhamma, Aparihaniyadhamma, and Sangahavatthu 4. In contrast, the disunity is an opposite side of unity. Disunity related doctrines are dissension(Sangkarachi and Sangkhaphet). The method of eliminating disunity is to rely on Athikarana Samatha, etc.

Sila (Precept) which is the cause of unity is Sila-samannata. Tithi (View) which is the cause of unity is Tithi-samannata. The advantage of building unity is the emergence of happiness, love, and respect. Disunity results in monastic and secular disadvantages.

กิตติกรรมประกาศ

ขอนอบน้อมแด่คุณพระรัตนตรัย คือ คุณพระพุทธ คุณพระธรรม และคุณพระสงฆ์ที่ทรงพระคุณอันประเสริฐ ขอแสดงความเคารบต่อคุณบิดามารดาผู้ให้กำเนิด ครูบาอาจารย์ผู้ให้ความรู้ ขอแสดงความเมตตาธรรมต่อสัตว์โดยทั่วทุกตัวตน

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ ด้วยอนุเคราะห์ห่ออาศัยความเมตตาจากบุคคลหลายฝ่าย ซึ่งผู้วิจัยขอระบุนามไว้เพื่อแสดงความขอบคุณ เพื่อเป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูต่อท่านดังต่อไปนี้

ขอบคุณมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ให้โอกาสทางการศึกษาแก่ผู้วิจัย ได้มาศึกษาหาความรู้ ทำให้เข้าใจหลักธรรมทางด้านพระพุทธศาสนา อันเป็นสถาบันที่ทรงคุณค่าทางพระพุทธศาสนา สำหรับบุคคลที่สนใจ ในพระพุทธศาสนาและประชาชนคนทั่วไป

กราบขอบพระคุณ พระราชปริยัติมุนี, ผศ. ดร. คณบดีคณะพุทธศาสตร์ พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิโกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ที่ได้ให้คำแนะนำแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณพระมหาสุรศักดิ์ ปจจนตเสโน, ดร. รองคณบดีฝ่ายบริหาร คณะพุทธศาสตร์ และ ผศ. ดร. สุเทพ พรหมเลิศ หัวหน้าภาควิชาพระพุทธศาสนา เป็นคณะกรรมการที่ปรึกษา ที่ได้ให้คำแนะนำในการสืบค้นข้อมูล ช่วยตรวจตราถากถางทรงกระทั่ง วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ ต้องขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง

ขออนุโมทนาและขอบคุณคณาจารย์ ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ เพื่อนนิสิตรุ่นที่ ๑ สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา คณะพุทธศาสตร์ เป็นกำลังใจให้ตลอดมา คณาจารย์นักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาทุกท่าน ที่เป็นเจ้าของหนังสือและงานวิจัยที่มีคุณค่า ซึ่งท่านได้เขียนไว้ให้ได้ศึกษาค้นคว้า เพื่อเป็นข้อมูลประกอบในการเขียนวิทยานิพนธ์ ในครั้งนี้ และเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยการศึกษาวิจัย ในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เสร็จสมบูรณ์ลงได้ตามวัตถุประสงค์

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยหวังว่าจะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจ ตามสมควรพร้อมทั้งขออุทิศความดีของวิทยานิพนธ์ให้บิดา มารดา ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ ผู้มีอุปการคุณทุกท่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรค่าแก่การแสดงความสำนึกในบุญคุณ และการทำการตอบแทนเป็นอย่างยิ่ง ผู้วิจัยขอความมีเมตตาที่ทุกท่านมีให้ไว้เป็นคุณธรรม เพื่อพัฒนาตนเอง และพัฒนางาน เพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงของพระสัทธรรมสืบต่อไป

Phra Sunant Sunando

๑๙ มีนาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สัญลักษณ์และคำย่อที่ใช้ในการวิจัย	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนหนังสือเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๙
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ	๙
บทที่ ๒ ความสำคัญของศิลปะและทฤษฎีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๑๑
๒.๑. กำเนิดศิลปะความหมายและความสำคัญของศิลปะ	๑๑
๒.๑.๑ กำเนิดศิลปะ	๑๑
๒.๑.๒ ความหมายของศิลปะในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๑๒
๒.๑.๓ ประเภทของศิลปะ	๑๔
๑) อนุคาริยวินัย	๑๔
๑.๑) ศิลปะสำหรับภิกษุ	๑๕
๑.๒) ศิลปะสำหรับภิกษุณี	๑๖
๑.๓) ศิลปะสำหรับสามเณร	๑๗
๒) ออนุคาริยวินัย	๑๗
๒.๑) เบนจศิลปะ	๑๗
๒.๒) อุโบสถ	๑๘

๒.๑.๔ ความสำคัญของศีลในฐานะที่เป็นธรรมและวินัย	๑๙
๒.๑.๕ ประเภทของการปฏิบัติ	๑๙
๒.๑.๖ องค์ประกอบของศีลและการขาดศีล	๒๐
๒.๑.๗ ความสำคัญของศีล	๒๔
๒.๑.๘ อานิสงส์ของศีล	๒๖
๒.๒ ความหมายของทิวฏฐิในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๒๖
๒.๒.๑ ประเภทของทิวฏฐิ	๓๐
๒.๒.๒ ความสำคัญของทิวฏฐิ	๔๐
สรุปท้ายบท	๔๐
บทที่ ๓ ความสามัคคีและการแตกความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๔๒
๓.๑ ความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๔๒
๓.๑.๑ ความหมายของสามัคคี	๔๒
๓.๑.๑) ความหมายในพระไตรปิฎก	๔๒
๓.๑.๒) ความหมายของความสามัคคีตามอรรถ	๔๕
๓.๑.๓) ความหมายของความสามัคคีตามทรรศนะนักวิชาการ	๔๖
๓.๑.๔) คุณลักษณะและความสำคัญของความสามัคคี	๔๘
๓.๒ หลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๕๐
๓.๒.๑. หลักสารานियธรรมสำหรับบรรพชิต	๕๐
๓.๒.๒. หลักสารานियธรรมสำหรับฆราวาส	๕๒
๓.๒.๓. หลักอปริหานิยธรรม	๕๓
๓.๒.๔. หลักสังคหวัตถุ๔	๕๖
๓.๓ ความแตกความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๕๗
๓.๓.๑. หลักสังฆราชา	๕๗
๓.๓.๒. หลักสังฆเภท	๕๗
๓.๔ วิธีการระงับการแตกความสามัคคีหลักธรรมที่ระงับความวิวาท	๕๙
๓.๔.๑. หลักวิวาท	๕๙
๓.๔.๒. อธิกรณ์	๖๐

๓.๔.๓. หลักสังฆเภท	๖๒
๓.๔.๔. อาการที่สงฆ์แตกความสามัคคี	๖๓
๓.๔.๕. หลักสังฆราชา	๖๓
สรุปท้ายบท	๖๓
บทที่ ๔ ศีลและทิวฏฐิในฐานะเป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีและแตกความสามัคคี	๖๕
๔.๑ ศีลที่เป็นเหตุให้เกิดความสามัคคี	๖๕
๔.๒ ทิวฏฐิที่เป็นเหตุให้เกิดความสามัคคี	๖๘
๔.๓ ทิวฏฐิที่เป็นเหตุให้แตกความสามัคคี	๗๐
๔.๔ พระสูตรเป็นธรรมเครื่องระงับการแตกความสามัคคี	๗๘
๔.๕ ผลดีของการสร้างความสามัคคี	๘๐
๔.๖ ผลกระทบจากการแตกความสามัคคี	๘๐
สรุปท้ายบท	๘๓
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๘๕
๕.๑. บทสรุป	๘๕
๕.๒. ข้อเสนอแนะ	๘๖
บรรณานุกรม	๘๗
ประวัติผู้วิจัย	๙๑

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศิลปะและทฤษฎีในฐานะเป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีและแตกความสามัคคี” ตามขั้นตอนที่วางไว้ในวัตถุประสงค์ โดยได้ทำการศึกษาตามลำดับ ในงานวิจัยเล่มนี้”ได้เริ่มต้นจากการศึกษาความสำคัญของศิลปะและทฤษฎีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท มีข้อสรุปดังนี้

๕.๑ บทสรุป

จากการศึกษา ศิลปะและทฤษฎีในฐานะเป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีและแตกความสามัคคี มีข้อสรุปตามวัตถุประสงค์

๑) ความสำคัญของศิลปะและทฤษฎีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

กำเนิดศิลปะ ความหมาย และความสำคัญของศิลปะปรากฏในพระไตรปิฎก โดยศิลปะนั้นเกิดตามความจำเป็นดังปรากฏใน จักรวัตติสูตรและอัครัญญสูตร ความหมายของศิลปะในคัมภีร์พระพุทธศาสนา หมายถึงมูลรากพฤติกรรมที่ถูกควบคุมอย่างดีจนเป็นปกติ เพราะศิลปะมีลักษณะคือควบคุมกาย วาจา ให้เรียบร้อย มีหน้าที่คือกำจัดความหุนหัน มีผลปรากฏคือความสะอาดทางกาย วาจา ใจ มีปทัสฐานหรือรากคือ หิริ(ความละอาย) โอตตัปปะ(ความเกรงกลัวบาป) ศิลปะยังหมายถึงความดี ความสงบเย็น สันติภาพด้วย ศิลปะมี ๒ ประเภท คือศิลปะของบรรพชิต๑ ศิลปะของคฤหัสถ์๑ ศิลปะมีความสำคัญในฐานะที่เป็นธรรมและเป็นวินัย องค์ประกอบของศิลปะมีหลายประการ สามารถอธิบายได้เป็นข้อๆตามพฤติกรรมที่ล่วงละเมิด ศิลปะมีอันสงฆ์ในทางที่ดี ส่วนทฤษฎี หมายถึงความเห็น มี ๒ ประเภทคือ สัมมาทฤษฎี กับมิจฉาทฤษฎี ความสำคัญของทฤษฎี คือเป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีหรือแตกความสามัคคีตามเหตุปัจจัย

๒) ความสามัคคีและการแตกความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาหมายถึง การดำเนินชีวิตไปด้วยกัน มีศิลปะหรือพฤติกรรมเท่าเทียมกัน มีทัศนคติเหมือนกัน เรียกว่าการไปอย่างเสมอภาค หลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคี ได้แก่หลักสาราณียธรรมสำหรับบรรพชิต หลักสาราณียธรรมสำหรับฆราวาส หลักอปริหานิยธรรม และหลักสังคหวัตถุ ๔ จากการศึกษาศิลปะการแตกความสามัคคี ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพบว่า มีทั้งสังฆราชา คือความร้าวรานของสงฆ์ และสังฆเภทคือการทำลายสงฆ์ วิธีระงับการแตกความสามัคคี โดยอาศัยหลักวิเวก อธิกรณ์ หลักสังฆเภท อาการที่สงฆ์แตกความสามัคคีและการระงับสังฆราชา

๓) ศิลและทฤษฎีในฐานะเป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีและแตกความสามัคคี

ศิลปและทฤษฎีในฐานะเป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีและแตกความสามัคคี พบว่า ศิลที่เป็นต้นเหตุให้เกิดความสามัคคีได้แก่ ศิลสามัญญตา คือศิลปะที่เท่าเทียมกัน ยึดกฎกติกาเท่าเทียมกัน ไม่ต่างพร้อยหรือบกพร่องทฤษฎีที่เป็นเหตุให้เกิดความสามัคคี ได้แก่ทฤษฎีสามัญญตา คือทศณะที่เหมือนกัน มุมมองตรงกันจะทำให้เกิดความสามัคคีซึ่งต้องมีการอบรมทฤษฎี ทฤษฎีที่เป็นต้นเหตุให้แตกความสามัคคี พระสูตรที่มีธรรมเครื่องระงับการแตกความสามัคคี เช่น อานันทสูตร ฝาสุวิหารสูตร สาชีวิสูตร ผลดีของการสร้างความสามัคคี คือทำให้เกิดความสุข ความรักและนับถือ ส่วนผลกระทบจากการแตกความสามัคคี มีผลเสียทั้งแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ บรรพชิตเรียกว่าสังฆเภท เป็นอานันตริย กรรม คือกรรมหนักมาก ส่วนคฤหัสถ์ผู้แตกความสามัคคีจะทำให้เกิดปัญหาหลายประการดังกล่าวไว้แล้วข้างต้น

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

ศิลปและทฤษฎีในฐานะเป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีและแตกความสามัคคี เนื่องจากความเจริญทางด้านเทคโนโลยี ทำให้เกิดกระแสทางด้านวัตถุนิยมเพิ่มมากกว่ากระแสความเจริญทางด้านศีลธรรม จึงทำให้การกระทำความผิดเพิ่มจำนวนมากขึ้น ซึ่งองค์ประกอบของการกระทำความผิดนั้นมีเจตนาเป็นที่ตั้งเป็นหลักสำคัญ ซึ่งทำให้เกิดกิเลส ๓ อย่างเกิดขึ้น คือ ๑) โลภะ ความโลภอยากได้ทรัพย์สินของผู้อื่น ๒) โทสะ ความคิดประทุษร้ายบุคคลอื่นเพื่อให้ได้ทรัพย์นั้นมา ๓) โมหะ ความหลงไม่รู้ตามความเป็นจริง ศิลและทฤษฎีในฐานะเป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีและแตกความสามัคคี ควรส่งเสริมให้พระสงฆ์และผู้นำชาวพุทธเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับสังคมและสามารถอธิบายบาปบุญคุณโทษ และประโยชน์ของการสร้างความสามัคคี

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการทำวิจัยในครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยที่ผ่านมาผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศิลปและทฤษฎีในฐานะเป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีและแตกความสามัคคี” นั้นไม่สมควรยุติลงไว้เพียงเท่านี้ เพราะสังคมมีความเจริญด้านวัตถุนิยมเพิ่มมากขึ้นทำให้ความเจริญด้านศีลธรรมบางอย่างลดน้อยลง ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะว่าเรื่องนี้ควรนำไปทำการศึกษาให้ทันกับความก้าวหน้าของเทคโนโลยีต่อไปเป็นต้นว่า

๑. ศึกษาวิเคราะห์ศิลปและทฤษฎี

๒. พระสงฆ์กับบทบาทสำคัญในการสร้างความสามัคคี

ซึ่งจะทำให้เกิดประโยชน์ต่อการวิจัยในสังคมไทยในเรื่องของศิลปและทฤษฎีในฐานะเป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีและแตกความสามัคคีต่อไปได้

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมเกิดจากคนตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปมาอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ตั้งแต่ขนาดเล็กๆ จนถึงขนาดใหญ่ กลายเป็นชุมชน โดยกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันนี้ต่างมีความสัมพันธ์กัน พึ่งพาอาศัยกัน มีระเบียบ กฎเกณฑ์ความเชื่อถือที่สำคัญๆร่วมกันตลอดจนมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลด้วยตนเอง และระหว่างกลุ่มสังคมอื่นๆด้วยซึ่งสอดคล้องกับคำว่าสังคม^๑ ซึ่งบุคคลในสังคมต้องอยู่ร่วมกันในการดำรงชีวิต ไม่สามารถจะอยู่ได้ลำพังคนเดียวได้ นับตั้งแต่สถาบันครอบครัวขึ้นไป การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันในฐานะต่างๆทั้งในด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ต่างๆตลอดจนถึงการติดต่อประสานงานกัน เมื่อมนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมจำนวนมากบางครั้งก็ทำให้เกิดปัญหาต่างๆขึ้น เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหายาเสพติด ปัญหาการล่วงละเมิดสิทธิประโยชน์ของคนอื่น ปัญหาความขัดแย้งเรื่องการทำมาค้าขาย เป็นต้น มนุษย์ถือว่าเป็นสัตว์สังคม(Social animal)^๒ สังคมมนุษย์เกิดขึ้นมาพร้อมกับการกำเนิดมนุษย์ตั้งแต่เริ่มก่อตัวหรือเริ่มปรากฏมีในโลก ดังปรากฏในพระสูตรว่า การกำเนิดเป็นมนุษย์โดยที่กายเป็นโอปาติกสัตว์เกิดขึ้นด้วยอำนาจจิต มีกาย โปร่งแสงกินปิติเป็นอาหาร เรียกว่า “สัตว์” เสมอกันหมด ต่อมาสัตว์เหล่านั้นกินอาหารที่แตกต่าง กันหลากหลายชนิด ทำให้สภาพทางร่างกายเปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะอาหารที่กินเข้าไปทำให้เกิด การถือตัว เหยียดสีผิวกันขึ้น มีความคิดที่แตกต่างกัน แบ่งพวกเพศหญิง เพศชาย มีการเสพ กาม ทำให้ขี้เกียจเริ่มมีการกักตุนอาหาร แบ่งเขตดินแดน ลักขโมย ต้องมีหัวหน้าเผ่าเกิดขึ้นเพื่อ คอยดูแล และเกิดระบบสังคมขึ้นตามลำดับดังกล่าว^๓

การอยู่ร่วมกันจะเป็นสังคมที่สงบสุขได้นั้น จำเป็นต้องมีกฎ กติกา หรือข้อบังคับกำหนด กฎหมายเพื่อเป็นการควบคุมกำกับความประพฤติของคนในสังคมให้มีแนวทางการปฏิบัติที่ดีงามและ

^๑ ศ.ดร.อภิญญวัฒน์ โพธิ์สาน, สุขวิถี มนุษย์ ชีวิต ความสุข, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (มหาสารคาม: อภิชาติการ พิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗๓.

^๒ โกวิท วงศ์สุวรรณ, พื้นฐานรัฐศาสตร์กับการเมืองในทศวรรษที่ ๒๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นครปฐม: โรง พิมพ์สำนักส่งเสริมและฝึกอบรมกำแพงแสน, ๒๕๔๓), หน้า ๕๖.

^๓ ที.ปา.๑๑/๑๒๐/๘๘.

เป็นสมาชิกของสังคมที่ดีภายใต้มาตรฐานเดียวกัน ซึ่งชาวพุทธเรียกหลักหรือระเบียบที่ควบคุมความประพฤติของคนและกิจการของชุมชนให้เกิดความเรียบร้อยดีงามซึ่งเรียกว่าศีล^๕ เป็นจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการฝึกให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่แท้คือการไม่เบียดเบียนกันกับการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุข ทำให้แต่ละคนสามารถเรียนรู้ได้หลายสิ่งหลายอย่างจากประสบการณ์ของตนเองและสังคม และในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันนั้นได้ส่งผลให้แต่ละคนมีแนวความคิด ทักษะคติ ความมุ่งหมาย ตลอดจนวิธีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันไปด้วย จึงทำให้สังคมมีความแตกต่างกัน และก่อให้เกิดความขัดแย้งมองในสิ่งที่ถูกต้องเป็นสิ่งที่ดีซึ่งเรียกว่า ทิฐิ จึงทำให้เกิดความแตกแยกความสามัคคี ดังปรากฏมีในพระไตรปิฎก ความว่า^๕

ภิกษุเมืองโกสัมพีเมื่อพระศาสดาประทับอยู่ที่วัดพระเชตุวัน ในกรุงสาวัตถี ทรงปรารภภิกษุชาวเมืองโกสัมพี ตรัสว่า ภิกษุชาวเมืองโกสัมพีเกิดผิดใจกันแตกแยกออกเป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มหนึ่งปฏิบัติตามคำสั่งสอนของอาจารย์ที่เชี่ยวชาญทางวินัยของพวกตน ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งก็ปฏิบัติตามอาจารย์ที่เชี่ยวชาญทางด้านธรรมะของพวกตน และได้มีปากมีเสียงทะเลาะกันอยู่เสมอๆ แม้ว่าพระศาสดาจะห้ามปรามมิให้ทะเลาะกันอย่างใดก็ไม่ยอมหยุดจนพระศาสดาเอื้อมระอาเสด็จหนีไปจำพรรษาอยู่ที่รักขิตวันป่าลิลเยยะ โดยมีช้างป่าลิลเยยะคอยอุปฐาก ชาวเมืองโกสัมพีเมื่อทราบสาเหตุ ที่ทำให้พระศาสดาต้องเสด็จไปเช่นนั้นก็พากันไม่ใส่บาตรถวายทานแก่พวกภิกษุ ที่ยังเหลืออยู่ทั้งหมด ข้อนี้ทำให้พวกภิกษุทั้งหลายตระหนักถึงความผิดของพวกตนและเริ่มเกิดความ สามัคคีปรองดองระหว่างกัน แต่พวกชาวบ้านก็ยังไม่ยอมปฏิบัติต่อภิกษุเหล่านั้นด้วยความเคารพเหมือนเดิม จะต้องให้ไปขอขมาโทษพระศาสดาเสียก่อน แต่ว่าช่วงนั้นพระศาสดาเป็นช่วงกลางพรรษาพวกภิกษุจึงไปขอขมาโทษมิได้ ดังนั้นพวกภิกษุจึงอยู่จำพรรษานั้นด้วยความทุกข์ยากลำบากเป็นอย่างยิ่ง

เมื่อออกพรรษาพระอานนท์และภิกษุ ๕๐๐ รูปได้ไปเฝ้าพระศาสดาและได้กราบทูลบอกคำอภัยของทานอนาถปิณฑิกเศรษฐีและ อุบาสกอุบาสิกาอื่นๆ ที่ขอให้พระองค์เสด็จกลับ ต่อมาพระศาสดาก็ได้เสด็จกลับวัดพระเชตุวัน กรุงสาวัตถี พวกภิกษุทั้งหลายได้พร้อมกันไปหมอบลงที่เบื้องพระบาทและขอขมาโทษต่อพระศาสดา พระศาสดาได้ทรงตำหนิภิกษุเหล่านั้นที่ไม่เชื่อฟังพระโอวาทของพระองค์ ได้ตรัสบอกให้พวกภิกษุเหล่านั้นให้จดจำใส่ใจไว้ว่าพวกตนจะต้องตายในวันหนึ่ง และเพราะฉะนั้นก็ต้องหยุดทะเลาะวิวาทกันและจะต้องไม่ทำเหมือนกับว่าพวกตนจะไม่ตาย

^๕พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **วินัยชาวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔๒, (นครปฐม, สำนักพิมพ์ เอส.อาร์.พรินติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๑๓-๑๔

^๕(ดูรายละเอียด) ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๕/๕ , ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๖/๕๓-๕๙.

ข้อความข้างต้นนี้ ชี้ให้เห็นว่าการทะเลาะวิวาทเป็นต้นเหตุให้เกิดความแตกแยกความสามัคคี ซึ่งเกิดจากความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน และความสามารถส่วนบุคคลและอื่นๆของคนในสังคม จนทำให้สังคมเกิดความวุ่นวาย ไม่สงบสุข จนเกิดความรุนแรงมากขึ้น หากพิจารณาถึงต้นเหตุของปัญหาดังกล่าวจะพบว่าสาเหตุส่วนใหญ่มาจากการละเมิดศีลและมีความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน หรือที่เรียกว่า ทัศนคติไม่ตรงกัน^๖

อย่างไรก็ตาม พบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากความเข้าใจผิด หรือเราเรียกว่าเป็น มิจฉาทัศนคติ มีความยึดมั่นถือมั่น จนก่อให้เกิดความขัดแย้งกันเกิดขึ้นในสังคม เพื่อให้ปัญหาความขัดแย้งนั้นลดลงผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่องศีลและทัศนคติในฐานะเป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีและแตกความสามัคคีโดยผู้วิจัยจะได้ทำการวิจัย ความหมายของศีลและทัศนคติความหมายของสามัคคี ตามหลักพระพุทธศาสนา หลักธรรมที่มีเกี่ยวข้องกับสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อให้สังคมได้ทราบถึงความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความสำคัญของศีลและทัศนคติในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาเรื่องความสามัคคีและการแตกความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

เถรวาท

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาศีลและทัศนคติในฐานะเป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีและแตกความสามัคคี

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาความสำคัญของศีลและทัศนคติในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาเรื่องความสามัคคีและการแตกความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร

๑.๓.๓ เพื่อศึกษาศีลและทัศนคติในฐานะเป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีและแตกความสามัคคีเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาความหมาย ความสำคัญ ลักษณะ ประเภท หลักธรรมและประโยชน์และโทษที่เกี่ยวข้องกับศีลและทัศนคติอันเป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีและความสามัคคี ใน

^๖ พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโณ), สามัคคีคือพลังสร้างสันติ, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑-๓. .

คัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อุนกกัฏ ปกรณ์วิเสส เอกสารตำราวิชาการต่างๆ และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร (documentary reserch) โดยการสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร (documentary reserch) ในพระไตรปิฎกซึ่งผู้วิจัยเองได้ศึกษาหาความรู้โดยเน้นจากพระไตรปิฎกฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ **ศีล** หมายถึง ข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนา เพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงามมีความปกติสุข

๑.๕.๒ **ศีลสามัญญตา** หมายถึง ความรักใคร่สามัคคี รักษาศีลอย่างเคร่งครัดเหมาะสมตามสถานะของตนมีความประพฤติสุจริตปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของหมู่คณะ ไม่เอา رأดเอาเปรียบผู้อื่น

๑.๕.๓ **ทิวฐิ** หมายถึง ความคิดเห็นจำแนกออกได้ ๒ ประเภท คือ สัมมาทิวฐิ แปลว่า ความเห็นถูกต้องตรงความเป็นจริง ส่วนอีกประเภทเป็น มิจฉาทิวฐิ แปลว่า ความเห็นผิดไปจากความจริง

๑.๕.๔ **ทิวฐิสามัญญตา** การมีความเห็นร่วมกัน ไม่เห็นแก่ตัว รู้จักเคารพและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นร่วมมือร่วมใจในการสร้างสรรค์สังคมให้เกิดความสงบ

๑.๕.๕ **แตกสามัคคี** หมายถึง ทะเลาะเบาะแว้ง วิวาทบาดหมางซึ่งกันและกัน

๑.๕.๖ **หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความสามัคคี** หมายถึง หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักอปริหานิยธรรม หลักขันติธรรม หลักทิวฐิสามัญญตา หลักศีลสามัญญตา เป็นต้น

๑.๕.๗ **สามัคคี** หมายถึง ความพร้อมเพรียงกัน ความกลมเกลียวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยจะทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยศึกษาเอกสารเกี่ยวกับพระไตรปิฎก ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและเอกสารงานวิจัยทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

ก.เอกสารที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวถึงพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่ชนชาวไทยไว้ว่าตามปกติคนทั้งหลายจะอยู่ร่วมกันได้ดี มีความพร้อมเพรียงต่อเมื่อมีหลักความเชื่อ หรือเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจอย่างหนึ่งอย่างเดียวกัน เป็นเหมือนแกนหรือสายเชือกที่ร้อยประสานกันไว้ในบรรดาหลักความเชื่อหรือเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจทั้งหลาย นั้นกล่าวว่าศาสนาเป็นหลักความเชื่อมากที่สุด และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ที่เหนียวแน่นลึกซึ้งที่สุด ดังนั้น ในประเทศชาติใดประชาชนทั้งหมดหรือคนส่วนใหญ่ นับถือศาสนาเดียวกัน นับว่าประเทศชาตินั้นมีโชคอย่างยิ่ง ที่จะต้องประสบความยากลำบากในการที่จะทำให้ประชาชน มีจิตใจประสานรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และ มั่นใจได้ว่า สามารถสร้างเสริม ความพร้อมเพรียงสามัคคีขึ้นได้โดยง่าย อย่างไรก็ตาม ภารกิจที่พลเมืองส่วนใหญ่ นับถือศาสนาเดียวกัน แม้ว่าจะมีความสามัคคีในระหว่างคนส่วนใหญ่ นั้นแล้วก็ตาม แน่แน่นอนว่า แต่ก็ยังไม่เป็นการแน่นอนว่า ประชาชาติจะมีความสามัคคีกันด้วยดีอย่างแท้จริง เพราะว่าความสามัคคีของคนส่วนใหญ่ นั้น ไม่เป็นไปโดยชอบ ก็จะทำให้เกิดปัญหาหาระหว่างประชากรส่วนใหญ่กับคนส่วนน้อยที่นับถือศาสนาต่างกัน และแทนที่จะเกิดความสามัคคีในชาติ ก็จะกลายเป็นการแตกแยก ขัดแย้งเบียดเบียนกัน โดยที่คนส่วนใหญ่ จะบีบบังคับข่มเหงคนกลุ่มน้อย ถ้าเป็นอย่างนั้น ก็ต้องนับว่าความสามัคคีกลับกลายเป็นเคราะห์ร้าย เหมือนมีร่มอยู่ในมือ แทนที่จะใช้กางคุ้มฝนกันแดดกลับใช้อย่างเป็นท่อนเหล็ก ท่อไม้ สำหรับไล่ตีไล่แทงกัน แต่ถ้าเป็นความสามัคคีโดยชอบธรรม นอกจากทำให้รวมกำลังพร้อมเพรียงกันในหมู่ผู้ที่นับถือศาสนาเดียวกันแล้ว ก็ไม่เป็นเหตุแบ่งแยกหรือพวกถือหมู่ กีดกันคนอื่นด้วย แต่ตรงข้าม จะแผ่เมตตาจิตมิตรภาพแก่ศาสนิกชนคนอื่นด้วย ในฐานะที่ว่า แม้จะนับถือศาสนาต่างกัน แต่ก็ยังเป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน จึงไม่ทำให้เสียสามัคคีในชาติ^๗

๑.๖.๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม” ว่าการนำหลักธรรมเกี่ยวกับการเสริมสร้างความสามัคคีและสันติภาพไปใช้ในสังคมไทยเพื่อเป็นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขนั้นสมาชิกของสังคมต้องร่วมกันให้เกิดการปกครองที่ดี ดังคำกล่าวที่ว่าสมาชิกของรัฐผู้มีส่วนร่วมให้เกิดการปกครองที่ดี โดยเฉพาะคนในสังคมประชาธิปไตยพึงปฏิบัติตามหลักการบริหารธรรม พอสรุปได้ดังนี้

- ๑.หมั่นประชุมกันเนื่องนิത്യ
- ๒.พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ
- ๓.ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ (อันขัดต่อหลักการเดิม) ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ (ตามหลักการเดิม) ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรม (หลักการ) ตามที่วางไว้เดิม

^๗พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมาธิปไตยไม่มาจึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ พิมพ์ครั้งที่ , (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวยจำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๐๑.

๔.ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง

๕.บรรดากุลสตรีกุลมารีทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหง หรืออุศร่าชื่นใจ

๖.เคารพ สักการะ บูชาเจดีย์ ของวัชชีทั้งหลายทั้งภายนอกทั้งภายใน

๗.จัดให้ความอารักขา คุ้มครอง ป้องกัน อันชอบธรรม แก่พระอรหันต์ทั้งหลาย^๕

๑.๖.๓ พระเทพสิงหปุราจารย์ กล่าวไว้ใน ธรรมบรรยาย โดยสรุปว่า ความพร้อมเพรียงกันช่วยกันทำงาน และไม่มีความบาดหมางซึ่งกันกันมีความสามัคคีกลมเกลียวซึ่งกันและกัน เรียกว่า สามัคคี โดยแบ่งเป็นประเภทได้ ๒ ประเภท คือ กายสามัคคี จิตตสามัคคี สามัคคีทั้ง ๒ ประเภทนี้ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน แต่กายสามัคคี ถ้าเป็นเพียงแต่กำลังกาย นำใจไม่สามัคคีด้วย เช่น คนที่อยู่ในอำนาจของนายงาน เมื่อนายบังคับก็ช่วยกันยกและลากของอันหนักให้ถึงที่ต้องกันได้ แต่เป็นสามัคคีต่ำๆเพราะช่วยกันทำเป็นเพียงครั้งเพียงคราวเท่านั้น ส่วนจิตสามัคคี เป็นคุณธรรมลึกซึ่งอาจให้ผลแรงกว่าความพร้อมเพรียงกันแต่เพียงกำลังกายเพราะผู้มีน้ำใจประกอบด้วยเมตตาริเอื่อเพื่อแก่กันเองจะมีผู้บังคับก็ตาม ไม่มีผู้บังคับก็ตาม ย่อมมีความสามัคคีช่วยกันคิดช่วยกันทำ ให้เกิดประโยชน์และสำเร็จโดยความจริงใจ ความสามัคคีหากมีอยู่กับบุคคลใด สมาคมใด หมู่ชนสังคมนั้นพึงมีแต่ความเจริญฝ่ายเดียวไม่มีความเสื่อม^๖

๑.๖.๔ ชัยวัฒน์ อัดพัฒน และคณะ ได้กล่าวถึงความสามัคคีไว้ว่า ความสามัคคี หมายถึงความพร้อมเพรียงกัน คนตั้งแต่สองคนขึ้นไปมีความเห็น ร่วมกันและมีความรักใคร่ต่อกัน นับถือกัน ปฏิบัติหน้าที่ร่วมกันจนทำหน้าที่ได้สำเร็จเรียกว่ามีความสามัคคี ความสามัคคีมีประเด็นที่ต้องพิจารณาอยู่ ๒ ประเด็น คือการแสดงออกทางการทำงานและความนึกคิดทางจิตใจ เพื่อความสะดวกในการศึกษาก็จะแบ่งความสามัคคี ออกเป็น ๒ อย่าง ได้แก่ ความสามัคคีทางกาย ความสามัคคีทางใจ^๗

๑.๖.๕ พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงศีล ไว้ว่า ศีลหมายถึงความปกติ หรือปกติภาวะตามธรรมตา หมายความว่า ทำทุกอย่างตามหน้าที่ที่ควรจะทำ แต่อยู่ในภาวะปกติคือไม่เดือดร้อนไม่

^๕พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เอส.อาร์.พริ้นติ้งแอนด์โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๑๑-๒๑๒.

^๖พระเทพสิงหปุราจารย์, **ธรรมะบรรยาย**, [ไทยรัฐออนไลน์]

แหล่งที่มา: <http://www.jarun.org/contact-webmaster.html>.

^๗ชัยวัฒน์ อัดพัฒน และคณะ. **หลักการดำรงชีวิตในสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๘), หน้า ๓๕๖.

กระวนกระวายไม่ระส่ำระสาย ไม่มีความสกปรกความเศร้าหมองใดๆ ศิลพัฒนาที่กาย ที่วาจาให้เป็นที่น่าดู เมื่อมีศีลเป็นพื้นฐานแล้ว จะทำให้มีสมาธิได้ง่าย ศีลย่อมทำให้สังคมมีระเบียบและน่าอยู่ยิ่งขึ้น^{๑๑}

ข.งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๖ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยนิภากร)^{๑๒} ได้กล่าวถึง มนุษย์กับความขัดแย้ง: โลกทัศน์ และชีวิตทัศน์ในพระพุทธศาสนา ผลจากการวิเคราะห์พบว่า พระพุทธศาสนายอมรับว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งจำเป็น ในระดับโลกียวิสัยเพราะ “ความขัดแย้ง” จัดได้ว่าเป็น “ทุกข์ของบุคคลและสังคม” ประการหนึ่งโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมองว่า ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติ หรือ ธรรมดา ของสังคมทั่วไป จนกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็น ของสังคมเพราะสรรพสิ่งในสังคมนั้นแปรเปลี่ยนไปอยู่ตลอดเวลา ผลจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้จึงทำให้เกิดบรรยากาศของ “ทุกข์” หรือความขัดแย้ง ซึ่งเป็นสภาวะหรือธรรมชาติที่ดำรงอยู่อย่างเดิมไม่ได้ สาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง ก็เพราะทุกสิ่งทุกอย่างนั้นในแง่โลกียวิสัยนั้น ไม่สามารถเป็นไปตามความต้องการ หรืออำนาจของสิ่งใด หรืออย่างไรก็ตาม ในทรรศนะทางพระพุทธศาสนา ความขัดแย้งได้ก่อให้เกิดการพัฒนาคุณค่าภายในของมนุษย์ ในเชิงอัตวิสัยและมีส่วนสำคัญ ในการพัฒนาคุณค่าในเชิงปรวิสัย กล่าวคือความขัดแย้งก่อให้เกิดการพัฒนากระบวนการเมืองการปกครอง การบัญญัติพระวินัย การจัดระเบียบสังคม และการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ พระพุทธศาสนาได้สะท้อนภาพทั้งที่เป็นบุญและเป็นบาป ประเด็นจึงอยู่ที่ว่าเราจะมีท่าทีต่อความขัดแย้งหรือวางบทบาทของตนเองในสถานการณ์ของความขัดแย้ง อย่างไรจึงจะสามารถดำรงตนอยู่ได้อย่างประสานสอดคล้องกับชีวิต และสังคมเพื่อนำไปจัดการความขัดแย้งให้ถูกต้องตามหลักเหตุผล ตนประมาณกาล บุคคล และชุมชน โดยที่จะทำให้มนุษย์และสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๑.๖.๗ พระมหาธรรมรัต อริยธมฺโม^{๑๓} ได้กล่าวถึง ความอิจฉาและความรู้สึกมีปมด้อยภายในจิตใจของคนเราว่า เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สังคมเราขาดความสามัคคีไว้ว่า ในสังคมปัจจุบันคนโดยทั่วไป ไม่ว่าจะอยู่ในระดับไหนของสังคม ในส่วนลึกแห่งจิตใจ รู้สึกดูถูกตนเอง รู้สึกขาดความมั่นใจ รู้สึกมีปมด้อยนับตั้งแต่คนทำงานใช้แรงงาน จะรู้สึกด้อยกว่าคนอื่นที่ทำงานใช้สมองคนที่ไม่

^{๑๑} พุทธศาสนิกชน, ทาน ศีล ภาวนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๓๙) หน้า ๕๖-๕๗

^{๑๒} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยนิภากร), “มนุษย์กับความขัดแย้ง: โลกทัศน์และชีวิตทัศน์ในพระพุทธศาสนา” เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ พระพุทธศาสนากับการขจัดความขัดแย้งในสังคมไทย, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑, หน้า ๒๑๓-๒๑๔

^{๑๓} พระมหาธรรมรัต อริยธมฺโม “การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๐๑.

เรียนรู้สึกดีต่อกว่าคนที่ได้เรียน คนเรียนน้อยรู้สึกดีต่อกว่าคนเรียนมาก นักธุรกิจชั้นนำชั้นนี้ แม้อยู่ระดับเดียวกัน ก็ถูกเหยียดหยามกันเอง และคนที่ไต่ขึ้นไปถึงจุดสุดยอดของสังคมก็จะมองไปที่สังคมอื่นที่รู้สึกว่าจะสูงกว่าขึ้นไปอีก คนที่มีจิตสำนึกแบบนี้ย่อมพร้อมที่จะถูกเหยียดหยามคนที่ตนรู้สึกต่ำกว่าอ่อนแอกว่าโง่กว่า จนกว่าพร้อมๆกันนั้น การอิจฉาคนที่ตนรู้สึกสูงกว่า ฉลาดกว่า รวยกว่า แข็งแรงกว่าและก็รู้สึกเกลียดและหลงตนเองอยู่ลึๆพร้อมกันไป ไม่พอใจที่ชีวิตของตนต่ำกว่าคนอื่นและบางครั้งก็รู้สึกเยอหยิ่งดูถูกเหยียดหยาม ที่มีคนอยู่ในระดับต่ำกว่าตน

๑.๖.๘ พระมหาวิพจน์ สุภจारी (วันคำ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวคิดเรื่องเสรีภาพในพระพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวไว้ว่ามนุษย์เมื่ออยู่ร่วมกันตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปสิ่งที่ตามมาคือการกระทำที่จะเกิดการกระทบกระทั่งกันความไม่เสมอภาคทางการประพฤติ และมีความเห็นไม่ตรงกัน ซึ่งสองประการนี้หมายรวมเอาความขัดกันในด้านอื่น ๆ รวมทั้งวาจาซึ่งความไม่สัมพันธ์กันสามารถตกลงกันได้เสรีภาพตามแนวพุทธศาสน์รับรองว่า วาจาเป็นสิ่งเชื่อมประสานความสามัคคีในสังคมและไม่ก่อให้เกิดปัญหาในสังคมดังนั้นเมื่อมนุษย์รวมกันอยู่เป็นสังคมจำต้องมีการกระทำที่เสมอกันหรือมีเสรีภาพร่วมกัน^{๑๔}

๑.๖.๙ พระครูนิภาสธรรมาธิมุต (อำพร ปริมุตโต) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวไว้ว่า หลักคำสอนที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนาเถรวาทคือหลักอริยสัจ ๔ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในวิชาการทางโลกแขนงต่างๆได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในการแก้ปัญหาความขัดแย้งขาดความสามัคคี คือโรคอย่างหนึ่งเป็นลักษณะของความทุกข์สาเหตุของความขัดแย้งหรือโลก คือสมุทัย การหายจากความขัดแย้งหรือโลกคือนิโรธและการแก้ไขปัญหาคือโลกคืออริยมรรค ๘ ดังนั้นเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งที่เกิดขึ้น^{๑๕}

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ ดังที่กล่าวมาแล้วแสดงถึงทัศนะแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องความสามัคคีไว้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เพื่อเป็นการส่งเสริมและสนับสนุน ให้คนไทยทุกหมู่เหล่า ในสังคมมีความสามัคคีรักใคร่กันอยู่ถูกต้องตามหลักปฏิบัติทั้งทางโลกและทางธรรม งานวิจัยเรื่องนี้จึงเป็นการนำเสนอความหมายของความสามัคคี ตาม

^{๑๔}พระมหาวิพจน์ สุภจारी (วันคำ), “การศึกษาแนวความคิดเรื่องเสรีภาพในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๙๗.

^{๑๕}พระครูนิภาสธรรมาธิมุต (อำพร ปริมุตโต), “ศึกษาการแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๘๙-๙๐.

หลักพระพุทธศาสนา ประโยชน์และโทษของความสามัคคี ตลอดจนถึงหลักธรรมที่มีความสัมพันธ์กับความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา แนวทางแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่จะก่อให้เกิดความสามัคคี และ เพื่อความสงบสุขเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของชาติบ้านเมืองเป็นที่ตั้งฉะนั้นเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้องเกี่ยวกับความสามัคคีกัน ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาอนุฎีกาและ ปกรณวิเสส

๑.๗.๒ ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) หนังสือตำรา เอกสารที่เป็นงานเขียน และวิจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๓ ศึกษาข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาด้วยการวิเคราะห์ ตีความ รวบรวม เรียบเรียง นำเสนอผลของการวิจัยด้านเอกสาร

๑.๗.๓ นำข้อมูลที่ได้มาจากเอกสารมาประมวล และสรุปผลของการวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบความสำคัญของศีลและทิวฐิในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นอย่างไร

๑.๘.๒ ทำให้ทราบความสามัคคีและการแตกความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร

๑.๘.๓ ทำให้ทราบศีลและทิวฐิในฐานะเป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีและแตกความสามัคคีเป็นอย่างไร

บทที่ ๒

ความสำคัญของศิลปะและทฤษฎีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ในการศึกษาความสำคัญของศิลปะและทฤษฎีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ซึ่งในบทนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาในบทที่ ๒ นี้ จะแยกออกเป็น ๒ ประเด็นดังนี้ คือ ประเด็นที่แรก จะกล่าวถึงศิลปะ คือ ปกติ ศิลปะในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ก่อน ประเด็นที่สอง กล่าวถึง ทฤษฎี คือ ความเห็น ทฤษฎีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ในสองประเด็นนี้จะกล่าวถึง ความหมาย ประเภท องค์ประกอบ จุดมุ่งหมาย เป็นต้น ความจริงศิลปะมีจำนวนมากยากที่จะนำมากล่าวได้หมด ในบทนี้ ผู้วิจัยทำการวิจัยศิลปะในฐานะเป็นที่รองรับคุณความดีทุกการ และศิลปะในฐานะเป็นเหตุเกิดความสามัคคีนำความสันติสุขมาให้แก่ผู้รักษาศิลปะในชีวิตประจำวัน สำหรับทฤษฎีได้แก่ความเห็นถ้าเป็นสัมมาทิฐิ คือ เห็นชอบทำให้เกิดความสามัคคี ถ้ามิจฉาทิฐิ คือ เห็นผิด ทำให้เกิดความแตกแยกขาดความสามัคคี ในศิลปะและทฤษฎีคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้น ซึ่งผู้วิจัยเองจะทำการวิจัยในประเด็นนี้ แบ่งออกอธิบายตามหัวข้อ ดังต่อไปนี้ ซึ่งแต่ละประเด็นมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑. กำเนิดศิลปะความหมายและความสำคัญของศิลปะ

๒.๑.๑ กำเนิดศิลปะ^๑

ศิลปะ มีปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งปรากฏเนื้อความในพระสูตรในจกั กวตติสูตรและอัครคัมภีร์สูตร ว่า

สมัยดึกดำบรรพ์ โลกของเรามีมนุษย์อยู่จำนวนไม่มาก โดยธรรมชาติมนุษย์มีปกติอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มสังคมเริ่มตั้งแต่ครอบครัวเล็กๆต่างชีพตามมีตามได้จากทรัพยากรธรรมชาติ ไม่มีความโลภ ไม่มีการสะสม ไม่มีการยึดถือครองกรรมสิทธิ์ในผืนแผ่นดิน และในทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ไม่มีการหวงแหน ไม่มีการแย่งชิง อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

ต่อมา มนุษย์มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ทำให้มนุษย์มีลักษณะนิสัยใจคอที่แตกต่างกัน เริ่มมีการเห็นแก่ตัวเพิ่มมากขึ้น มีการสะสมของกินของใช้เพิ่มมากขึ้น ยึดครองกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ เอาไว้เอาเปรียบ แสวงหาผลประโยชน์ให้ตนเอง ให้ญาติพี่น้อง พวกพ้อง ต่อจากนั้น เริ่มมีการลักขโมย แย่งชิง พุดเท็จ เอาไว้เอาเปรียบหลอกลวง มีการคบหาสมสู่ภรรยาสามีคนอื่น ร้ายแรงจนทำให้เกิดฆ่ากัน เพื่อผลประโยชน์ของตนเอง และพวกพ้อง สังคมไม่สงบสุขดุจกาลก่อน เมื่อมีปัญหายุ่งยากเพิ่มมากขึ้นในสังคม จึงทำให้มีการทำข้อตกลงเป็นกติกาสังคมขึ้น เรียกว่า บทบัญญัติ เพื่อให้ทุกคนถือปฏิบัติ ขณะเดียวกันก็ยกย่องบุคคลผู้มีคุณธรรมยึดมั่นในหลัก

^๑ ที.ปา.(ไทย)๑๑/๗๐-๗๗/๔๙-๘๒. ที.ปา.(ไทย)๑๑/๑๑๑-๑๔๐/๘๓-๑๐๒.

บัญญัติ มีความรู้ความสามารถในชุมชนนั้น ขึ้นมาเป็นหัวหน้า เป็นผู้ดูแลรักษาสังคมให้เป็นไปตาม บทบัญญัติที่ตกลงกันได้ และเรียกหัวหน้านั้นว่า “มหาสมมต” บ้าง เรียกว่า “ชัตติยะ” บ้าง และเรียก “ราชา” บ้าง

ครั้นกาลต่อมา ประชากรเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม ต่างๆ เกิดขึ้นในวิถีชีวิต การยกย่องแต่งตั้งบุคคลให้เป็น มหาสมมต ชัตติยะ และราชา นั้นก็มีพิธีกรรม คู่ศักดิ์สิทธิ์เข้มขลังขึ้น ครั้นบุคคลเหล่านั้น ได้รับแต่งตั้งอย่างเป็นทางการเรียกพิธีนั้นว่า “มูรธาภิเษก” แล้วทำหน้าที่ผู้นำรักษาบทบัญญัติอย่างเคร่งครัด จนเกิดจักรวรรดิ ทรงเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ เทียวเผยแพร่ สั่งสอนบัญญัติ ๕ ประการ แพร่กระจายไปทั่วทั้ง ๔ ทิศว่า มนุษย์โลก ควรปฏิบัติตามบัญญัติ ๕ ประการ คือ ๑) ไม่ควรฆ่าสัตว์ ๒) ไม่ควรถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ ๓) ไม่ควรประพฤตินอกใจ ๔) ไม่ควรพูดเท็จ ๕) ไม่ควรดื่มน้ำเมา

ต่อมาบทบัญญัติ ๕ ประการนี้ ก็ได้เป็นระเบียบปฏิบัติของสังคมขึ้น เมื่อทุกคนปฏิบัติตามแล้ว ชุมชนเกิดความสุข สังคมเป็นระเบียบเรียบร้อย จนกระทั่งบทบัญญัติ ๕ ประการนั้น เป็นสิ่งปกติสำหรับวิถีชีวิตมนุษย์ จึงเรียกว่าศีล ๕ และได้ชื่อว่าเป็นคิทธิธรรม คือธรรมของคฤหัสถ์ เป็นระเบียบปฏิบัติขึ้นในโลก^๒

๒.๑.๒ ความหมายของศีลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

สังคมที่สงบสุขย่อมก่อให้เกิดสันติภาพ อันจะส่งผลให้สมาชิกในสังคมดำรงชีวิตอย่างปกติสุข โดยความปกติสุขของสมาชิกในสังคมเริ่มจากการไม่เบียดเบียน ไม่ล่วงละเมิด และเคารพสิทธิเสรีภาพของกันและกัน ทั้งจากข้อบัญญัติทางสังคมหรือกฎหมายที่ถูกกำหนดขึ้น และในขณะเดียวกัน หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่สอนให้บุคคลประพฤติตนภายในกรอบศีลธรรมพื้นฐาน ซึ่งครอบคลุมถึงความประพฤติที่ไม่เบียดเบียน ไม่ล่วงละเมิด เพื่อควบคุมกาย วาจา ย่อมก่อให้เกิดความเรียบร้อยแห่งบุคคลอันจะนำพาสังคมให้เกิดความสามัคคีพร้อมเพรียงเกิดสันติภาพขึ้นได้

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้อธิบายความหมายของศีล ไว้ดังนี้

คำว่า ศีล มาจากคำว่า สีลนะ แปลว่า มูลราก กล่าวคือพฤติกรรมที่ถูกควบคุมอย่างดี การสำรวมระมัดระวังทางกายและทางวาจาให้เรียบร้อยไม่ให้เกิดการกระจายให้มีระเบียบอันดีงามรองรับหรือเป็นที่ตั้งอภัยคุณธรรมทั้งหลาย ถึงทางใจก็มีการสำรวมไว้ การสำรวมทางใจก็ถือว่าเป็นศีล แต่เป็นศีลระดับสูงอนึ่งศีลนี้ หมายถึงเจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการฆ่าการจ้องจําเป็นต้น หรือการ

^๒ พระครูถุญญานสิทธีวัฒน์, ผศ.(สมาน กลยุณธมโม/พรหมอยู่) ศีล ๕ ทางสู่ประตุสววรรค์, พิมพ์ครั้งที่ ๑/๒๕๖๐(กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)หน้า๓

บำเพ็ญวัตรน้อยใหญ่ให้บริบูรณ์ อนึ่ง ศิลมีลักษณะหน้าที่หรือกิจ ผลปรากฏ และ ปทัสถาน ที่ควรศึกษา ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค^๓ให้ความหมายของศิลไว้ว่า

๑) ลักษณะของศิล คือ ควบคุมกายและวาจาให้เรียบร้อย ไม่ให้กระจัดกระจาย ให้มีระเบียบอันดีและรองรับหรือเป็นที่ตั้งอาศัยแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย

๒) หน้าที่ของศิล คือ กำจัดความเป็นคนทุศีล อีกอย่างหนึ่งคือความหาโทษมิได้ เพราะอรรถว่าเป็นกิจ และเป็นสมบัติของศิล

๓) ผลปรากฏของศิล คือความสะอาด ๓ ประการคือ “ความสะอาดกาย วาจา และใจ”^๔ หมายความว่า ศิลนั้นย่อมปรากฏคือถึงความเป็นคุณที่ควรถือเอาโดยความเป็นธรรมชาติสะอาด

๔) ปทัสถานของศิล คือ หิริและโอตฺตปปะ อธิบายว่า เพราะเมื่อหิริและโอตฺตปปะมีอยู่ ศิลจึงเกิดขึ้นและตั้งอยู่ได้ เมื่อหิริและโอตฺตปปะไม่มี ศิลก็เกิดขึ้นไม่ได้ ตั้งอยู่ได้^๕

ศิล แปลว่า ปกติ คือทำกายและวาจาให้เป็นปกติให้เรียบร้อย ไม่ทำความเดือดร้อนให้ใคร ,แปลว่า เย็น คือทำให้เป็นคนเยือกเย็น ทำให้สบายกาย เย็นใจ ไม่ต้องเดือดร้อนเพราะขาดศิล ศิล แปลว่าเกษม คือปลอดภัย ทำให้เบาใจ เบาใจ อีกนัยหนึ่ง ศิล คือธรรมทั้งหลายมีกุศลเจตนาเป็นต้นของผู้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์เป็นต้น หรือบำเพ็ญวัตรปฏิบัติ (มีอุปัชฌายวัตรเป็นต้น) ดังข้อความปรากฏในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า “ก็ สีลนติ เจตนา สีลํ ,ส่วโร สีลํ ,อวิติกโกโม สีลํ”^๖ แปลว่า เจตนาชื่อว่าศิล, เจตสิกชื่อว่าศิล,สังวรชื่อว่าศิล,การไม่ล่วงละเมิดชื่อว่าศิลด้วยกาย วาจา ของผู้ที่สมทานศิลในคัมภีร์วิสุทธิมรรค กล่าวความหมายของศิล ไว้ว่า^๗

ศิล หมายถึง ศีรษะ ความเย็น สันติ ดีเลิศ การกระทำปกติและสภาพปกติตามธรรมชาติของทุกข์และสุข

ศิล หมายถึง ความ เย็น อธิบายว่า ไม้จันทน์ที่มีความเย็นมากที่สุดช่วยทุเลาความร้อนของพิษไข้ในร่างกายได้ฉับไฉน ศิลก็ฉับนั้น คือช่วยทุเลาไข้ใจที่เกิดจากความสะดุ้งกลัวหลังจากศิลขาดและก่อให้เกิดปราโมทย์

^๓ พระพุทธโฆษาจารย์เถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถรพิมพ์ครั้งที่๔,(กรุงเทพมหานคร:บริษัทประยูรพรินท์ติ้ง จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐.

^๔ อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๒๑-๑๒๒/๓๖๖-๓๖๗.

^๕ พระพุทธโฆษาจารย์เถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถรพิมพ์ครั้งที่๔,(กรุงเทพมหานคร:บริษัทประยูรพรินท์ติ้ง จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒.

^๖ ขุ.ป.(บาลี) ๓๑/๓๙/๔๖.

^๗ พระพุทธโฆษาจารย์เถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถรพิมพ์ครั้งที่๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรพรินท์ติ้ง จำกัด, ๒๕๕๖). หน้า๑๐-๑๑.

ศีล หมายถึง สันติ มีอธิบายว่า บุคคลถ้ามีศีล เขาจะมีความประพฤติเรียบร้อยไม่สร้างความกลัวให้เกิดขึ้น^๘

ศีล หมายถึง ความประพฤติดีงามทางกายและวาจา การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย หรือข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความเรียบร้อยดีงามเป็นต้น^๙

ธรรมดาว่า ศีลเกิดขึ้นด้วยความเป็นโอวาทที่พระพุทธเจ้า ทรงสั่งสอนและเกิดขึ้นด้วยความเป็นข้อบัญญัติห้ามไว้ หรือเกิดขึ้นด้วยการงดเว้นจากเหตุที่มาประจบเข้าก็ไม่ละเมิดเพราะนึกถึงชาติตระกูลยศเป็นต้น ทั้งที่ไม่ได้สมทานศีลอะไรไว้ด้วยเลยอย่างนี้ศีลก็เกิดขึ้นได้เช่นกัน ถ้าได้สมทานศีลไว้ก็รักษาศีลยิ่งกว่าชีวิต หรือมีด้วยอำนาจดเว้นเด็ดขาด ชนิดที่จะไม่ให้เกิดขึ้นเลย ในการที่ห้ามบาปมีปณาดิบาตเป็นต้น

จากการศึกษาความหมายของศีลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พอสรุปว่า ศีล หมายถึง ความปกติ ของกาย วาจา และจิตใจขณะใดที่กาย วาจา และใจของเราเป็นปกติ มิได้ก่อทุกข์โทษ เบียดเบียน ทำร้ายทั้งผู้อื่นและตนเอง ให้ได้รับความทุกข์เดือดร้อน อันจะส่งผลให้สังคมอยู่อย่างปกติ สุข ซึ่งการอยู่ร่วมกันในสังคมย่อมมีกฎระเบียบหลักประพฤติปฏิบัติกันซึ่งในขณะนั้นความเป็นศีลก็เกิดขึ้นมีขึ้นแล้วตามธรรมชาติของมันเอง และเป็นศีลแท้ศีลจริงด้วย นำสู่ข้อปฏิบัติเพื่อความประพฤติที่ดีงาม ไม่ว่าจะด้วยวิธีหรืออุบายใดก็ตามย่อมรวมเป็นศีล เมื่อบุคคลมีศีลมีความเป็นปกติ สังคมย่อมสงบสุขเพราะอาศัยความเป็นปกติเรียบร้อยของสมาชิกในสังคม

๒.๑.๓ ประเภทของศีล

ในพระไตรปิฎก แสดงประเภทของศีลไว้ ๒ ประการ ดังนี้คือ ๑) อนาคติยวินัย ศีลสำหรับภิกษุ สามเณร และนักรบวช ๒) อนาคติยวินัย ศีลสำหรับคฤหัสถ์ ซึ่งผู้วิจัยจะได้อธิบายตามลำดับ ต่อไปนี้

๑) อนาคติยวินัย หมายถึง วินัยของบรรพชิต หรือวินัยของพระสงฆ์ ได้แก่ การไม่ต้องอาบัติทั้ง ๗ หรือ ปาฐิสุทธิศีล ๔^{๑๐} ซึ่งกล่าวไว้ดังภิกษุและภิกษุณี อธิบายดังนี้

คัมภีร์วิสุทธิมรรคได้อธิบายเรื่องความบริสุทธิ์แห่งศีลโดยนัยเป็นต้นว่า “สีลวิสุทธิ นามสุปรสุทธิ ปาติโมกขสัรวราที จตุพพิธึ สีล” ศีล ๔ ประเภท มีปาติโมกขสังวรศีลเป็นต้น ที่บุคคลรักษาให้

^๘ พระอุทิศสเถระ, วิสุทธิมรรค. แปลโดย คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๙-๑๐.

^๙ แสวง อุดมศรี, พระวินัยปิฎก ๑ ว่าด้วยมหาวิภังค์หรือภิกษุวิภังค์, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรพงศ์พรินต์ติ้งจำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์, วินัยชาวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๔๒, (นครปฐม: (นครปฐม: (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เอส.อาร์.พรินต์ติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๕),

บริสุทธิแล้ว ท่านเรียกว่า ศีลวิสุทธิ สำหรับสงฆ์นั้น มีความซับซ้อนมาก จะขอกล่าวไว้เพียงย่อๆ ดังต่อไปนี้

๑.๑) ศีลสำหรับภิกษุ

๑.๑.๑) ปาฏิโมกขสัวรศีล หมายถึง ศีล ๒๒๗ สิกขาบท การปฏิบัติตนตามสิกขาบท ๗ เหล่านี้ คือ ปาราชิก๔ สังฆาทิเสส๑๓ อนิยต๒ นิสัคคิยปาจิตตีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ เสขยวัตร ๗๕ อธิกรณสมณะ ๗ สิกขาบททั้งหลายที่ทรงบัญญัติ เฉพาะพระภิกษุ

๑.๑.๒) อินทริยสังวรศีล หมายถึง ศีล คือ ความสำรวมอินทริย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ด้วยสติ ไม่ให้บาปอกุศลทั้งหลายเกิดขึ้นได้รู้ธรรมารมณ์ด้วยมณะแล้ว ไม่ถือเอานิमित ไม่ถือเอาพยัญชนะ^{๑๑} คำว่าไม่ถือเอานิमित ไม่ถือเอาอนุพยัญชนะ จะเห็นจากเรื่องเล่าต่อไปนี้ คือหญิงสะใภ้แห่งตระกูลคนใดคนหนึ่ง ทะเลาะกันกับสามี ตกแต่งและประดับกายสวยงามระวาทกัณฐา ออกจากอนุรารุประแต่เช้าตรู่ เดินไปสู่เรือนญาติ ในระหว่างทางได้พบพระมหาตีสสเถระนั้นเดินมาจากเจตยบรรพตมาสู่อุรารุประ เพื่อเที่ยวบิณฑบาต เกิดจิตวิปลาสหวัระขึ้น ฝ่ายพระเถระแลดูว่า นี่อะไร กลับได้ถือสุกัญญาในพินของหญิงนั้น แล้วได้บรรลุพระอรหันต์ เพราะเหตุนี้พระโอรณจารย์จึงกล่าวไว้ว่าพระเถระเห็นพินของหญิงนั้นแล้วหวนระลึกถึงสัญญาเก่า ท่านยืนอยู่ในที่นั้นเองได้บรรลุพระอรหันต์ ข้างฝ่ายสามีของนางเดินติดตามมา พบพระเถระเข้าจึงถามว่า ท่านผู้เจริญท่านเห็นหญิงบ้างหรือ? พระเถระตอบว่า ฉันไม่ทราบว่ายหญิงหรือชายเดินไปจากที่นี่ แต่ว่าร่างกระดูกนั้นกำลังเดินไปในทางใหญ่^{๑๒}

๑.๑.๓) อาชีวิปาริสุทธิศีล หมายถึง การงดเว้นจากมิจฉาชีวะ คือ การล่อลวง การทำใบ้ การบีบบังคับ การแสวงหาลาภด้วยลาภ ในมิจฉาชีพ ๕ ประการนั้น การทำใบ้ กายกรรมและวจีกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง อันยังความหมายรู้ในอันให้ปัจจัย (แก่ตน) ให้เกิดแก่คนอื่น ๆ การที่ภิกษุเห็นเขาถือขาทนียะเดินไป จึงทำนิมิตโดยนัยว่า “ท่านทั้งหลายได้ของเคี้ยว อะไรมา” เป็นต้น การพูดเกี่ยวข้องด้วยปัจจัย การที่ภิกษุเห็นเด็กเลี้ยงโคแล้วแก้งถามว่า “ลูกโคนี้เป็นลูกโคนมหรือลูกโคเปรียง” เมื่อเด็กตอบว่า “ลูกโคนมเจ้าข้า” แล้วทำโอภาสมิอันพูดแคะได้โดยนัยว่า “ไม่ใช่ลูกโคนมกระมัง ถ้าเป็นลูกโคนม พวกภิกษุคงได้นมบ้าง” เป็นต้น จนเด็กเหล่านั้นต้องไปบอกบิดา มารดาให้ถวายนมสด แก่ภิกษुरुูปนั้น เป็นอาทิ การพูดเฉียดชื่อว่า การพูดเลียบเคียงก็เช่น เรื่องภิกษุชิตันความว่า^{๑๓}

^{๑๑} ดูรายละเอียดใน อง.ติก. (ไทย) ๒๐/-/๑๔๓.

^{๑๒} พระพุทธโฆษาจารย์เถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรพรินท์ติ้ง จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๒๕.

^{๑๓} อ่างแล้ว หน้า ๔๓.

ภิกษุซีตันใคร่จะฉันอาหาร จึงเข้าไปสู่เรือน แล้วนั่งลง หญิงแม่เรือนเห็นภิกษุนั้นแล้ว ไม่ยากจะให้ จึงเสพพูดว่า “ข้าวสารไม่มี” ทำที่ท่าจะไปหาข้าวสารไปสู่เรือนของคนที่คุณเคยกันเสีย ภิกษุเข้าไปในห้องมองดูไป พบท่อนอ้อยที่ชอกประตู เห็นน้ำอ้อยในงบภาชนะ เห็นปลาแห้งในตะกร้า เห็นข้าวสารในหม้อ เห็นเรียงในกระออมแล้วออกมาตั้งอยู่ หญิงแม่เรือนกลับมาถึง แสร้งบอกว่าไม่ได้ข้าวสาร ภิกษุก็พูดขึ้นว่า “อุบาสิกา ฉันเห็นกลางก่อนแล้ว รู้ว่าวันนี้ภิกษาจักไม่สำเร็จ” หญิงแม่เรือนถามว่า “ลางอะไรเจ้าข้า” ภิกษุว่า “ฉันเห็นงูคล้ายท่อนอ้อยที่เก็บชอกประตู คิดจะตีมัน มองดูไปก็เห็นพังพานซึ่งคล้ายกับปลาแห้งที่เก็บไว้ในตะกร้า อันงูนั้นมันถูกประหารด้วยก้อนหินและก้อนดิน ซึ่งคล้ายก้อนน้ำอ้อยงบบางไว้ในภาชนะ ทำแผ่ขึ้น เมื่อมันจะกัดก้อนดินนั้น ก็เห็นเขี้ยวของมันคล้ายเม็ดข้าวสารในหม้อ พอเคืองจัด ก็เห็น น้ำลายเจือด้วยพิษ ที่ออกจากปากของมันคล้ายกับเปรียงที่ใส่ในกระออม” หญิงแม่เรือนนั้นเห็นว่าไม่อาจจะลวงคนหัวโล้นได้ จึงถวายเป็นอ้อยแล้วหุงข้าวถวายพร้อมกับเปรียงน้ำอ้อยงบและปลา^{๑๔}

๑.๑.๔) ปัจจัยสันนิสิตศีล หมายถึง ศีลที่เกี่ยวข้องกับปัจจัย ๔ พระศาสดาทรงเน้นให้สาวกพิจารณาโดยแยกคาย ไม่บริโภคอย่างขาดสติ ในการใช้สอยในขณะนั้น คือ ๑) การพิจารณาห่วงห่มจีวร ๒) การพิจารณาบริโภคบิณฑบาต ๓) การพิจารณาใช้สอยเสนาสนะ ๔) การพิจารณาบริโภคคิลานเภสัช^{๑๕}

๑.๒) ศีลสำหรับภิกษุณี

ในพระไตรปิฎก แสดงประเภทศีลของภิกษุณีไว้หลายอย่าง สิกขาบททั้งหลายที่ทรงบัญญัติปรารภเฉพาะพระภิกษุณีทั้งหลายและสิกขาบทเหล่าใดที่พระภิกษุณีจะต้องรักษานอกเหนือจากบทบัญญัติของพระภิกษุทั้งหลาย ซึ่งผู้วิจัยจะได้อธิบายตามลำดับ ต่อไปนี้ ในพระวินัยปิฎกเล่มที่ ๓ คือ ภิกษุณีวิภังค์ ว่าด้วยบทบัญญัติของภิกษุณีสงฆ์ ในปาราชิกกัณฑ์ สังฆาทิเสสกัณฑ์ นิสสัคคิกกัณฑ์ ปาจิตตียกัณฑ์ ปาฏิเทสนียกัณฑ์ เสขียกัณฑ์ และอจิรณสมณะรวมเป็น ๓๑๑ สิกขาบท โดยปรับโทษสถานหนักและสถานเบาแก่ภิกษุณีผู้ล่วงละเมิดบทบัญญัติ ในภิกษุณีวิภังค์นี้ แสดงไว้เฉพาะอสาธารณะบัญญัติ ๑๓๐ สิกขาบท โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น ๗ กัณฑ์ ดังนี้ ๑) ปาราชิกกัณฑ์ ว่าด้วย ปาราชิก ๘ สิกขาบท ๒) สังฆาทิเสสกัณฑ์ ว่าด้วย สังฆาทิเสส ๑๗ สิกขาบท ๓) นิสสัคคิกกัณฑ์ ว่าด้วยนิสสัคคิก ปาจิตตีย์ ๓๐ สิกขาบท ๔) ปาจิตตียกัณฑ์ ว่าด้วยอาบัติปาจิตตีย์ ๑๖๖ สิกขาบท ๕) ปาฏิเทสนียกัณฑ์ ว่าด้วยปาฏิเทสนียะ ๘ สิกขาบท ๖) เสขียกัณฑ์ ว่าด้วยเสขียะ ๗๕ สิกขาบท ๗) อจิรณสมณะ ว่าด้วยระงับอจิรณ ๗ สิกขาบท

^{๑๔} มหามกุฏราชวิทยาลัย, คัมภีร์วิสุทธิธรรมรคแปล ภาค ๑ ตอนที่ ๑, หน้า ๕๙.

^{๑๕} ฉนทชาโต ภิกษุ, คู่มือพุทธบริษัท ๔๙, (สมุทรปราการ: วัดศรีวารีน้อย, ๒๕๔๙), หน้า ๕๒.

สรุปรวมสิกขาบทของภิกษุนี้ทั้งหมดรวม ๓๑๑ สิกขาบท โดยแบ่งออกเป็นอาธรรณสิกขาบท ๑๓๐ และสาธรรณสิกขาบท ๑๘๑ สิกขาบท

๑.๓) ศิลสำหรับสามเณร

ศีล 10 (ทศ ศีล) หรือสิกขาบท 10 ประการ เป็นศีลสำหรับสามเณรสมาทานรักษา คำว่าสามเณร แปลว่า เหลากอของสมณะ หมายถึง เด็กชายผู้ศึกษาอบรมตามหลักไตรสิกขาเพื่อเตรียมเป็นพระภิกษุ

๒) อาคาริยวินัย หมายถึง วินัยของชาวบ้าน ได้แก่ การงดเว้นจากอกุศลกรรมบถ ๑๐ โดยนัยก็คือ กุศลกรรมบถ ๑๐ ซึ่งแบ่งออกได้ดังนี้

๑.๑) เบญจศีล แปลว่า ความปกติดีงาม ๕ หมายถึงความประพฤติดีทางกายและวาจา ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงามมี ๕ ข้อ ดังนี้^{๑๖}

๑.๒.๑) ปาณาติปาตา, เวระมะณี งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วยตัวเอง หรือทรมาณสัตว์ และจ้างวานผู้อื่นกระทำ

๑.๒.๒) อะทินนาทานา, เวระมะณี งดเว้นจากการลักทรัพย์ หรือถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ให้

๑.๒.๓) กาเมสุมิจฉาจารา, เวระมะณี งดเว้นจากการประพฤติดีกาม (ผิดลูก ผิดสามี ผิดภรรยา หรือคู่ครองของผู้อื่น)

๑.๒.๔) มุสาวาทา, เวระมะณี งดเว้นจากการพูดไม่จริง หรือกล่าวคำเท็จให้ผู้อื่นเดือดร้อน

๑.๒.๕) สุราเมระยะ มัชชปะมา ทัฏฐานา, เวระมะณี งดเว้นจากการดื่มสุราเมรัย ของมีเมา และยาเสพติด อันเป็นที่ตั้งของความประมาทและสุจริต ๑๐ ประการ

เบญจศีล มีสาระสำคัญอันแสดงถึงเจตนารมณ์แห่งทบบัญญัติดังนี้

(๑) ปาณาติปาตา เวรมณีสิกขาบท คือจิตที่เป็นกามาวจร ซึ่งเป็นกุศล สหระคด้วยโสมนัส สัมปยุตด้วยญาณ เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ในสมัยใด ในสมัยนั้นการงดเว้น การงดเว้น การเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ การไม่ทำ การเลิกทำ การไม่ล่วงละเมิด การไม่ล้ำเขตแดน การกำจัดต้นเหตุแห่งการฆ่าสัตว์ก็เกิดขึ้น ลักษณะท่าทีของจิตที่มีต่อสิกขาบทนี้ เป็นความจงใจ กิริยาที่จงใจ ภาวะที่จิตใจที่จะงดเว้นละเลิกไม่ทำการล่วงละเมิดพร้อมทั้งกำจัดต้นเหตุ

(๒) อทินนาทานา เวรมณีสิกขาบท คือจิตเป็นกามาวจรซึ่งเป็นกุศล สหระคด้วยโสมนัส สัมปยุตด้วยญาณ เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ในสมัยใด ในสมัยนั้น การงดเว้น การงดเว้น การเว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ การไม่ทำ การเลิกทำ การไม่ล่วงละเมิด การไม่ล้ำเขต การกำจัดต้นเหตุแห่งการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ก็เกิดขึ้น

^{๑๖} อก.ปญจก.(ไทย)๒๒/๒๘๖-๒๘๗/๔๐๓-๔๐๕.

ลักษณะท่าทีของจิตที่ต่อศีลสิกขาบทนี้เป็นความจงใจ กิริยาที่จงใจ ภาวะที่จงใจที่จะงดเว้นละเลิกไม่ทำการล่วงละเมิดพร้อมทั้งกำจัดต้นเหตุ

(๓) กามเมสุมิจฉาจารา เวมณีสสิกขาบท คือจิตที่เป็นกามาวจร ซึ่งเป็นกุศล สหระคตด้วย โสมนัส สัมปยุตตญาณ เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้งดเว้นจากการประพฤติดิในกามสมัยใด ในสมัยนั้นการงด การเว้น การงดเว้น การเว้นขาดจากการประพฤติดิในกาม การไม่ทำ การเลิกทำ การไม่ล่วงละเมิด การไม่ล้ำเขต การกำจัดต้นเหตุแห่งการประพฤติดิในกามก็เกิดขึ้น ลักษณะท่าทีของจิตที่มีต่อศีลสิกขาบทนี้เป็นความจงใจ กิริยาที่จงใจ ภาวะที่จงใจที่จะงดเว้นละเลิกไม่ทำการล่วงละเมิดพร้อมทั้งกำจัดต้นเหตุ

(๔) มุสาวาทา เวมณีสสิกขาบท คือจิตที่เป็นกามาวจรซึ่งเป็นกุศลสหระคตด้วย โสมนัส สัมปยุตตด้วยญาณ เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้งดเว้นจากการพูดเท็จ ในสมัยใด ในสมัยนั้น การงด การเว้น การงดเว้น การเว้นขาดจากการพูดเท็จ การไม่ทำ การเลิกทำ การไม่ล่วงละเมิด การไม่ล้ำเขต การกำจัดต้นเหตุแห่งการพูดเท็จก็เกิดขึ้น ลักษณะท่าทีของจิตที่มีต่อศีลสิกขาบทนี้เป็นความจงใจ กิริยาที่จงใจ ภาวะที่จงใจที่จะงดเว้นละเลิกไม่ทำการล่วงละเมิดพร้อมทั้งกำจัดต้นเหตุ

(๕) สุราเมรยัมชชปมาทภูฏานา เวมณีสสิกขาบท คือจิตที่เป็นกามาวจรซึ่งเป็นกุศล สหระคตด้วย โสมนัสสัมปยุตตด้วยญาณ เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้งดเว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ในสมัยใด การงด การเว้น การงดเว้น การเว้นขาดจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท การไม่ทำ การเลิกทำ การไม่ล่วงละเมิด การไม่ล้ำเขต การกำจัดต้นเหตุแห่งการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทก็เกิดขึ้น ลักษณะท่าทีของจิตที่มีต่อศีลสิกขาบทนี้เป็นความจงใจ กิริยาที่จงใจ ภาวะที่จงใจที่จะงดเว้นละเลิกไม่ทำการล่วงละเมิดพร้อมทั้งกำจัดต้นเหตุ

๑.๒) อุโปสถศีล^{๑๗} แปลว่าศีลของผู้เข้าอยู่ใกล้หรืออยู่จำ โดยมีรายละเอียดดังนี้

(๑) ปาณาติปาตา เวมณี เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์

(๒) อทินนาทานา เวมณี เจตนางดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขามีได้ให้

(๓) อพรหมจริยา เวมณี เจตนางดเว้นจากการประพฤติกกรรมอันมิใช่พรหมจรรย์(เว้นขาดการร่วมประเพณี)

(๔) มุสาวาทา เวมณี เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ

(๕) สุราเมรยัมชชปมาทภูฏานา เวมณี เจตนางดเว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุรา และเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

(๖) วิกาลโภชนา เวมณี เจตนางดเว้นจากการบริโภคอาหารเวลาวิกาล คือตั้งแต่เที่ยงแล้วไปจนถึงรุ่งอรุณของวันใหม่

^{๑๗} อัง.ติก.(ไทย)๒๐/๗๑/๒๘๖-๒๘๗, อัง.อฏฐก.(ไทย)๒๓/๔๑-๔๓/๓๐๓-๓๑๒.

(๗) นัจจคีตวาทีตวิสุกทสสนา มาลาคนธวิลปนธารณมณฑลวิภูสณภูฐานา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการพ้อนรำ ขับร้อง บรรเลงดนตรี ดูการละเล่น อันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์(แก่กุล) การตัดทรงดอกไม้ ของหอมและเครื่องลูบไล้ซึ่งใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่ง

(๘) อุจจาसनมหาสยนา เวรมณี เจตนางดเว้น จากที่นอนสูงและที่นอนใหญ่หุหุรา พุ่มเฟื่อย

อุโบสถศีลทั้ง๘ ข้อมีสาระสำคัญอันแสดงถึงเจตนารมณ์และวิธีการถือปฏิบัติดังนี้

๒.๑.๔ ความสำคัญของศีลในฐานะที่เป็นธรรมและเป็นวินัย

จากความหมายของศีล ทำให้ผู้วิจัยสามารถจำแนกศีลทั้งในแง่ที่เป็นธรรมตามความหมาย โดยพยัญชนะ ศีล คือ เจตนางดเว้น การงดเว้น การสำรวม และการไม่ล่วงละเมิดอันจะส่งผลให้เป็นผู้มีความประพฤติเรียบร้อยทั้งทางกาย และทางวาจา รักษาความเป็นปกติของตนไว้ได้ และเป็นฐานรองรับกุศลธรรมทั้งหลายให้เจริญงอกงามต่อไป หรือในแง่ที่เป็นวินัยตามความหมายโดยอรรถ ศีล คือ ข้อปฏิบัติเพื่อความคุ้มครองความประพฤติทางกาย ทางวาจาของสมาชิกในสังคมให้ตั้งอยู่ในความสงบเรียบร้อยดีงาม รักษาความเป็นปกติของสังคมไว้ อันจะส่งผลให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข ดังนั้นผู้วิจัยจะจำแนกศีลทางธรรมและศีลทางวินัย ในเอกสารวิชาการดังต่อไปนี้

๒.๑.๕. ประเภทของการปฏิบัติ

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค แสดงการจำแนกศีลออกเป็น ๒ อย่าง ทั้งในฐานะที่เป็นธรรมและวินัย ดังต่อไปนี้

(๑) จาริตศีล ว่าด้วย การบำเพ็ญสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้ว่า สิ่งที่ควรทำ คือ การประพฤติให้บริบูรณ์ในศีลทั้งหลาย เป็นการประพฤติตามธรรมที่ควรแก่การประพฤติศีลจึงเป็นธรรมที่ส่งผลดีแก่ผู้ประพฤติธรรม

(๒) วาริตศีล ว่าด้วย การไม่ฝ่าฝืนสิกขาบทที่ทรงห้ามไว้ว่า สิ่งที่ไม่ควรทำ คือ การป้องกันรักษาสิกขาบทที่ทรงห้ามนั้นด้วยศีล การรักษาศีลจึงเป็นรักษาวินัย ไม่ล่วงละเมิดศีลจึงเป็นวินัยเพื่อความคุ้มครองความประพฤติ^{๑๘}

ในพุทธธรรม แบ่งศีลได้เป็น ๒ ระดับ ทั้งทางธรรมและทางวินัย ดังต่อไปนี้

(๑) ธรรมชั้นศีล หรือศีลในแง่ที่เป็นธรรม ได้แก่ หลักความประพฤติระดับกายวาจาและอาชีพ ที่นำมาสั่งสอน โดยถือเอาภาวะที่ควรจะมีควรจะเป็นตามธรรมชาติเป็นหลัก และผู้ปฏิบัติตามหรือฝ่าฝืน ย่อมได้รับผลดีหรือชั่ว โดยรับผิดชอบต่อกฎธรรมตาของธรรมชาติเองโดยตรง อีกอย่างหนึ่ง หมายถึง การปฏิบัติตามธรรมชั้นศีลก็ดี ตามวินัยก็ดีที่มาเป็นความประพฤติประจำตัวของบุคคล

(๒) วินัยเป็นศีล หรือศีลในฐานะที่เป็นวินัย ได้แก่ กฎระเบียบข้อบังคับที่กำหนดขึ้นเป็นบัญญัติทางสังคม เพื่อกำกับความประพฤติของบุคคลตามความมุ่งหมายจำเพาะของหมู่ชนหรือ

^{๑๘} พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค หน้า ๑๗.

ชุมชนนั้นๆ โดยมากแล้วเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติตามธรรมให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นและผู้ฝ่าฝืน ต้องได้รับโทษตามความผิดชอบต่อชุมชนหรือสังคมนั้นอีกชั้นหนึ่ง ต่างหากจากผลทางจิตใจตามกฎธรรมชาติ อีกอย่างหนึ่งหมายถึง วิธีฝึกให้คนมีศีล^{๑๙}

สรุปได้ว่า ศีลเป็นทั้งทางธรรมและทั้งทางวินัย และมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน ในการรักษา ศีลเบื้องต้น ศีลจะเป็นวินัย เพราะศีลเป็นข้อปฏิบัติในเชิงปฏิเสธเพื่อควบคุมความประพฤติทางกาย ทางวาจา ให้มีความสงบเรียบร้อยดีงาม อันจะเป็นผลส่งให้สังคมอยู่อย่างสงบสุข เมื่อผู้รักษาศีลเป็นผู้ มีศีล มีความประพฤติเรียบร้อยทางกาย ทางวาจา ศีลย่อมกลายเป็นธรรม อันเป็นพื้นฐานของผู้รักษาศีล อันจะเป็นรากฐานในการพัฒนาคุณธรรมในระดับขั้นสูงต่อไป

๒.๑.๖ องค์ประกอบของศีลและการขาดศีล

ในการบัญญัติศีล พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติและตรัสสอนไว้โดยให้ “คำนี้ถึงใจเขาใจเรา” เป็นเหตุผลที่สำคัญในการคิดงดเว้นศีลเหล่านี้ ต่อมานักปราชญ์ในพระพุทธศาสนาได้ให้เกณฑ์ชี้ขาดว่า ศีลขาดหรือไม่ไว้ เรียกว่า “องค์ประกอบแห่งศีล” เพื่อไว้สำหรับเป็นเครื่องตัดสินชี้ขาดว่าศีลแต่ละข้อ ว่าศีลขาดหรือไม่ขาด ถ้าครบองค์ศีลข้อนั้นก็ถือว่าศีลขาด แต่หากไม่ครบตามองค์ประกอบของศีลข้อ นั้นๆก็ถือว่าศีลไม่ขาด แต่เป็นไปเพื่อเศร้าหมอง องค์ประกอบของศีลท่านกำหนดวางไว้เพื่อเป็นเครื่อง เตือนใจให้สำรวมระวังไม่ประมาทในการรักษาศีล ในการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเอาองค์ประกอบของ ศีล ๕ ซึ่งเป็นศีลสำหรับอุบาสกอุบาสิกาซึ่งมีองค์ประกอบดังนี้

ศีล ข้อที่ ๑ ปาณาติปาตา เวรมณี แปลว่า เจตนางดเว้นจากการทำลายชีวิตสัตว์รวมถึง การฆ่า ศีลข้อ๑ นี้บัญญัติขึ้นมาเพื่อควบคุมกาย บุคคลผู้รักษาศีลข้อนี้ตั้งใจงดเว้นจากการทำลายชีวิต มนุษย์และสัตว์ ด้วยตนน้อมนึกถึงใจเขาใจเรา เหตุผลว่า “ตัวเราไม่ยอมให้ใครมาทำอันตรายชีวิต ของเราฉันใด คนอื่น สัตว์อื่นก็ไม่ยอมให้ใครมาทำอันตรายแก่ชีวิตของเขาฉันนั้น เราจึงไม่ควรไป ทำลายชีวิตของคนอื่น สัตว์อื่น ซึ่งผู้รักษาศีลจะต้องเว้นเพื่อให้ศีลของตนบริบูรณ์คือการกระทำที่หลง ไปจะถือว่าศีลขาด จัดเป็นการฆ่าสัตว์และเป็นบาปหรือไม่ ให้พิจารณาที่องค์ ๕ ของปาณาติบาตเป็น สำคัญ

๑) ปาณ	สัตว์มีชีวิต
๒) ปาณสณญิตา	รู้ว่าสัตว์มีชีวิต
๓) วรกจิตต์	จิตคิดจะฆ่า
๔) อุปกุกโม	ความพยายามในการฆ่า
๕) เตน มรณ	สัตว์ตายเพราะความพยายามนั้น ^{๒๐}

เมื่อครบองค์ประกอบทั้ง ๕ ของปาณาติบาตนี้เท่านั้น จึงจะถือว่าศีลขาด ถ้าหากยังไม่ครบ

^{๑๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ พิมพ์ครั้งที่๑๑ (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,พ.ศ.๒๕๔๖),หน้า๔๖๔-๔๖๕,

องค์ ๕ ขาดไปหนึ่งหรือ ๒ องค์ศีลไม่ขาด เพียงแต่ศีลนั้นต่างพร้อย

ศีลข้อที่ ๒ อทินนาทานา เวรมณี แปลว่าเจตนางดเว้นจากการลักทรัพย์ บทบัญญัติขึ้นเพื่อควบคุมกาย บุคคลผู้รักษาศีลข้อนี้ตั้งใจงดเว้นการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขามีได้ให้ด้วยอาการแห่งการลักขโมย เว้นจากการทำมาหาเลี้ยงชีพในทางทุจริต ลักขโมย มิชอบ เป็นมิฉฉาชีพ บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิโดยชอบธรรมในทรัพย์สินของตน ผู้ใดเข้าไปตัดสิทธิแห่งการครอบครองทรัพย์สินนั้นๆของเขาเสียด้วยเจตนา ศีลของผู้ที่ชื่อว่าขาด ในศีลข้องดเว้นจากอทินนาทานนี้ มีขอบเขตแห่งการห้ามทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งผู้รักษาศีลข้ออทินนาทานจะต้องเว้นเพื่อให้ศีลของตนบริสุทธิ์ คือการกระทำที่ทำลงไปจะถือว่าศีลขาด จัดเป็นการลักทรัพย์และเป็นบาปหรือไม่ ให้พิจารณาที่องค์ ๕ แห่งอทินนาทานเป็นสำคัญคือ

- ๑) ปรปรคคหิตตํ สิ่งของที่ผู้อื่นหวงแหน
- ๒) ปรปรคคหิตสณญิตา รู้ว่าเป็นสิ่งของที่ผู้อื่นหวงแหน
- ๓) เถยยจิตตํ มีจิตคิดจะลัก
- ๔) อุปกกโม มีความพยายามในการลัก
- ๕) เตน ทรณํ ลักมาด้วยความพยายามนั้น^{๒๑}

เมื่อประกอบด้วยองค์ ๕ ของอทินนาทานเท่านั้น จึงจะถือว่าศีลขาด แต่ถ้ามีองค์ไม่ครบไม่จัดว่าศีลขาด เพียงแต่เป็นศีลต่างพร้อยไม่บริสุทธิ์เท่านั้น จะทำเองหรือใช้ให้ผู้อื่นทำศีลขาดได้ทั้งสิ้น ถ้ามีเจตนาตั้งใจทำ

ศีลข้อที่ ๓ กามเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี แปลว่าเจตนางดเว้นจากการประพฤตินิดในกาม ศีลข้อนี้บัญญัติขึ้นมาเพื่อควบคุมกาย ด้วยเหตุผลว่า ตัวเรารักหวงแหนภรรยาสามีและคนที่อยู่ในปกครองของตน ไม่อยากให้เกิดใครมารวมประเวณี แหยงเอาไปครอง และละเมิดสิทธิของตน ของตนฉันใดคนอื่นก็รักและหวงแหนภรรยา-สามี และคนที่อยู่ในปกครองของเขา ไม่อยากให้เกิดใครมารวมประเวณี แหยงเอาไปครอบครอง และละเมิดสิทธิของตนฉันนั้น การงดเว้นจากการประพฤตินิดในการล่วงละเมิดคูครองของผู้อื่นมีข้อห้ามสำหรับชายหญิงมิให้ประพฤตินิด

องค์ประกอบของกามเมสุมิฉฉาจาร มี องค์ประกอบ ๔ คือ

๑. อะคะมะนียะวัตตุ วัตถุที่พึงล่วงเกิน (สตรีหรือบุรุษที่ไม่ควรล่วงละเมิด)
๒. ตตถะ เสวะนะจิตตัง จิตคิดจะเสพในอคมนียวัตถุนั้น
๓. เสวะนัปปะโยโค กระทำความพยานในการเสพ

๔. มัคเคนะ มัคคะปะฏิปัตติอะธิวาสะนัง การยังมรรคให้ดำเนินไปทางมรรคหรือหยุดอยู่ (มรรค ในที่นี้หมายถึง อวัยยะเพศ ทวารหนัก ทวารเบา และปาก)

^{๒๐} ที.สี.อ (ไทย) ๘/๑๐๘.

^{๒๑} ที.สี.อ (ไทย) ๘/๑๑๑.

กามสุมิฉฉาจารย์ นี้เมื่อบุคคลกระทำครบทั้ง ๔ ขั้นตอนดังกล่าวนี้ ศิลจึงขาด แต่ถ้าไม่ครบ ศิลก็เพียงแต่ต่างพร้อย ส่วนจะมีโทษหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับคุณธรรมและความสมัครใจของผู้ล่วงละเมิด และผู้ถูกล่วงละเมิด กล่าวโดยสรุปศิลปข้อที่ ๓ ท่านห้ามไว้เพื่อป้องกันความวุ่นวาย เบียดเบียนกัน เพราะเรื่อง กาม ความสำส่อนทางเพศ ป้องกันเกียรติภูมิและจิตใจตลอดจนวงศ์ตระกูล

ศิลปข้อที่ ๔ มุสาวาทา เวมณิ : เจตนางดเว้นจากการพูดปด พูดส่อเสียด พูดหยาบ พูดเพื่อเจ้อ “มุสาวาท” แปลว่า “การพูดเท็จ” หรือ “การพูดมุสา” ในมังคลัตถที่ปนี^{๒๒} ขยายความไว้แปลความว่า “เจตนาของเขา อันยังกายประโยคและวจีประโยค ซึ่งเป็นเครื่องกล่าวให้คลาดเคลื่อนชื่อว่า มุสาวาท” หรือ “เจตนา เรียกว่า มุสาวาท เพราะเป็นเหตุกล่าว คือ ให้บุคคลอื่นรู้ คือ ทำให้คำจริงด้วยความพยายามที่ควรกล่าวตามความจริงเป็นคำเท็จ” อีกนัยหนึ่ง “เจตนา คือความตั้งใจที่ก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวอย่างนั้น ของผู้ประสงค์ให้บุคคลอื่นรู้เรื่องไม่จริงว่าเป็นความจริงเรียกว่า มุสาวาท เพราะเป็นเหตุเท็จ”

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส^{๒๓} ได้อธิบาย มุสาวาทา เวมณิ แปลว่า เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการเว้นจากการพูดเท็จ จากการพูดปด พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพื่อเจ้อ ความมุ่งหมายของศิลปข้อที่ ๔ เพื่อให้คนเรามีความใจจริงใจต่อกัน เพื่อป้องกันความผิดปกติของคนไม่ให้พูดเท็จ เพราะเป็นการทำลายคุณค่าของตนเอง และเพื่อให้คนเราซื่อสัตย์สุจริตต่อกันอยู่ร่วมกันด้วยความเข้าใจอันดีนี้มุ่งคุ้มครองป้องกันเกียรติและสร้างความเชื่อถือให้เกิดขึ้นขอบเขตข้อห้ามมีทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งผู้รักษาศิลปะจะต้องเว้นเพื่อความบริสุทธิ์บริบูรณ์ ดังนี้

องค์ประกอบของมุสาวาท ประกอบด้วยองค์ ๔ คือ

๑. อะนะถัง วัตถุง เรื่องไม่จริง
๒. วิสังวาทนจิตตัง จิตคิดจะพูดให้ผิด
๓. ตัซโซ วายาโม มีความพยายามอันเกิดแต่จิตนั้น
๔. ปรัสส ตัทถวิชานัง การให้คนอื่นเข้าใจเนื้อความนั้น^{๒๔}

เมื่อการทำครบองค์ประกอบ ๔ ข้อนี้ ศิลขาดทันที ถ้าไม่ครบองค์ อาจจะทะเลหุหรือต่างพร้อย ไม่บริสุทธิ์ แม้นตนจะกระทำเอง ใช้ให้ผู้อื่นกระทำหรือร่วมมือกับผู้อื่นกระทำ เช่น มีความตั้งใจโกหก และกระทำได้อย่างแนบเนียน คือ พูดแล้วคนฟังเชื่อตามทีพูดด้วย ถือว่าศิลปขาด หรือ ตั้งใจจะพูดเรื่องไม่จริงแต่ไม่ได้พูด ก็ไม่ครบองค์ประกอบ ๔ ศิลจึงไม่ขาด กล่าวโดยสรุปศิลปข้อที่ ๕ ประสงค์เพื่อป้องกันการทำลายประโยชน์ของกันและกันเพื่อความสามัคคี ประารถนาดีต่อกันด้วยใจจริง

^{๒๒} มงคล. (ไทย) ๒/๒๐๕/๑๐๕.

^{๒๓} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **เบญจศีลเบญจธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๐), หน้า ๓๑-๓๓.

^{๒๔} ชู.อิติ.อ. (ไทย) ๔๕/๔๕๑.

ศีลข้อที่ ๕ สุราเมรยมัชชชุปัทฏฐานา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการดื่มน้ำเมาอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท สุราเมรยมัชชชูปมาทฏฐานา แปลว่า “เหตุเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ในเพราะน้ำเมากล่าวคือ สุราและเมรัย” คือแปลคำ “มัชชชว” ว่า “น้ำเมา” แปลดังนี้เท่ากับยกเอาคำ “สุราเมรย” เป็นอธิบายขยายความซึ่งแปลว่า “เจตนา คือความตั้งใจดื่มน้ำเมา กล่าวคือ สุราและเมรัย ดำเนินไปทางกายทวารด้วยความประสงคในการดื่ม เรียกว่า สุราเมรยมัชชชูปมาทฏฐานา

องค์ประกอบของสุราเมรยมัชชชูปมาทฏฐานา มี ๔ ประการคือ

๑. มัชชภาโว ความเป็นของเมา
๒. ปาตุกัมยตาจิตตัง จิตคิดจะดื่ม
๓. ตัซโซ วายาโม ความพยายามอันเกิดแต่จิตนั้น
๔. อชโณหรณัง กลืนให้ล่องลงในลำคอ^{๒๕}

เมื่อครบองค์ประกอบทั้ง ๔ ประการแล้ว ศีลขาด ถ้าไม่ครบองค์ถือว่าไม่ขาดแต่อาจต่างพร้อม และผู้ดื่มๆ จนเกิดความมึนเมาขาดสติก็สามารถกระทำทุจริตอื่นๆ ได้

การดื่มสุราเป็นข้อพึงละเว้นสำหรับบุคคลที่ต้องการรักษาศีล ๕ และเป็นข้อที่หลายคนพยายามหาข้อยกเว้น เพราะในปัจจุบัน เครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ต่ำ มีจำหน่ายมากขึ้นและเป็นที่ยอมรับในสังคม ดื่มเพราะการเชิญชวนให้ดื่มอวยพร บางคนบอกว่าดื่มเพื่อสังคม จิบนิดเดียว ยังไม่ทันเมายังครองสติได้ หรือดื่มเปียร์วันละกระป๋อง ซึ่งพิจารณาจากองค์ของศีล เพียงแค่ดื่มล่องลงลำคอก็ศีลขาดแล้ว ในบรรดาศีล ๕ ข้อ บุคคลผู้หวังความเจริญและความดี พึงงดเว้นเสียจากสุราเมรยอันเป็นสิ่งเสพติดต่างๆ ซึ่งเป็นเหตุให้ละเมิดศีลข้ออื่นๆ ได้เนื่องจากขาดสติ ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสถึงโทษแห่งการละเมิดศีลข้อนี้ว่า

ติละ ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็ไม่เคยได้เห็น ไม่เคยฟังมาอย่างนั้นเลย ว่า “คนผู้นี้เป็นผู้ละเว้นขาดจากการเสพของมึนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท พระราชาจับเขาแล้วประหาร จองจำ เนรเทศ หรือทำตามพระราชประสงค์ เพราะการงดเว้นจากการเสพของมึนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทเป็นเหตุ แต่ถ้าบาปกรรมของเขานั้นเองปรากฏให้รู้ว่าคนผู้นี้หมกมุ่นการเสพของมึนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทแล้วลักทรัพย์จากบ้านหรือป่า คนผู้นี้หมกมุ่นการเสพของมึนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทแล้วประพฤตล่วงในหญิงหรือ ลูกสาว ของผู้อื่น คนผู้นี้หมกมุ่นการเสพและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทแล้วทำลายประโยชน์ของคหบดีด้วยการพูดเท็จ พระราชาจับเขาประหาร จองจำ เนรเทศ หรือ ทำตามพระราชประสงค์ เพราะการเสพของมึนเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทเป็นเหตุ^{๒๖}

^{๒๕} ขุ.อิตติ.อ. (ไทย) ๔๕/๔๕๒.

^{๒๖} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๘/๒๙๘-๒๙๙.

โดยสรุปศิลปะข้อที่ ๕ ประสงค์ให้มนุษย์ตระหนกอยู่เสมอถึงความทุกข์อันเกิดแต่การบริโภคอย่างไม่มีสติ ดูแลสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจเพื่อตัวเองและสังคม ด้วยการฝึกการกิน การดื่ม และการบริโภคอย่างไม่มีสติ รับแต่สิ่งที่จะช่วยผดุงความสงบสุข ความเป็นอยู่ดี และความเบิกบานในร่างกายและจิตใจของตน ครอบครัว และสังคม ป้องกันการทะเลาะวิวาท งดเว้นไม่ใช้แอลกอฮอล์หรือของมีเมาอย่างอื่น พิจารณาบริโภคสื่อต่างๆ อันเป็นพิษ เช่นรายการทีวีวารสาร หนังสือ ภาพยนตร์ และการพูดคุยที่มีการโฆษณาสิ่งมีเมาต่างๆ โดยตระหนักว่าการทำร้ายร่างกายหรือจิตใจด้วยพิษเหล่านี้ เป็นการทรยศต่อบรรพบุรุษ

ศีลขาด หมายถึง ศีลของผู้ที่สมาทานศีลแล้ว แต่ไม่รักษาศีลนั้นให้ดี ล่วงละเมิดเป็นประจำ ทำให้ขาดต้นขาดปลาย หาที่บริสุทธิ์จริงได้ยาก เหมือนผ้าที่ขาดชายรอบทั้งผืน หรือขาดกลางผืนเลย

๒.๑.๗ ความสำคัญของศีล

มนุษย์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นบนโลก ย่อมต้องประสบกับสภาวะต่างๆที่เกิดขึ้นทั้งที่ตนเองพอใจและไม่พอใจ ดังที่มีปรากฏในพระไตรปิฎกความว่า “โลกธรรมย่อมหมุนไปตามโลกและโลกก็หมุนไปตามโลกธรรม ๘ ประการ คือ ลาภ ยศ สื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุข และทุกข์ ธรรมเหล่านี้ ในหมู่มนุษย์ล้วนไม่เที่ยง ไม่มั่นคง มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา” ซึ่งความสำคัญของศีล ผู้วิจัยได้แบ่งความสำคัญออกเป็น ๓ ประการดังนี้คือ

๑) ความสำคัญของศีลในฐานะเป็นเหตุให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ศีลเป็นคุณธรรมพื้นฐาน เป็นเครื่องควบคุมกาย วาจาของมนุษย์ ให้เรียบร้อยเพื่อให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ปลอดภัยไม่ต้องหวาดระแวงหรือกลัวอันตราย หรือกลัวจะถูกเบียดเบียนทำร้าย ไม่ว่าจะมาจากที่ใดหรือวิธีใดก็ตาม หากสังคมใดไม่มีศีลก็จะทำให้เกิดความแตกแยก สังคมไม่สงบสุข เกิดความหวาดระแวงต่าง ๆ นานา

๒) ความสำคัญของศีลในฐานะเป็นเหตุให้เกิดสมาธิและปัญญา หมายความว่าศีลเป็นการรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อยเป็นเหตุให้การฝึกอบรมจิตให้เจริญองงามด้วยคุณธรรม มีความเข้มแข็ง มั่นคง เกิดความเมตตา กรุณา อุดหนุน สงบสุข เบิกบาน ผ่องใสพร้อมด้วยความเพียร สติ และสมาธิ เมื่อสมาธิเกิดขึ้นทำการเจริญปัญญาให้รู้เท่าทัน เข้าใจสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามความเป็นจริง ไม่ถูกกิเลสครอบงำ หากไม่มีศีล การเจริญสมาธิก็เป็นไปได้ยากและเมื่อสมาธิไม่เกิดปัญญา ความรู้แจ้งเห็นจริงก็ย่อมไม่เกิดเช่นเดียวกัน ดังนั้น ศีลจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติธรรม

๓) ความสำคัญของศีลในฐานะเป็นเหตุให้บรรลุพระนิพพาน ศีลเป็นคุณสมบัติอันทรงคุณค่า อยู่ในตัวศีล ผู้ใดนำศีลไปปฏิบัติคุณสมบัติของศีลก็จะติดตามตัวผู้นั้นไปตลอดเวลา トラบเท่าที่ยังปฏิบัติในศีลอยู่ ไม่ก่อเวรก่อภัยแก่ผู้ใด ทำให้เป็นที่รักเคารพ เป็นที่วางใจของบุคคลทั่วไป มีชื่อเสียงเกียรติยศอันดีงามแผ่กระจายไปทั่วสารทิศ ทำให้คนอาจหาญกล้าในเวลาเข้าสังคม เมื่อใกล้ดับ

ชีพก็มีสติมั่นคง ไม่หลงตาย เมื่อตายไปแล้วก็เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ สมบูรณ์ด้วยสวรรค์สมบัติ โภคสมบัติ และนิพพานสมบัติ ดังคำสรุปในตอนท้ายของศีลได้กล่าวถึงอานิสงส์ศีล ๓ ประการดังนี้

ศีเลน สุคติ ยนติ หมายถึงบุคคลจะไปสู่สวรรค์ได้เพราะศีล คือ ด้วยอำนาจของศีล เมื่อบุคคลผู้รักษาสิ้นชีวิตไปแล้ว จะได้เสวยทิพยสมบัติในสวรรค์ชั้นใดชั้นหนึ่ง

ศีเลน โภคสมบัติ บุคคลจะได้โภคะทรัพย์สมบัติก็เพราะศีล หมายถึงมนุษยสมบัติ คือ สมบัติที่พึงในชาตินี้หรือเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีกก็จะได้รับสมบัติต่างๆมีรูปสมบัติ ปริวารสมบัติ ทรัพย์สมบัติ และเกียรติยศชื่อเสียง เป็นต้น

ศีเลน นิพพุตติ ยนติ บุคคลจะเข้าถึงพระนิพพานได้ก็เพราะศีล หมายถึง นิพพานสมบัติ อันได้ชื่อว่าเป็นโลกุตระสมบัติชั้นสูงสุด ไม่ต้องเวียนว่าย ตาย เกิด คลุกเคล้าด้วยความทุกข์ ความสุข ในวัฏสงสารอีก

ความสำคัญของศีล ดังกล่าวมานี้ มีความหมายว่า ทุกคนที่สมาทานรักษาศีลมากบ้าง น้อยบ้าง บริสุทธิ์บ้าง ไม่บริสุทธิ์บ้าง จะได้รับอานิสงส์ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้นทุกประการ สุดแต่จะได้มากน้อยเพียงใด หรือไม่ได้เลย ก็ขึ้นอยู่กับความศรัทธา ความตั้งใจปฏิบัติ และเป็นที่รับรองว่า ศีลที่รักษาบริสุทธิ์ดีแล้วจะเป็นพื้นฐานให้กระทำความดี ในระดับสูงขึ้นไป เช่นการบำเพ็ญสมาธิภาวนา เป็นต้น ส่วนคนที่ไม่มศีล หรือศีลมีแต่ไม่บริสุทธิ์ เมื่อทำสมาธิ จิตจะฟุ้งซ่าน ไม่สงบ สมาธิจะไม่เกิดหรือเกิดยาก ผู้มีศีลบริสุทธิ์หมดจดเท่านั้นจึงจะสามารถทำจิตให้เป็นสมาธิได้ง่าย และสมาธิก็จะเป็นฐานในการเจริญวิปัสสนาเห็นแจ้งตามความเป็นจริงอีกชั้นหนึ่ง จึงชื่อว่าศีลเป็นเหตุให้สวรรค์สมบัติ โภคสมบัติ และนิพพานสมบัติ

ผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่า แม้มนุษย์จะต้องประสบกับโลกธรรมทั้ง๘ประการเวียนเปลี่ยนไป แต่มนุษย์ย่อมหวนไหว้ไปตามสิ่งที่มากระทบ เกิดความยินดียินร้าย แปรปรวนไปมา จากผลของโลกธรรมที่หมุนเวียนเปลี่ยนไป โดยภายในจิตใจส่วนลึกของมนุษย์แทบทุกคนย่อมปรารถนาสิ่งที่พอใจ เช่น ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ให้เกิดแก่ตนเอง ญาติ มิตร ดังที่มีปรากฏในพระไตรปิฎกความว่า “ธรรมอันเป็นที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก ๔ ประการ คือ ขอโภคะจงบังเกิดขึ้นแก่เรา พร้อมกับความชอบธรรม ขอยศจงบังเกิดขึ้นแก่เราพร้อมด้วยญาติ มิตร สหาย ขอเราจงมีชีวิตอยู่นาน รักษาอายุให้ยั่งยืน หลังจากตายแล้ว ขอให้เราเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์”

๒.๑.๘ อานิสงส์ของศีล

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้กล่าวถึงอานิสงส์ของศีลไว้ว่า ศีลมีอานิสงส์คือการได้รับคุณเป็นอันมากมีความไม่เดือดร้อนเป็นต้น ดังพระพุทธดำรัสว่า “อวิปปฏิสารตถานิ โข อานนท กุสลาณิ สีลาณิ อวิปปฏิสารานิสฺสาณิ” อานนท ศีลที่ตั้งงามมีความไม่เดือดร้อนเป็นผล เป็นอานิสงส์ และพระองค์ได้ตรัสอีกว่า คหบดีทั้งหลาย อานิสงส์ของศีลสมบัติในผู้ทรงศีลมี ๕ ประการคือ

(๑) ผู้ทรงศีลสมบูรณ์ด้วยศีลในโลกนี้ย่อมได้รับกองโภคทรัพย์อันยิ่งใหญ่ เพราะความไม่ประมาทเป็นเหตุ

(๒) เกียรติศัพท์อันงามของผู้ทรงศีลสมบูรณ์ด้วยศีลย่อมฟุ้งขจรไป

(๓) ผู้ทรงศีลสมบูรณ์ด้วยศีล เข้าไปสู่สังคมใดๆจะเป็นสังคมกษัตริย์ สังคมพราหมณ์ สังคมคหบดี หรือสังคมสมณะ ย่อมเข้าไปอย่างองอาจไม่เก้อเขิน

(๔) ผู้ทรงศีลสมบูรณ์ด้วยศีล เป็นผู้ไม่หลงทำกาละล่วงไป

(๕) ผู้ทรงศีลสมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์หลังจากตายไปแล้ว

และพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสถึงอานิสงส์ของศีลว่า “อากงเขยย เจ ภิกขเว ภิกขุสพฺรหฺมจารินี ปิโย จ อสฺสั มนาโป จ ครุ จ ภาวนีโย จาติ,สีเลสวสส ปฏฺฐูปการี แปลความว่า ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุมุ่งหวังว่า ขอให้เราพึงเป็นที่รักที่เจริญใจ เป็นที่เคารพนับถือเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย เธอควรบำเพ็ญศีลให้บริบูรณ์^{๒๗}”

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๒๘} กล่าวว่า ศีลมีความสำคัญและเกี่ยวข้องต่อสังคม ทำให้สะท้อนถึงเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนา เพราะศีลเป็นระบบการควบคุมชีวิตด้านนอก เกี่ยวกับการแสดงออกทางกาย วาจา และเป็นระเบียบที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน การดำเนินกิจการต่างๆของหมู่ชน การจัดสภาพแวดล้อมให้เป็นระเบียบเรียบร้อยเกื้อกูลแก่การดำรงชีวิตอยู่ดีของชุมชน และแก่การอยู่ผาสุกแห่งสมาชิกทั้งปวงของของสังคม อันจะเป็นการเอื้ออำนวยให้ทุกคนสามารถปฏิบัติกิจได้ในสังคม ศีลจึงเป็นคำสอนในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับสังคม หากสังคมมีศีลเสมอกันก็สามารถจะอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข เรียกว่าสังคมมีความสามัคคี

๒.๒. ความหมายของทิวฐิในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับความหมายของคำว่า “ทิวฐิ” หรือ “ทิวฐิ” (Ditthi) นั้น พจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์ ให้ความหมายไว้ว่า ทิวฐิ คือ ความเห็นทฤษฎี ความเห็นผิดมี ๒ คือ

^{๒๗} ม.ม. (บาลี) ๑๒/๖๕/๓๔ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๖๕/๔๓.

^{๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๔๖), หน้า ๔๓๑

๑) สัสตทิกฺกุญฺญ ความเห็นว่าเที่ยง ๒) อจฺเจททิกฺกุญฺญ ความเห็นว่าขาดสูญ อีกหมวดหนึ่งมี ๓ คือ ๑) อภิรียทิกฺกุญฺญ ความเห็นว่าไม่เป็นอันทำ ๒) อเหตุทิกฺกุญฺญ ความเห็นว่าไม่มีเหตุ ๓) นตฺถิกทิกฺกุญฺญ ความไม่เห็นว่ามีคือถืออะไรเป็นหลักไม่ได้ เช่น มารดาบิดาไม่มี เป็นต้น ในภาษาไทยมักหมายถึง การตั้งอยู่ในความเห็น เขียนเป็น “ทิกฺกุญฺญ”^{๒๙}

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒ เขียนเป็น “ทิกฺกุญฺญ” เป็นคำนาม ที่มีมาจากภาษาบาลีว่า “ทิกฺกุญฺญ” และภาษาสันสกฤตว่า “ทฤษฏี” มีความหมายว่า ความเห็น เช่น สัมมาทิกฺกุญฺญ ความเห็นชอบ มิจฉาทิกฺกุญฺญ ความเห็นผิด ความอวดดีถือดี เช่น เขามีทิกฺกุญฺญมาก^{๓๐} และคำไวพจน์ที่มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “ทิกฺกุญฺญ” นั้น มีอยู่หลายคำ เช่น ทศนะ ทรรคนะ ความเห็น ความเชื่อถือ ความยึดมั่น ลัทธินิยม แนวคิด ทฤษฏี โลกทัศน์ เป็นต้น ในความหมายทั่วไป พบว่า ทิกฺกุญฺญมีความหมายทั้งในเชิงลบและเชิงบวก ตัวอย่างเช่น

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ความหมายว่า ทิกฺกุญฺญ คือความเห็น ความเชื่อถือ ลัทธินิยมการต่าง ๆ ที่ยึดถือไว้โดยมงาย หรือ โดยอาการเชิดชูว่าอย่างนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นเท็จจริงทั้งนั้น เป็นต้น ทำให้ปิดตัวแคบ ไม่ยอมรับฟังใคร ตัดโอกาสที่จะเจริญปัญญา หรือคิดเตลิดไปข้างเดียว ตลอดจนเป็นเหตุแห่งการเบียดเบียนบีบบังคับผู้อื่นที่ไม่ถืออย่างตน ความยึดมั่นในทฤษฏี ฯลฯ ถือความคิดเป็นความจริง^{๓๑}

คำว่า “ทิกฺกุญฺญ” ในพระพุทธศาสนา หมายถึง การยึดถือผิด คือความมงายด้วยการยึดถือผิดว่า นั้น ของเรา นั้นเป็นเรา นั้นเป็นตัวตนของเรา ในทิกฺกุญฺญา ได้กล่าวถึงสิ่งที่เข้าไปยึดถือผิดว่านั้นของเรา นั้นเป็นเรา นั้นเป็นตัวตนของเรา ไว้หลายประการ ในทิกฺกุญฺญวิบัติ มีคำอธิบายว่า

“ความเห็นว่า ทานที่ให้แล้วไม่มีผล การบูชาไม่มีผล การบวงสรวงไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี บิดาไม่มี มารดาไม่มี สัตว์ที่จืดและอุปบัติไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ไม่มีในโลก สมณพราหมณ์ที่ทำให้แจ้งซึ่งโลกนี้และโลกอื่น ด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ได้ไม่มีในโลก ดังนี้ ทิกฺกุญฺญ ความเห็นไปข้างทิกฺกุญฺญ ฯลฯ การถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นว่านี้ อันใด นี้เรียกว่า ทิกฺกุญฺญวิบัติ มิจฉาทิกฺกุญฺญแม่ทั้งหมด จัดเป็น ทิกฺกุญฺญวิบัติ”^{๓๒}

^{๒๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร:มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), หน้า ๙๕.

^{๓๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร:นามมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๕๖), หน้า ๕๒๙.

^{๓๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร:มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑๑.

^{๓๒} อภิ.ธ. (ไทย) ๓๔/๔๗๐/๒๙๘.

แต่อย่างไรก็ตาม ทิฏฐิก็มีความหมายในเชิงบวกได้เช่นกัน ทิฏฐิสมบัติ ๓ คือความเห็นอันถูกต้องว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา^{๓๓} ทิฏฐิสัมปทา หมายถึงความพร้อมแห่งทิฏฐิ โดยการให้ความหมายถึง ทิฏฐิที่ถูกต้องหรือ สัมมาทิฏฐิ ดังอธิบายว่า

ความเห็นที่ ทานที่บุคคลให้แล้วย่อมมีผล การบูชาย่อมมีผล การบวงสรวงย่อมมีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความชั่วมีอยู่ โลกนี้มีอยู่ โลกอื่นมีอยู่ มารดามีอยู่ บิดามีอยู่ สัตว์ที่จืดและ อุปัตถิอยู่ สมณพราหมณ์ ผู้ปฏิบัติชอบมีอยู่ในโลก สมณพราหมณ์ที่ทำแจ้งซึ่งโลกนี้และโลกอื่นด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ได้อยู่ในโลก ดังนี้ ปัญญา กิริยาที่ซัด ฯลฯ ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฏฐิมิลักษณะเช่นว่านี้ อันใดนี้เรียก ทิฏฐิสัมปทา สัมมาทิฏฐิแม้ทั้งหมด จัดเป็นทิฏฐิสัมปทา”^{๓๖}

ส่วนในทิสฐิถา ได้อธิบายความหมายของมิจฉาทิฏฐิ ไว้ดังนี้

ทิฏฐิ คือ ความเชื่อมั่นถือผิดในชั้น ๕ ผัสสะ ๕ ว่านั่นของเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา

(๑) ทิฏฐิ คือความเชื่อมั่นถือผิดในปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ อากาศธาตุ วิญญาณธาตุ และกสิณในธาตุทั้งหลาย ว่านั่นของเรา นั่นเป็นของเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา

(๒) ทิฏฐิ คือความเชื่อมั่นถือผิดใน ผม เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ฯลฯ น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร สมองศิริระ ว่านั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็น ตัวตนของเรา

(๓) ทิฏฐิ คือความเชื่อมั่นถือผิดในอายตนะ ๖ ว่า นั่นของเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา

(๔) ทิฏฐิ คือความเชื่อมั่นถือผิดในจักขุทริย โสติดทริย ฆานินทริย ชิวหินทริย กายินทริย ชีวิตนทริย โสมนัสสินทริย โทมนัสสินทริย อุเปกขินทริย สัทธินทริย วิริยินทริย สตินทริย สมานินทริย ปัญญินทริย ว่านั่นของเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา

(๕) ทิฏฐิ คือความเชื่อมั่นถือผิดในกามธาตุ รูปธาตุ อรูปธาตุ รูปภพ สัญญาภพ อสัญญาภพ เนวสัญญานาสัญญาภพ เอกโวการภพ จตุโวการภพ ปัญจโวการภพ ปฐมมาน ทุตติยมาน ตติยมาน จตุตถมาน เมตตาคเจโตวิมุติ กรุณาคเจโตวิมุติ มุทิตาคเจโตวิมุติ อุเปกขาเจโตวิมุติ อากาศานัญญายตนสมวัตติ วิญญาณัญญายตนสมวัตติ อากัญญัญญายตนสมวัตติเนวสัญญานาสัญญาตนสมวัตติ ว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา

(๖) ทิฏฐิ คือ ความเชื่อมั่นถือผิดในปฏิจจสมุปบาท สมวัตติ อากัญญัญญายตนสมวัตติ เนวสัญญานาสัญญาตนสมวัตติ ว่า นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา^{๓๔}

โดยสรุปแล้วความเข้าใจเกี่ยวกับทิฏฐิในพระพุทธศาสนา คำว่าทิฏฐินั้น มีการให้ความหมายหลายนัยแต่สามารถแบ่งได้เป็น ๒ แนวทางใหญ่ๆ คือ

^{๓๓} ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๕๘/๑๕๖.

^{๓๔} ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๙๕-๓๐๓/๑๓๗-๑๓๙.

๑.๑.๑) ทิฏฐิ ที่มีคำผสม ทำให้มีความหมายทั้งที่มีนัยตรงข้าม และความหมายขยาย คำนามเช่น สัมมาทิฏฐิ คือ ความเห็นชอบ แยกศัพท์เป็น แปลว่า โดยชอบ ทิฏฐิ แปลว่า ความเห็น และมีความหมายตรงข้ามกับ มิจฉาทิฏฐิ คือความเห็นผิด ปรากฏในอริยมรรค ๘ ให้ความหมายว่า เห็นชอบ ได้แก่ ความรู้หรือริยสัจจ์ ๔ หรือ เห็นไตรลักษณ์ หรือกุศลและอกุศลมูลหรือเห็นปฏิจจสมุปปบาท^{๓๕} เช่นเดียวกับความหมายใน สัมมัตตะ ๑๐^{๓๖} คือภาวะที่ถูก ความเป็นสิ่งที่ถูก ตรงข้ามกับมิจฉะ ๑๐ ภาวะที่ผิด ความเป็นสิ่งที่ผิด ซึ่งในความหมายว่ามิจฉาทิฏฐิ คือ เห็นผิดจากคลองธรรมตามหลักกุศลกรรมบถและความเห็นที่ไม่นำไปสู่การพ้นทุกข์^{๓๗} และปรากฏในมละ ๙ คือมลทิน^{๓๘} อกุศลกรรมบถ ๑๐ คือ ทางแห่ง อกุศลกรรม ทางทำความชั่ว กรรมชั่วอันเป็นทางไปสู่ความเสื่อม ความทุกข์ หรือทุกข์ ซึ่งให้ความหมายว่า ความเห็นผิดจากคลองธรรม^{๓๙} และความหมายขยายนาม ปรากฏในสังโยชน์ ๑๐ ข้อที่ ๑ สักกายทิฏฐิ ความเห็นว่าเป็นตนของตนความเห็นเป็นเหตุถือตัวตน เช่น เห็นรูปเป็นตน เห็นเวทนาเป็นตน เป็นต้น^{๔๐} และที่ปรากฏในทิฏฐิประเภทต่างๆ เช่น สัสสตทิฏฐิ อุจเฉททิฏฐิ อเหตุทิฏฐิ เป็นต้น

๑.๑.๒) ทิฏฐิ ในความหมายเป็นคำเดียว มีความหมายในเชิงลบอย่างเดียว ปรากฏในข้อธรรมหลายข้อ ตัวอย่างเช่น ปญฺญจธรรม ๓ คือ กิเลสเป็นเครื่องเน้นซ้ำ เป็นตัวการทำให้คิดปรุงแต่ง ยึดเยื้อให้ความหมายว่าทิฏฐิ เป็นเหตุทำให้เขาห่างออกจากความจริงที่ง่าย ๆ ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ และขัดขวางไม่ให้เข้าถึงความจริงและทำให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้องตรงไปตรงมา^{๔๑} อนุสัย ๗ คือ กิเลสที่นอนเนื่องอยู่สัดตาน ให้ความหมายว่า ทิฏฐิ คือ ความเห็นผิด การถือความเห็น เอาความคิดเห็นเป็นความจริง^{๔๒} กิเลส ๑๐ คือสภาพที่ทำให้จิตเศร้าหมอง ให้ความหมายว่า ทิฏฐิ คือ ความเห็นผิด^{๔๓} สังโยชน์ ๑๐ คือ ธรรมที่ประกอบกับจิต สภาวะธรรมที่เกิดดับพร้อมกันกับจิตมีอารมณ์ และวัตถุที่อาศัยเดียวกันกับจิต อาการและคุณสมบัติต่างๆ ให้ความหมาย ทิฏฐิ คือ ความเห็นผิด

๑.๑.๓) ทิฏฐิเป็นเจตสิกที่เป็นอกุศล คือ ทิฏฐิเจตสิก ได้แก่ ความเห็นผิดจากความเป็นจริง ในสภาวะธรรม มีลักษณะที่ติดๆ คือ ๑) อโยนิโส อภินิเวส ลกขณา มีการถ้อยมั่นด้วยหาปัญญาไม่ได้เป็น ลักษณะ ๒) ปรามาสรสา มีการถือผิดจากสภาวะ เป็นกิจ ๓) มิจฉาภินิเวสปจฺจุปฺภูฏานา มีการยึดถือ

^{๓๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๙๙/๓๔๘ , ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔๙/๑๒๓.

^{๓๖} ที.ป. (ไทย) ๑๑/๓๖๒/๒๘๙.

^{๓๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๐๔/๗๖.

^{๓๘} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๐๒/๕๒๙.

^{๓๙} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๖๕/๒๘๗.

^{๔๐} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๓๔๙/๙๐.

^{๔๑} ชุม. (ไทย) ๒๙/๕๐๕/๓๓๗. อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๐๓๔/๕๐๓.

^{๔๒} ที.ป. (ไทย) ๑๑/๓๓๗/๒๖๖. อัง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๑๑/๘.

^{๔๓} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๐๒๖/๕๒๘.

ความเห็นผิดเป็นผล ๔) อริยานุ อทสสน กามตาทิ ปทภูฏานา ไม่ต้องการเห็นพระอริยะ เป็นต้น เป็นเหตุใกล้ ดังนั้น คำว่า ทิฏฐิ แปลตามศัพท์ แปลว่า ความเห็น ไม่เจาะจงว่าเป็นความเห็นผิดหรือความเห็นถูกต้องตามสภาวะ แต่โดยอรรถ คือตามความหมายแห่งธรรม ใช้อย่างไรว่า ทิฏฐิ เฉยๆ ก็หมายความว่า เป็นมิจฉาทิฏฐิ คือความเห็นผิดทุกครั้งไป เว้น ไว้แต่ในที่ใดบ่งบอกว่าเป็น สัมมาทิฏฐิ จึงมีความหมายว่าเป็นความเห็นชอบเห็นถูก โดยเฉพาะทิฏฐิเจตสิก เป็นความเห็นผิดเสมอไปและทิฏฐินี้แบ่งย่อยๆ เป็น ๒ ประการ ได้แก่ ทิฏฐิสามัญ ได้แก่ ๑) สักกายทิฏฐิ คือเห็นเป็นตัวตนบุคคลเราเขา อันเป็นความเห็นผิด แต่ที่จัดเป็นสามัญ เพราะทิฏฐิชนิดนี้มีประจำที่ทุกตัวสัตว์เป็นปกติวิสัย (เว้นพระอริยะบุคคล) และ ๒) ทิฏฐิพิเศษ ได้แก่ นียตมิจฉาทิฏฐิ ๓ คือ อเหตุกทิฏฐิ ไม่เชื่อเหตุ นัตถิกทิฏฐิ ไม่เชื่อผล อภิรียทิฏฐิ ไม่เชื่อทั้งเหตุทั้งผล และสัสสตทิฏฐิ เห็นว่าเที่ยงแท้แน่นอนอนอจเฉททิฏฐิ เห็นว่าสูญตลอดทั้งทิฏฐิ ๖๒ ที่จัดเป็นทิฏฐิพิเศษ ก็เพราะว่าทิฏฐินี้บางคนก็มี บางคนก็ไม่มี

สรุปได้ว่า ความหมายของทิฏฐิในทางพระพุทธศาสนา เมื่อเป็นคำเดี่ยว โดยทั้งหมด คือความเห็นผิดจากความเป็นจริง หมายถึง เป็นความรู้ความเข้าใจที่แตกต่างไปจากหลักการของพระพุทธศาสนา และถือว่ากิเลสที่ขวางกั้นการเข้าถึงความหลุดพ้น ซึ่งแตกต่างจากความเข้าใจทั่วไปที่เชื่อว่า ทิฏฐิ มีความหมายเป็นกลางๆ แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อใช้เป็นคำผสมก็จะทำให้เกิดความหมายได้ทั้งความหมายที่มึนยตรงข้ามและขยายคำนามได้เช่น บุคคลทำความเห็นให้ถูกต้องตามความเป็นจริงแล้ว ความเห็นนั้นจะจัดเป็นสัมมาทิฏฐิ คือความเห็นชอบ

๒.๒.๑ ประเภทของทิฏฐิ

ทิฏฐิในพระพุทธศาสนานั้นได้แบ่งไว้หลายประเภทโดยใช้ลักษณะทางด้านจำนวนข้อธรรมเป็นหลักเกณฑ์ในการจัดแบ่ง คือ ทิฏฐิ ๒ ทิฏฐิ ๓ ทิฏฐิ ๔ ทิฏฐิ ๖ ทิฏฐิ ๑๐ ทิฏฐิ ๑๖ ทิฏฐิ ๒๖ และทิฏฐิ ๖๒ ดังนี้

๑) ทิฏฐิ ๒ คือ ความเห็นผิด แบ่งเป็น ๒ ประการ คือ

๑.๑) สสตทิฏฐิ ความเห็นความเที่ยง ความเห็นว่ามีอัตตาและโลกเที่ยงยั่งยืนคงอยู่ตบอดไป

๑.๒) อจเฉททิฏฐิ ความเห็นว่ามีอัตตาและโลก ซึ่งจักพินาศ ขาดสูญหมดสิ้นไป^{๔๔}

๒) ทิฏฐิ ๓ คือ ความเห็น ผิด แบ่งเป็น ๒ ประการ คือ

๒.๑) อภิรียทิฏฐิ ความเห็นว่ามีอนันตัม เห็นว่าการกระทำไม่มีผล

๒.๒) อเหตุกทิฏฐิ ความเห็นไม่มีเหตุ เห็นว่าสิ่งทั้งหลายไม่มีเหตุปัจจัย

๒.๓) นัตถิกทิฏฐิ ความเห็นว่ามีเหตุแต่ไม่มีเหตุปัจจัยหรือสภาวะที่กำหนดเอาเป็นหลักได้^{๔๕}

^{๔๔} ส.ช. (ไทย) ๓๗/๑๗๙-๑๘๐/๑๒๐.

^{๔๕} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๐๕/๑๑๑.

๓) ติตถายตนะ คือแดนเกิดลัทธิ ขุทนต์หรือประมวลแห่งลัทธิ ๓ ประการ

๓.๑) ปุพเพตเหตุวาท คือลัทธิกรรมเก่า เป็นพวกที่ถือว่า สิ่งใดก็ตามที่ได้ประสบจะเป็นสุขก็ ตาม ทุกข์ก็ตาม มิใช่สุข มิใช่ทุกข์ก็ตาม ล้วนเป็นกรรมที่ได้ทำไว้ในปางก่อน

๓.๒) อิศสรนิมมานเหตุวาท ลัทธิพระเป็นเจ้า เป็นพวกที่ถือว่า สิ่งใดก็ตามที่ประสบจะเป็นสุข ก็ตามเป็นทุกข์ก็ตาม มิใช่สุขมิใช่ทุกข์ก็ตาม ล้วนเป็นเพราะการบันดาลของเทพผู้ยิ่งใหญ่

๓.๓) อเหตุปัจจัยวาท ลัทธิเสียงโชค เป็นพวกที่ถือว่าสิ่งใดก็ตามที่ได้ประสบจะเป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม มิใช่สุขมิใช่ทุกข์ก็ตาม ล้วนหาเหตุปัจจัยมิได้ คือถึงคราวก็เป็นไปเอง^{๔๖}

ทฤษฎีเหล่านี้พระพุทศศาสนากล่าวว่าเป็นแนวความคิดที่ไม่มีเหตุผล ซึ่งจัดอยู่ในประเภทของ “อภิปรัชญา” เป็นแนวความคิดที่ไม่เชื่อผลของกรรมที่ถูกต้อง เป็นการอ้างเหตุผลของกรรมอย่างเลื่อน ลอย หากเชื่อถือก็จะทำให้เกิดโทษ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ทฤษฎีเกี่ยวกับเหตุเกิดทุกข์สุข ๓ ประการ ข้างต้น เป็นทฤษฎีของพวกเดียรฉัตรอย่างสับสนกันมา เมื่อบุคคลใดก็ตามที่มีทฤษฎีดังกล่าวอย่างใดอย่าง หนึ่งแล้วบุคคลนั้นย่อมรู้ไม่ได้ว่า กิจใดที่ตนควรหรือไม่ควรกระทำ เมื่อรู้ได้เช่นนี้แล้ว ย่อมไร้สติ ไร้ หลักยึดจะมีธรรมอันเป็นที่ชอบสำหรับตนไม่ได้เลย ทฤษฎีเหล่านี้เป็นทฤษฎีที่ผิด เป็นอภิปรัชญา ดังมี พระพุทธดำรัสว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ลัทธิของเดียรฉัตร ๓ อย่างนี้ ถูกบัณฑิตไต่ถามซักไซ้ไล่เสียงเข้า ย่อมอ้างสิทธิสืบๆมา ตั้งอยู่ในอภิปรัชญา ๓ อย่างคือ (๑) สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมี วาทะอย่างนี้ มีทฤษฎีอย่างนี้ว่า สุขทุกข์ หรืออทุกข์สุขอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่บุคคล เสวยนั้น ล้วนแต่มีกรรมที่ได้ทำไว้แต่ก่อนเป็นเหตุ (๒) สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาทะอย่างนี้ มีทฤษฎีอย่างนี้ว่า สุข ทุกข์ หรืออทุกข์สุขอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่บุคคลเสวย นั้น ล้วนแต่มีการสร้างสรรค์ของอิสรชนเป็นเหตุ (๓) มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาทะ อย่างนี้ มีทฤษฎีอย่างนี้ว่า สุขหรือทุกข์ หรืออทุกข์สุขอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่บุคคล เสวยนั้น ล้วนตาหาเหตุหาปัจจัยมิได้...ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อบุคคลยึดถือการ สร้างสรรของอิสรชนไว้โดยความเป็นแก่นสารความพอใจ หรือความพยายามว่า กิจ นี้ควรทำหรือกิจนี้ไม่ควรทำ ย่อมจะมีไม่ได้ ก็เมื่อไม่ได้กระณิกกิจและอกระณิกกิจโดย จริงจังมั่นคงดังนี้ สมณวาทที่ชอบธรรมเฉพาะตน ย่อมจะสำเร็จไม่ได้แก่ผู้มีสติฟัน เือน ไร้เครื่องป้องกัน”^{๔๗}

๔) ทฤษฎี ๖ เป็นลัทธิของศาสนาทั้ง ๖ ซึ่งเกิดร่วมสมัยพุทธกาล ได้แก่ ปุรณะกัสสปะ มักขลิโกศาล อชิตเกสกะมัลล ปุทฺธกัจจายณะ นิครณัญญบุตร และสัจจเวฬุบุตร ในสามัญผลสูตร ได้กล่าวถึงแต่ละท่านด้วยข้อความอย่างเดียวกัน ในตถสุตฺตว่า “เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์มี

^{๔๖} อภ.ติก. (ไทย) ๒๐/๕๐๑/๒๒๒, อภ.วิ.(ไทย)๓๕/๔๔๐/๔๔๖.

^{๔๗} อภ.ติก. (ไทย) ๒๐/๕๐๑/๑๙๖-๑๙๗.

ชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ คนส่วนมากยกย่องว่าดี เป็นคนเก่าแก่บัวชมานาน มีอายุล่วงกาล ผ่านวัยมาโดยลำดับ”^{๔๘} แสดงให้เห็นว่า ศาสดาทั้ง๖คน เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงมากและเป็นที่เคารพนับถือ ของคนในยุคนั้นเคียงคู่กับพระพุทธศาสนา เราเรียนรู้ทฤษฎีหรือลัทธิเหล่านั้น ตามที่ปรากฏในพระ ไตรปิฎก ซึ่งมีมาในสามัญผลสูตร เป็นเรื่องที่พระเจ้าอชาตศัตรูได้กราบทูลต่อพระพุทธเจ้าตามที่ได้รับ ฟังมาจากศาสดาแต่ละท่านโดยตรง และบางส่วนจากทรงสนทนาตอบโต้ระหว่างลูกศิษย์กับ พระพุทธเจ้าบ้าง พุทธสาวกบ้าง ซึ่งเป็นข้อที่น่าสังเกตว่า ไม่ปรากฏมีเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัส สนทนากับเจ้าลัทธิทั้ง ๖ โดยตรงสักครั้งเดียว แต่สิ่งที่แสดงให้เห็นชัดเจนก็คือ ทฤษฎีของครูทั้ง ๖ มี แนวความคิดที่แยกตัวออกมาจากความเชื่อในคัมภีร์พระเวทอย่างเด็ดขาด อาจกล่าวได้ว่าทฤษฎีทั้ง ๖ เหล่านี้ได้ยืนยันแนวคิดที่อยู่คนละฝากฝั่งกับความเชื่อดั้งเดิมของพวกเขาเหล่านั้น มีเนื้อหาดังนี้

๔.๑) ปุณณกัสสปะ เป็นผู้มึทฤษฎีว่า เมื่อบุคคลทำบุญหรือทำบาปเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นทำบุญ หรือทำบาป ก็ไม่มีผลของการทำบุญหรือทำบาปนั้นแก่เขา ปุณณกัสสปะมีความเชื่อว่า จิตมสภาพไม่ เกาะเกี่ยวกับการกระทำทางกาย เมื่อบุคคลทำกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม กรรมนั้นจะไม่มีผลใดๆต่อ จิตเลยแม้แต่น้อย ดังทศนะว่า “เมื่อบุคคลทำเองใช้ให้ผู้อื่นทำ ตัดเอง ใช้ให้ผู้อื่นตัด เบียดเบียนเอง ใช้ ผู้อื่นเบียดเบียน ทำให้เขาเศร้าโศกเอง ใช้ให้ผู้อื่นทำเขาให้เศร้าโศก ทำให้เขาทำบาปเอง ใช้ให้ผู้อื่นทำ เขาให้ลำบาก ดิ้นรนเอง ทำให้เขาให้ดิ้นรน ฆ่าสัตว์ ถักทอทรัพย์ตัดที่ ต่อปล้น ไม่ให้เหลือทำโจรกรรมใน เรือนหลังเดียว ชุ่มอยู่ที่ทางเปลี่ยว ทำชู้กิริยาเขา พุดเท็จ ผู้ทำไม่เชื่อว่าทำบาป แม้หากผู้ใดจะใช้จักร ซึ่งมิมโคโดยรอบเหมือนมิดโดนสังหารเหล่าสัตว์ปฐพีนี้ ให้เป็นลาน เป็นกองมังสะ เดียวกัน บาปที่มีการ กระทำเช่นนั้นเป็นเหตุย่อมไม่มีแก่เขาไม่มีบาปมาถึงเขา แม้หากบุคคลจะไปยั้งฝังขวานแห่งแม่น้ำคงคา ฆ่าเอง ใช้ให้ผู้อื่นฆ่าตัดเอง ใช้ให้ผู้อื่นเบียดเบียนเอง ใช้ให้ผู้อื่นเบียดเบียนบาปที่มีการกระทำเช่นนั้น เป็นเหตุ ย่อมไม่มีแก่เขา ไม่มีบาปมาถึงเขา”^{๔๙} ทฤษฎีดังกล่าวนี้จัดอยู่ในประเภท “อภิกิริยาท” คือเป็น แนวความคิดที่ไม่เชื่อผลกรรมของผู้กระทำทุกอย่าง ไม่ว่าจะดีหรือชั่วก็ตาม จะไม่ส่งผลใดๆต่อบุคคล ผู้กระทำกรรมเลย

๔.๒) มักขลิโคศาล เป็นผู้มึทฤษฎีว่า ความเป็นอยู่หรือเป็นไปของสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีเหตุ ไม่มี ปัจจัย ย่อมเป็นไปเอง ไม่อยู่ในวิสัยที่จะทำให้เป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่งได้ แม้การที่จะบรรลุถึงความพ้น ทุกข์สิ้นเชิงในสังสารวัฏนี้ก็ไปเอง มิใช่ด้วยการกระทำใดๆเป็นเหตุ ดังทรงสนทนาว่า “ความเป็นไปใน ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นความสุขหรือความทุกข์ ความบริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์ ไม่มีเหตุมี ปัจจัยให้เป็นไปเช่นนั้น สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้อนาถาไม่อาจช่วยตัวเองและผู้อื่นได้ ไม่อาจถึงความหลุด พ้นได้ด้วยความสามารถตนเอง การประพฤดิพรหมจรรย์หรือการกระทำตบะย่อมไร้ผล ทั้งคนพาล และบัณฑิตมีความเท่าเทียมกัน คือจะต้องท่องเที่ยวเร่ร่อนไปตามกฎที่ แนนอน และจะถึงที่สุดแห่ง

^{๔๘} ที.สี. (ไทย) ๙/๙๑/๖๑.

^{๔๙} ที.สี. (ไทย) ๙/๙๔/๖๗.

ทุกซีได้เอง เหมือนกลุ่มด้ายที่บุคคลขว้างไป ย่อมคลี่คลายหมดไปเอง”^{๕๐} และว่า “ครุฑมักขลิบเศียร ได้ กล่าวกะหม่อมฉันว่า ดูก่อนมหาบพิตร ไม่มีเหตุมีปัจจัยเพื่อความเศร้าหมองแห่งสัตว์ทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายหาเหตุมิได้ด้วยปัจจัยมิได้ ย่อมเศร้าหมองไม่มีเหตุไม่มีปัจจัยเพื่อความบริสุทธิ์แห่งสัตว์ทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายหาเหตุมิได้หาปัจจัยมิได้ ย่อมบริสุทธิ์ ไม่มีการกระทำของตนเอง ไม่มีการกระทำของผู้อื่น ไม่มีการกระทำของบุรุษไม่มีกำลัง ไม่มีความเพียร ไม่มีเรี่ยวแรงของบุรุษ ไม่มีความบากบั่นของบุรุษสัตว์ทั้งปวง ปาณะทั้งปวง ภูตะทั้งปวงล้วนไม่มีอำนาจ ไม่มีกำลัง ไม่มีความเพียร ย่อมเสวยสุขเสวยทุกข์ในอภิสาดทั้งหก เท่านั้น”^{๕๑} ทัศนีย์จัดอยู่ในประเภท “นัตถิกวาท” คือเป็นแนวความคิดที่เชื่อในความไม่มีเหตุไม่มีปัจจัยที่จะทำให้สัตว์บริสุทธิ์ หรือเศร้าหมอง

๔.๓) อจิตกเสกัมพล เป็นผู้มีทัศนีย์ว่า ผลกรรมไม่มี โลกนี้โลกหน้าไม่มี การรู้แจ้งไม่มี บุคคลและสัตว์ไม่มี เป็นเพียงธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ มารวมกัน ตายแล้วขาดสูญ ดังพรรณนาระว่า “ทานไม่มีผล การบูชาไม่มีผล การบวงสรวง เช่นสรวงไม่มีผล ผลแห่งวิบากกรรมที่ทำดีทำชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาบิดาไม่มี สัตว์ผุดเกิดไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ดำเนินดี ปฏิบัติชอบ ซึ่งกระทำโลกนี้และโลกหน้าให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งไม่มีในโลกของพวกเราเป็นแต่ประชุมของมหาภูตทั้ง ๔ เมื่อทำกาลกิริยาธาตุดิน ไปตามธาตุดิน ธาตุน้ำไปตามธาตุน้ำ ธาตุไฟไปตามธาตุไฟ ธาตุลมไปตามธาตุลม อินทรีย์ทั้งหลายย่อมเลื่อนลอยไปในอากาศ คนทั้งหลายมีเตียงเป็นที่ ๕ จะห้ามเขาไป ร่างกายปรากฏอยู่แค่ป่าช้ากลายเป็นเป็นกระดูกมีสีดุงสิ้นกพิราบ การเช่นสรวงมีเถ้าเป็นที่สุด ทานนี้คนเขลาบัญญัติไว้ คนบางคนพูดว่า มีผลๆล้วนเป็นคำเปล่า คำเท็จ คำเพ้อ เพราะกายสลาย ทั้งพาลทั้งบัณฑิตย่อมขาดสูญพินาศสิ้น เบื้องหน้าแต่ตาย ย่อมขาดสูญ”^{๕๒} ทัศนีย์จัดอยู่ในประเภท “อุจเฉทวาท” คือเป็นแนวความคิดที่เชื่อว่าชีวิตเป็นสิ่งที่ขาดสูญ เป็นวัตถุนิยมแบบสุดโต่ง เพราะเห็นว่าชีวิตนี้เป็นเพียงการรวมตัวของวัตถุและปรากฏการณ์ของวัตถุเท่านั้น

๔.๔) ปกุธกัจจายนะ เป็นเจ้าลัทธินักวัตถุนิยม มีทัศนีย์ว่า สภาวะ ๗ กอง คือกองดิน กองน้ำ กองไฟ กองลม สุข ทุกข์ ชีวะนี้ ไม่มีใครทำหรือเนรมิต มีอยู่ยั่งยืนไม่แปรปรวน ไม่มีผลการกระทำใดๆต่อกัน แม้การเอามัด ตัดศรีษะกันก็ไม่มีผู้ใดฆ่าใคร เป็นแต่เอามัดผ่านช่องระหว่างสภาวะ ๗ กอง เท่านั้น ดังที่ศนะว่า “สภาวะ ๗ กองเหล่านี้ ไม่มีแบบอย่าง อันใครทำ ไม่มีใครเนรมิต เป็นสภาพยั่งยืนตั้งมั่นดุจยอดภูเขา ตั้งอยู่มั่นคงเสาระเนียด สภาวะ ๗ กองเหล่านั้น ไม่หวั่นไหว ไม่แปรปรวน ไม่เปียดเปียนกันและกัน ไม่อาจเกิดสุขหรือทุกข์ หรือทั้งสุขทั้งทุกข์แก่กันและกัน สภาวะ ๗ กองเป็นไฉน คือกองดิน กองน้ำ กองลม สุข ทุกข์ ชีวะเป็นที่ ๗ และสภาวะทั้ง ๗ กองนี้ ไม่มีใครทำ ไม่มีแบบอย่าง อันใครทำ ไม่ใครเนรมิต เป็นสภาพที่ยั่งยืน ตั้งมั่นดุจยอดภูเขา ตั้งมั่นดุจเสาระเนียด สภาวะทั้ง ๗ กอง

^{๕๐} ที.สี. (ไทย) ๙/๙๕/๗๐-๗๑.

^{๕๑} ที.สี. (ไทย) ๙/๙๕/๖๙.

^{๕๒} ที.สี. (ไทย) ๙/๙๖/๗๑.

เหล่านั้น ไม่หวั่นไหว ไม่แปรปรวน ไม่เบียดเบียนกัน ไม่อาจให้เกิดสุขหรือทุกข์ แก่กันและกัน ผู้ฆ่าเองก็ดี ผู้ให้ฆ่าก็ดี ผู้ไต่ยีนก็ดี ผู้กล่าวให้ยีนก็ดี ผู้ทำให้เข้าใจความก็ดี ไม่มีในสภาวะ ๗ กองนั้น เพราะบุคคลจะเอาศาตราสอดไปตามช่องแห่งสภาวะ ๗ กองเท่านั้น”^{๕๓} ทิฏฐินี้จัดอยู่ใน ๒ ประเภท คือ ประเภท “สัสสวาท” คือเป็นแนวคิดที่เชื่อว่า สภาวะทั้ง ๗ เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่อย่างเที่ยงแท้ถาวร ไม่มีการเปลี่ยนแปลง และประเภท “อุจเฉทวาท” คือเป็นแนวความคิดที่เชื่อว่าการกระทำต่างๆไม่มีผลกระทบต่อสภาวะทั้ง ๗ นั้น นับเป็นวัตถุนิยมแบบสุดโต่งเช่นกัน เพราะเชื่อว่ามีเพียงวัตถุและปรากฏการณ์ของวัตถุทั้ง ๗ เท่านั้นที่เป็นจริง

๔.๕) นิครนถ์นาฏบุตร เป็นเจ้าลัทธิของพวกนิครนถ์ ซึ่งเป็นผู้สังวรแล้วด้วยสังวร ๔ ประการ คือเป็นผู้ห้ามน้ำทั้งปวง เป็นผู้ประกอบด้วยน้ำทั้งปวง เป็นผู้กำจัดด้วยน้ำทั้งปวง เป็นผ ๔ ประพรมด้วยน้ำทั้งปวง จนเป็นผู้ถึงที่สุด สำรวมและตั้งมั่นแล้ว ดังที่ศนะว่า “พวกนิครนถ์ได้กล่าวกะเราว่า นาฏบุตรรู้ธรรมทั้งปวง เห็นธรรมทั้งปวง ยินยันทรรคนะหมดทุกส่วนว่าเมื่อเราเดินไปก็ดี ยืนก็ดี หลับก็ดี ตื่นก็ดี ญาณที่ศนะปรากฏอยู่ติดต่อเสมอไป นิครนถ์นาฏบุตรนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า คุณก่อนนิครนถ์ทั้งหลายผู้เจริญบาปกรรมมีพวกท่านทั้งหลายทำแล้วในกาลก่อนมีอยู่ ท่านทั้งหลายจะสลัดบาปกรรมนั้นเสียด้วยปฏิบัติอันประกอบไปด้วยการกระทำได้อันยากลำบากนี้ ข้อที่ท่านทั้งหลายสำรวมกาย วาจา ใจ บัดนี้การไม่กระทำบาปกรรมต่อไปนี้เพราะหมดกรรมเก่าด้วยตบะ เพราะไม่กระทำใหม่ ความไม่ถูกบังคับ (ด้วยกรรม) ต่อไปจึงไม่ถูกบังคับต่อไป ความสิ้นกรรมจึงมีเพราะสิ้นกรรม ความสิ้นทุกข์จึงมีเพราะสิ้นทุกข์ ความเวทนาจึงมีเพราะสิ้นเวทนา จักเป็นอันท่านสลัดทุกข์ได้หมด”^{๕๔} ทิฏฐินี้จัดอยู่ในประเภท “ปุพเพกตเหตุวาท” คือเป็นแนวความคิดที่เชื่อว่า กรรมเก่าเป็นตัวกำหนดชีวิตปัจจุบันทั้งหมด จึงเน้นวิปฏิบัติเพื่อกำจัดกรรมเก่าเป็นแบบ “อัตตกลิมถานุโยค” คือการบำเพ็ญตบะอย่างเคร่งครัด เพราะเชื่อว่าการไม่สร้างกรรมใหม่เพิ่มก็จะให้ดับทุกข์ได้นั่นเอง

๔.๖) สญชัยเวลัฏบุตร เป็นเจ้าลัทธิของนักตรรกะ คือถ้าถามปัญหาว่า ข้อนั้นเป็นอย่างนั้นหรือหากข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นอย่างนั้น ก็จะตอบว่าเป็นอย่างนั้น แต่ข้าพเจ้าไม่มีความเห็นตายตัวเช่นนั้น ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า อย่างนี้มีใช่ อย่างนั้นก็มิใช่ ไม่ใช่ก็มีใช่ มีใช่ก็มีใช่ ดังที่ศนะว่า “ถ้ามหาบพิตรตรัสถามอาตมภาพว่า โลกหน้ามีอยู่หรือ ถ้าอาตมภาพมีความเห็นว่ามี ก็จะพึงทูลตอบว่ามี ความเห็นของอาตมภาพว่าอย่างนี้มีใช่ อย่างนั้นก็มิใช่ อย่างอื่นก็มีใช่ ไม่ใช่ก็มีใช่ มีใช่ไม่มีใช่ ถ้ามหาบพิตรตรัสถามอาตมภาพว่า โลกหน้าไม่มีหรือถ้าอาตมภาพมีความเห็นว่ามี ก็จะพึงทูลตอบว่าไม่มี...ถ้ามหาบพิตรตรัสถามว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายเกิดก็มิใช่ ไม่เกิดก็มิใช่หรือ ถ้าอาตมภาพมีความเห็นว่ามีอย่างนี้มีใช่ อย่างอื่นก็มีใช่ ไม่มีก็มิใช่ มีใช่ไม่มีก็มิใช่”^{๕๕} ทิฏฐินี้จัดอยู่ในประเภท “อมราวิกเขปะ”

^{๕๓} ที.สี. (ไทย) ๙/๙๙/๗๖.

^{๕๔} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๑๙/๑๘๙.

^{๕๕} ที.สี. (ไทย) ๙/๙๙/๗๗.

เป็นแนวความคิดที่ส่ายไปส่ามา เปรียบเหมือนปลาไหล ไม่มีจุดยืนเป็นของตนเองในปัญหาต่างๆ เมื่อถูกถามเรื่องโลกหน้า เรื่องผลกรรมดีกรรมชั่ว หรือเรื่องชีวิตหลังความตายว่า มีอยู่หรือไม่ ก็จะต้องไปเลี้ยวไปเลี้ยวมา โดยใช้ความสามารถทางตรรกะ โดยมพยายามยืนยันเรื่องเหล่านั้นอย่างจริงจัง

๕) ทิฏฐิ ๑๐ คือ ความเชื่อมั่นบางอย่างเกี่ยวกับโลกและชีวิต ปรากฏในทิฏฐิ ๑๐ หรือมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า “อภัยกตปัญหา” คือเป็นปัญหาที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์ หมายความว่า พระพุทธศาสนาจะไม่ตอบปัญหาเหล่านี้ได้แก่

- ๕.๑) เชื่อว่าโลกเที่ยง
- ๕.๒) เชื่อว่าโลกไม่เที่ยง
- ๕.๓) เชื่อว่าโลกมีที่สุด
- ๕.๔) เชื่อว่าโลกไม่มีที่สุด
- ๕.๕) เชื่อว่าชีพเป็นอันตรายเดียวกันกับสรีระ
- ๕.๖) เชื่อว่าชีพเป็นคนละอย่างกับสรีระ
- ๕.๗) เชื่อว่าสัตว์ตายแล้วเกิดอีก
- ๕.๘) เชื่อว่าสัตว์ตายแล้วไม่เกิดอีก
- ๕.๙) เชื่อว่าสัตว์ตายแล้ว เกิดอีกก็มี ไม่เกิดก็มี
- ๕.๑๐) เชื่อว่าสัตว์ตายแล้วเกิดอีกก็ไม่ใช่ ไม่เกิดก็ไม่ใช่^{๕๖}

ทิฏฐิ นี้จัดอยู่ในประเภท “อันทคาหิกทิฏฐิ” คือเป็นแนวความคิดที่สมณพราหมณ์นอกพุทธศาสนาอย่างยึดมั่นอย่างเด็ดขาดอย่างเดียวกันว่า ในทิฏฐิที่ขัดแย้งกันนั้น มีทิฏฐิเดียวเท่านั้นที่เป็นจริง ทิฏฐิอื่นเป็นเท็จ ทิฏฐิ ๑๐ เป็นทิฏฐิที่พระพุทธเจ้าทรงชี้แจงว่า ทิฏฐิเหล่านั้นเป็นโทษเป็นไปด้วยความทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อละกิเลส เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน พระองค์ได้ทรงละทิฏฐิเหล่านั้นเสียแล้วไม่ยึดถือแต่ประการใดเลย ดังพระพุทธดำรัสว่า “ดูก่อนโปกฺกฐปาทะ เพราะชื่อนั้นไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่ประกอบด้วยธรรม ไม่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความหน่าย เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน เพราะเหตุนี้ เราจึงไม่พยากรณ์”^{๕๗}

๖) ทิฏฐิ ๑๖ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๖.๑) อัสนาททิฏฐิ คือทิฏฐิที่หลงใหลยินดี ในสิ่งทำให้เกิดความสุขสมนัส ๓๕ ประการ

^{๕๖} ที.สี. (ไทย) ๑๗/๒๙๒/๒๖๙.

^{๕๗} ที.สี. (ไทย) ๙/๓๙๒/๒๗๐

๖.๒) อัดตานุทฤษฎี คือทฤษฎีที่เห็นชั้น ๕ แต่ละชั้น จำแนกตามความเห็นแต่ละอย่าง ใน ๔ ประการคือเห็นว่าชั้นนั้นเป็นตน เห็นตนว่ามีชั้น เห็นชั้นนั้นในตน เห็นตนในชั้นนั้นรวม ๒๐ ทฤษฎี

๖.๓) มิจฉาทฤษฎี คือทฤษฎีที่เห็นว่าสิ่งนี้ๆไม่มีรวม ๑๐ ประการ

๖.๔) สักกายทฤษฎี คือ ทฤษฎี ที่เห็นชั้น ๕ แต่ละชั้นจำแนกตามความเห็นแต่ละอย่าง ใน ๔ ประการ คือเห็นว่า ชั้นนั้นเป็นของตน เห็นตนว่ามีชั้นนั้น เห็นชั้นนั้นในตน เห็นตนในชั้น นั้น รวม ๒๐ ประการ

๖.๕) สัสสตทฤษฎี อันมีสักกายะเป็นวัตถุ คือทฤษฎีที่เห็นชั้น ๕ แต่ละชั้น ด้วยความเห็น แต่ละอย่างใน ๓ ประการ คือเห็นตนว่ามีชั้นนั้น เห็นชั้นนั้นในตน เห็นตนในชั้นนั้น รวม ๑๕ ประการ

๖.๖) อุจเฉททฤษฎีอันมีสักกายะเป็นวัตถุ คือทฤษฎีที่เห็นชั้น ๕ แต่ละชั้นเป็นตน รวม ๕ ประการ

๖.๗) อันตคาทิกทฤษฎี คือทฤษฎีที่มีความเห็นอันเป็นที่สุด ตายตัวลงไปว่า ทฤษฎีเหล่านั้นจริง ทฤษฎีอื่นไม่จริง ใน ๑๐ ประการ ซึ่งจำแนกตามชั้น ค และกสิน ๕

๖.๘) ปุพพันตานุทฤษฎี คือทฤษฎีที่มีความเกี่ยวกับชั้นส่วนอดีต รวม ๑๘ ประการ

๖.๙) อปรันตานุทฤษฎี คือทฤษฎีที่มีความเห็นเกี่ยวกับชั้นส่วนอนาคต รวม ๔๔ ประการ

๖.๑๐) สังโยชนิกาทฤษฎี คือทฤษฎีที่เป็นเครื่องผูกสัตว์ไว้ในภพ ๑๘ ประการ

๖.๑๑) ทฤษฎีอันกางกันด้วยมานะว่าเป็นเรา คือทฤษฎีที่สำคัญตนว่า นั้นเป็นเรา ๑๘ ประการ

๖.๑๒) ทฤษฎีอันกางกันด้วยมานะของเรา คือทฤษฎีที่สำคัญตนว่า นั้นของเรา ๑๘ ประการ

๖.๑๓) ทฤษฎีอันสัมปยุตด้วยอัตตวาตะ คือทฤษฎีว่าด้วยตน ซึ่งเห็นชั้น ๕ แต่ละชั้นอัน จำแนกตามความเห็นแต่ละอย่างใน ๔ ประการ คือ เห็นว่า ชั้นนั้นเป็นของตน เห็นตนว่ามีชั้นนั้น เห็นชั้นนั้นในตน เห็นตนในชั้นนั้น รวมได้ ๒๐ ประการ

๖.๑๔) ทฤษฎีอันสัมปยุตด้วยโลกวาตะ คือทฤษฎีว่าด้วยโลก ได้แก่การเห็นว่าโลกเที่ยงหรือไม่ โลกมีที่สุดหรือไม่ รวม ๘ ประการ

๖.๑๕) ภาทฤษฎี คือทฤษฎีที่เชื่อว่า มีสภาวะของความเป็น ยึดติดอยู่

๖.๑๖) วิภาทฤษฎี คือทฤษฎีที่เชื่อว่า ไม่มีสภาวะของความเป็นปฏิเสศ

๗) ทฤษฎี ๒๖ ปราภฏในทฤษฎีสังยุต เป็นพระสูตรที่กล่าวว่า เพราะเหตุที่มีชั้น ๕ และไม่ยึดมั่นในชั้น ๕ จึงทำให้เกิดทฤษฎีขึ้น ได้แก่

๗.๑) สรรพสิ่งคงยั่งยืนอย่างนั้น ไม่เปลี่ยนแปลง

๗.๒) นั้นของเรา นั้นเป็นเรา นั้นเป็นตัวเป็นตนของเรา

- ๗.๓) ตนกับโลกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เมื่อตายไปแล้วคงจะยั่งยืนไม่เปลี่ยนแปลง
- ๗.๔) เราและของเราไม่มีข้อ ๒ถึง๔ เหมือน ทิฏฐิมิच्छันท์ ๕ เป็นเหตุ
- ๗.๕) ผลกรรมไม่มี โลกนี้โลกหน้าไม่มี มารดาบิดาไม่มี การรู้แจ้งไม่มี บุคคลไม่มี เป็นเพียง
ธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ มารวมกัน ตายแล้วขาดสูญ
- ๗.๖) เมื่อบุคคลทำบุญหรือทำบาปเอง หรือไม่ให้ผู้อื่นทำบุญหรือทำบาป ก็ไม่มีผลของการ
ทำบุญหรือบาปนั้นแก่เขา
- ๗.๗) ความเป็นอยู่หรือเป็นไปของสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีเหตุมีปัจจัย ย่อมเป็นไปเอง และไม่
อยู่ในวิสัยที่จะทำให้เป็นอย่างใดอย่างหนึ่งได้
- ๗.๘) สภาวะ ๗ กอง คือกองดิน กองน้ำ กองไฟ กองลม สุข ทุกข์ ชีวะนี้ ไม่มีใครทำหรือ
เนรมิต มีอยู่ยั่งยืนไม่แปรปรวน ไม่มีผลการกระทำใดๆต่อกัน แม้เอาเม็ดตัดตศิระษะ ก็ไม่เป็นการฆ่าเป็น
แต่เอาเม็ดผ่านช่องว่างระหว่าง ๗ กองนี้เท่านั้น ทุกสิ่งเป็นอยู่และเป็นไปเอง การบรรลุถึงความบริสุทธิ์
พ้นทุกข์สิ้นเชิง ก็เป็นไปเองในวิภูฏสงสารนี้ มิใช่ด้วยการกระทำใดๆเช่นเดียวกับทิฏฐิของ ปกุละ กัจ
จายนะ
- ๗.๙) โลกเที่ยง
- ๗.๑๐) โลกไม่เที่ยง
- ๗.๑๑) โลกมีที่สุด
- ๗.๑๒) โลกไม่มีที่สุด
- ๗.๑๓) ชีพกับสรีระเป็นอันเดียวกัน
- ๗.๑๔) ชีพกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน
- ๗.๑๕) สัตว์ตายแล้วเกิดอีก
- ๗.๑๖) สัตว์ตายแล้วไม่เกิดอีก
- ๗.๑๗) สัตว์ตายแล้วเกิดอีกก็มี ไม่เกิดก็มี
- ๗.๑๘) สัตว์ตายแล้วเกิดอีกก็ไม่ใช่ ไม่เกิดอีกก็ไม่ใช่
- ๗.๑๙) อตตาทที่มีรูป ตายแล้วไม่สูญ
- ๗.๒๐) อตตาทที่ไม่มีรูป ตายแล้วไม่สูญ
- ๗.๒๑) อตตาทที่มีรูปและไม่มีรูป ตายแล้วไม่สูญ
- ๗.๒๒) อตตาทที่มีรูปก็มีใช่ ไม่มีรูปก็มีใช่ ตายแล้วไม่สูญ
- ๗.๒๓) อตตาทที่มีสุข โดยส่วนเดียว ตายแล้วไม่สูญ
- ๗.๒๔) อตตาทที่มีทุกข์โดยส่วนเดียว ตายแล้วไม่สูญ
- ๗.๒๕) อตตาทที่มีทั้งสุขทั้งทุกข์ ตายแล้วไม่สูญ

๗.๒๖) อตตาทที่ไม่มีทั้งทุกข์ทั้งสุข ตายแล้วสูญ^{๕๘}

ทิวฏฐิ ๑๖ และ ทิวฏฐิ ๒๖ มีนัยเดียวกันกับทิวฏฐิที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด ต่างแต่เป็นการรวบรวมทิวฏฐิขึ้นมาเรียบเรียงให้เป็นหมวดหมู่และเพิ่มเติมรายละเอียดให้มากขึ้น

๘) **ทิวฏฐิ ๖๒** เป็นการอธิบายทิวฏฐิทั้งหมดในพระพุทธศาสนา มีกล่าวไว้ในพรหมชาลสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรที่ว่าด้วยการโต้แย้งกันของปริพพาชกชื่อสุปปิยะกับลูกศิษย์ชื่อว่าพรหมทัตตมาณพ หลังจากทีพระพุทธเจ้าตรัสเรื่องศีล ๓ ชั้น ในพรหมชาลสูตร เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องศีลจบลง ก็ทรงแสดงเรื่องทิวฏฐิ ๖๒ ประการของนักบวชสมณพราหมณ์ในครั้งนั้น พระองค์ได้อุปมาว่า “เหมือนตาข่ายครอบงำความเชื่อของมนุษย์ให้ต้องเวียนวนอยู่ในวัฏฏสังสารไม่มีที่สิ้นสุด เหมือนปลาติดแหของชาวประมง ดังพุทธดำรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง พวกที่ยึดที่สุด เบื้องต้นและเบื้องปลายก็มี พวกที่ยึดทั้งที่สุด เบื้องต้นและเบื้องปลายคือ เห็นคล้อยตามทั้งที่สุด เบื้องต้นและเบื้องปลายก็มี (พวกเขา)ปรารถนาที่สุด เบื้องต้นและเบื้องปลาย พุดจาแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ นานา สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นถูกครอบไว้ภายในตาข่าย ด้วยทิวฏฐิ ๖๒ เหล่านี้ อาศัยอยู่ในตาข่ายนี้ ต่ำตู่ๆ โผล่ๆ อยู่ เปรียบเหมือนชาวประมงผู้ซัน และลูกมือของชาวประมงเอาตาข่าย (แห) มีตาละเอียดทอดลงสู่ห้วงน้ำเล็กๆ คิดว่าสัตว์ในห้วงน้ำตัวโตทุกชนิดจะติดอยู่ภายในตาข่ายต่ำตู่ๆ โผล่ๆ อยู่ในตาข่ายนี้”^{๕๙} ทิวฏฐิ ๖๒ จัดเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ๆ คือ ๑) ปุพพันตักัปินะ คือทิวฏฐิที่ว่าด้วยความเป็นมาหรือจุดกำเนิดของสรรพสิ่ง มี ๑๘ ประเภท ๒) อปรันตักัปินะ คือทิวฏฐิที่ว่าด้วยเป้าหมายหรือจุดสิ้นสุดของสรรพสิ่ง มี ๔๔ ประเภท

๑.๑) **ปุพพันตักัปินะ** แบ่งเป็น ๕ หมวด

(๑) **สัสตวาทะ** หมวดเห็นว่าเที่ยง มี ๔ ประการดังนี้ ๑) เห็นว่าตัวตน (อัตตา) และโลกเที่ยง เพราะระลึกชาติได้ ตั้งแต่ชาติเดียว จนถึงแสนชาติ ๒) เห็นว่าตัวตน และโลกเที่ยง เพราะระลึกชาติได้เป็นกัปตั้งแต่กัปเดียวถึงสิบกัป ๓) เห็นว่าตัวตน และโลกเที่ยง เพราะระลึกชาติได้มากกัปตั้งแต่สิบกัปถึงสี่สิบกัป ๔) นักเดา เดาตามความคิดคาดคะเนว่าโลกเที่ยง

(๒) **เอกัตตัสสติกะ เอกัจจอสัสตติกะ** หมวดเห็นว่าบางอย่างเที่ยง มี ๔ ประการดังนี้ ๑) เห็นว่าพระพรหมเที่ยง แต่พวกเราที่พระพรหมสร้างไม่เที่ยง ๒) เห็นว่าเทวดาพวกอื่นเที่ยง พวกที่มีโทษเพราะเล่นสนุกสนานไม่เที่ยง ๓) เห็นว่าเทวดาพวกอื่นเที่ยง พวกที่มีโทษเพราะคิดร้ายผู้อื่นไม่เที่ยง ๔) นักเดา เดาตามความคิดคาดคะเนว่า ตัวตนฝ่ายกายไม่เที่ยง ตัวตนฝ่ายจิตเที่ยง

(๓) **อันตานันติกะ** หมวดเห็นว่ามิที่สุด และไม่มีที่สุด มี ๔ ประการดังนี้ ๑) เห็นว่าโลกมีที่สุด ๒) เห็นว่าโลกไม่มีที่สุด ๓) เห็นว่าโลกมีที่สุด เฉพาะด้านบนกับด้านล่าง ส่วนด้านกว้างหรือด้านขวางไม่มีที่สุด ๔) นักเดา เดาตามความคิดคาดคะเนว่า โลกมีที่สุดก็ไม่ใช่ ไม่มีที่สุดก็ไม่ใช่.

^{๕๘} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๔๑๗-๔๖๘/๒๑๒-๒๔๕.

^{๕๙} ที.สี. (ไทย) ๙/๙๐/๕๗-๕๘.

(๔) **อมราวิกเขปิกะ** หมวดพุดซัดสายไม่ตายตัวแบบปลาไหล มี ๔ ประการดังนี้ ๑) เกรงว่าจะพุดบด จึงปฏิเสธรว่า อย่างนี้ก็ไม่ใช่ อย่างนั้นก็ไม่ใช่ อย่างอื่นก็ไม่ใช่ มิใช่อะไรก็ไม่ใช่ ๒) เกรงว่าจะยึดถือ จึงพุดปฏิเสธรว่า อย่างนี้ก็ไม่ใช่ อย่างนั้นก็ไม่ใช่ อย่างอื่นก็ไม่ใช่ มิใช่อะไรก็ไม่ใช่ ๓) เกรงว่าจะถูกซักถาม จึงพุดปฏิเสธรว่า อย่างนี้ก็ไม่ใช่ อย่างนั้นก็ไม่ใช่ อย่างอื่นก็ไม่ใช่ มิใช่อะไรก็ไม่ใช่ ๔) เพราะโง่เขลา จึงพุดปฏิเสธรว่าอย่างนี้ก็ไม่ใช่ อย่างนั้นก็ไม่ใช่ อย่างอื่นก็ไม่ใช่ มิใช่อะไรก็ไม่ใช่ และไม่ยอมรับหรือยืนยันอะไรเลย

(๕) **อธิจจมุปันนิกะ** หมวดเห็นว่าสิ่งต่างๆมีขึ้นเองไม่มีเหตุ มี ๒ ประการ ๑) เห็นว่าสิ่งต่างๆมีขึ้นเอง โดยไม่มีเหตุ เพราะเคยเกิดเป็นอสังขณีสัตว์ ๒) นักเดา เดาเอาตามความคิดคาดคะเนสิ่งต่างๆมีขึ้นเองโดยไม่มีเหตุ

อปันตกับปินะ แบ่งเป็น ๕ หมวด ๔๔ ข้อดังนี้

(๑) **สัณญิวาทะ** หมวดเห็นว่ามิสัณญา มี ๑๖ ประการ ๑) ตนมีรูป ๒) ตนไม่มีรูป ๓) ตนทั้งที่มีรูป ทั้งไม่มีรูป ๔) ตนมีรูปก็มีใช้ ไม่มีรูปก็มีใช้ ๕) ตนมีที่สุด ๖) ตนไม่มีที่สุด ๗) ตนทั้งมีที่สุด ทั้งไม่มีที่สุด ๘) ตนมีที่สุดก็มีใช้ ไม่มีที่สุดก็มีใช้ ๙) ตนมีสัณญาความจำได้หมายรู้ เป็นอันเดียวกัน ๑๐) ตนมีสัณญาต่างกัน ๑๑) ตนมีสัณญาเล็กน้อย ๑๒) ตนมีสัณญาหาประมาณมิได้ ๑๓) ตนมีสุขโดยส่วนเดียว ๑๔) ตนมีทุกข์โดยส่วนเดียว ๑๕) ตนมีทั้งสุขทั้งทุกข์ ๑๖) ตนไม่มีทุกข์ไม่มีที่สุข ตนทั้ง ๑๖ ประเภทนี้ ตายไปแล้ว ก็มีสัณญา คือความจำได้ หมายรู้ทั้งสิ้น

(๒) **อสังขณิวาทะ** หมวดเห็นว่าไม่มีสัณญา มี ๘ ประการคือ ตั้งแต่ข้อ ๑ ถึงข้อ ๘ ในกลุ่มที่ ๑ ทั้ง ๘ ประเภทนี้ตายไปแล้วก็มีสัณญาคือไม่มีควมจำได้หมายรู้

(๓) **เนวสัณญินาสัณญิวาทะ** หมวดว่าด้วยทิวณฺณิมิสัณญาก็มิใช่ ไม่มีสัณญาก็มิใช่ มี ๘ ประการคือ ตั้งแต่ข้อ ๑-๘ ในกลุ่มที่ ๑ ทั้ง ๘ ประเภทนี้ตายไปแล้วมีสัณญาก็มิใช่ไม่มีสัณญาก็มิใช่

ทั้ง ๓ กลุ่มนี้ รวมเรียกว่าอุทมาขตนิกา คือพวกที่มีความเห็นเกี่ยวกับสภาพเมื่อตายไปแล้ว จะเป็นอย่างไร

(๔) **อุจเฉทวาทะ** หมวดเห็นว่าขาดสูญ มี ๗ ประการดังนี้ ๑) ตนที่เป็นของมนุษย์และสัตว์ ๒) ตนที่เป็นของทิพย์ มีรูปกินอาหารหยาบ ๓) ตนที่เป็นของทิพย์ มีรูปสำเร็จจากใจ ๔) ตนที่เป็นอากาศานัญจายตนะ ๕) ตนที่เป็นวิญญาณัญจายตนะ ๖) ตนที่เป็นอากิญจัญญายตนะ ๗) ตนที่เป็นเนวสัณญานาสัณญายตนะ ทั้ง ๗ ประเภทนี้เมื่อสิ้นชีพแล้วก็ขาดสูญ ไม่ต้องมาเกิดอีก

(๕) **ทิวณฺณิธัมมนิพพาน** หมวดเห็นสภาพบางอย่างเป็นนิพพานในปัจจุบัน มี ๕ ประเภทคือ ๑) เห็นว่าการเพียบพร้อมด้วยกามคุณ ๕ เป็นนิพพานอย่างยอดในปัจจุบัน ๒) ข้อ ๒, ๓, ๔, ๕, เห็นการเพียบพร้อมด้วยฌาน ที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ เป็นนิพพานอย่างยอดในปัจจุบัน

พระพุทธเจ้าได้สรุปว่า สมณพราหมณ์ทุกคนที่มีทิวณฺณิความเห็นต่างๆ รวม ๖๒ ประการเหล่านี้ ย่อมได้รับการเสวยอารมณ์ เพราะอาศัย อาตยตนะ สำหรับถูกต้อง ๖ อย่างคือ ตา หู จมูก ลิ้น

กายใจ เพราะเหตุที่ทรงเสวยอารมณ์จึงเกิดตัณหาความทะยานอยาก เพราะเหตุที่มีความทะยานอยาก จึงมีความยึดมั่นถือมั่น เพราะเหตุที่มีความยึดมั่นถือมั่น จึงมีภพความมีความเป็น เพราะมีความมีความเป็น จึงมีชาติคือความเกิด เพราะมีความเกิดจึงมีความแก่ ความตาย ความเศร้าโศกคร่ำครวญ ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ และความคับแค้นใจ สมณพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมต้อยอยู่ในข่ายแห่งความเห็นทั้ง ๖๒ นี้ เปรียบเสมือนปลาติดข่ายฉะนั้น ส่วนตถาคตเป็นผู้ถอนตัณหาอันจะนำไปให้เวียนอยู่ในภพได้แล้วกายย่ำตำรงอยู่ตราบไต่ ก็มีผู้แลเห็น เมื่อกายทำลายไปก็ไม่มีผู้แลเห็น^{๖๐}

๒.๒.๒ ความสำคัญของทิวฐิติ

พุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่เรื่อง “ทิวฐิติ” เป็นอย่างมาก เพราะเป็นจุดตั้งต้นและจุดพลิกผันที่สามารถนำชีวิตและสังคมไปสู่ความทุกข์หรือความดับทุกข์ก็ได้ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับว่าทิวฐิติชนิดใดเป็นตัวนำ ถ้าเริ่มต้นด้วยความเห็นความเชื่อที่ผิดเป็นมิจฉาทิวฐิติ หรืออวิชชา ก็จะทำให้กระบวนการทำงานทางจิต (สังขาร) เกิดความผิดพลาดตามไปด้วย แล้วส่งผลให้วิถีชีวิตดำเนินไปในเส้นทางแห่งความทุกข์ ถ้ามองในแง่ “ปปัญจธรรม” ก็เรียกว่า เป็นตัวที่ทำให้ปมปัญหาชีวิตเกิดความยุ่งยากซับซ้อน เน้นซำยัตถายาวอยู่ในวังวนแห่งสังสารวัฏ ในทางตรงกันข้าม ถ้าเริ่มต้นด้วยความเห็นความเชื่อที่ถูกต้องเป็นสัมมาทิวฐิติ ก็จะทำให้กระบวนการทำงานทางจิต ความดำริ หรือการคิดมุ่งหวัง (สัมมาสังกัปปะ) เกิดความถูกต้องตามไปด้วย แล้วส่งผลให้วิถีชีวิตดำเนินไปในเส้นทางแห่งอริยมรรคหรือทางดับทุกข์ ดังนั้น มิจฉาทิวฐิติและสัมมาทิวฐิติ จึงได้ชื่อว่าเป็นจุดตัดแยกระหว่างทางสร้างปัญหา กับทางสิ้นปัญหา พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบไปด้วยธรรม ๓ ประการ ย่อมดำรงอยู่ในนรก เหมือนถูกนำไปฝังไว้ ธรรม ๓ ประการ คือ ๑) ตนเองเป็นมิจฉาทิวฐิติ ๒) ซักชวนผู้อื่นให้เป็นมิจฉาทิวฐิติ ๓) เป็นผู้พอใจความเป็นมิจฉาทิวฐิติ และทรงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ ย่อมดำรงอยู่ในสวรรค์เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้ ธรรม ๓ ประการ คือ ๑) ตนเองเป็นสัมมาทิวฐิติ ๒) ซักชวนผู้อื่นให้เป็นสัมมาทิวฐิติ ๓) เป็นผู้พอใจความเป็นสัมมาทิวฐิติ^{๖๑}

สรุปท้ายบท

จากการศึกษาพบว่า กำเนิดศีล ความหมาย และความสำคัญของศีลปรากฏในพระไตรปิฎก โดยศีลนั้นเกิดตามความจำเป็นดังปรากฏใน จักรวัตติสูตรและอัครคัมภีร์สูตร ความหมายของศีลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา หมายถึงมูลรากพฤติกรรมที่ถูกควบคุมอย่างดีจนเป็นปกติ เพราะศีลมีลักษณะคือ ควบคุมตาย วาจา ให้เรียบร้อย มีหน้าที่คือกำจัดความทุกข์ มีผลปรากฏคือความสะอาด

^{๖๐} สุชีพ ปุณฺณานุกาพ, สารัตถะแห่งศาสนธรรม.พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาภูมิภววิทยาลัทย, ๒๕๔๓), หน้า ๕๘.

^{๖๑} อง.ทุก.(ไทย) ๒๐/๑๖๔-๑๘๓/๔๐๕-๔๐๘.

ทางกาย วาจา ใจ มีปัทมสถานหรือรากคือ หิริ(ความละอาย) โอตตัปปะ(ความเกรงกลัวบาป) ศีลยังหมายถึงความดี ความสงบเย็น สันติภาพด้วย ศีลมี๒ประเภท คือศีลของบรรพชิต๑ ศีลของคฤหัสถ์๑ ศีลมีความสำคัญในฐานะที่เป็นธรรมและเป็นวินัย องค์ประกอบของศีลมีหลายประการ สามารถอธิบายได้เป็นข้อๆตามพฤติกรรมที่ล่วงละเมิด ศีลมีอานิสงส์ในทางที่ดี ส่วนทิวฏฐิ หมายถึงความเห็น มี ๒ ประเภทคือ สัมมาทิวฏฐิ กับมิจฉาทิวฏฐิ ความสำคัญของทิวฏฐิ คือเป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีหรือแตกความสามัคคีตามเหตุปัจจัย

บทที่ ๓

ความสามัคคีและความแตกสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ในบทนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาความสามัคคีและการแตกแยกความสามัคคี ซึ่งได้ทำการศึกษาจากหนังสือพระไตรปิฎก ฉบับมหาวิทยาลัทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา ตลอดจนถึงหนังสือของนักวิชาการ ในบทนี้ได้กล่าวถึงหัวข้อ คือ หลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และ หลักธรรมที่ก่อให้เกิดการแตกความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๓.๑ ความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๓.๑.๑ ความหมายของความสามัคคี

ความเจริญและความเสื่อมของสังคมมนุษย์นั้น เกิดจากความร่วมแรงร่วมใจกันของผู้คนในสังคมนั้นๆ กล่าวคือ พิจารณาถึงความสามัคคีของผู้คนในสังคมนั้นๆว่าเป็นอย่างไร หากประชาชนมีความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และมีความคิดเห็นที่ตรงกัน จึงถือว่าชุมชนหรือสังคมมีความสามัคคี โดยศึกษาความหมายของของความสามัคคี

๓.๑.๑) ความหมายในพระไตรปิฎก

ในพระวินัยปิฎกตรัสถึง ความสามัคคีที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึง สังฆเภท สังฆราชี และสังฆสามัคคีของพระภิกษุไว้ดังนี้ สังฆสามัคคี คือ ความพร้อมเพรียงกันแห่งสงฆ์ ความปรองดองกัน ไม่วิวาทกัน มีอุทเทส คือ ฟังปาติโมกข์ร่วมกัน มีวัตรปฏิบัติเสมอกัน มีการทำสังฆกรรมร่วมกันอย่างสามัคคี ย่อมอยู่ผาสุกและความพร้อมเพรียงกันแห่งสงฆ์ย่อมเป็นมูลเหตุแห่งความตั้งมั่น และความเจริญยั่งยืนแห่งพระศาสนา ซึ่งในบาลีโกสัมพีชั้นธกะ ได้แสดงสังฆสามัคคีไว้ ๒ ประการ คือ ๑) สงฆ์ไม่วินิจฉัยเรื่อง ไม่สาวเข้าไปหามูลเหตุ การทำสังฆสามัคคีอย่างนี้ทำให้เสียอรรถคือเนื้อความ ได้แต่พยัญชนะไม่เป็นธรรม ๒) สงฆ์วินิจฉัยเรื่อง สาวเข้าไปหามูลเหตุ แล้วทำสังฆสามัคคี อย่างนี้ได้ทั้งอรรถได้ทั้งพยัญชนะ จัดว่าเป็นธรรมสงฆ์พร้อมเพรียงกันนั้น อาจจะไม่แตกแยกกันได้ง่าย เมื่อแตกแยกกันแล้วจะสามัคคีกันได้ยากมาก เพราะเหตุนี้พระบรมศาสดาจึงตรัสเตือนให้คำนึงถึงการแตกแยกกันให้มาก ๆ ไม่ควรเอาแต่ใจตนเอง ควรมุ่งความสามัคคีเป็นใหญ่ ไม่ตั้งมั่นด้วยอำนาจทิฏฐิมานะ การจะประพฤติปฏิบัติดีนั้น ให้มุ่งเอาความเจริญรุ่งเรืองความมั่นคงแห่งพระศาสนา และพระธรรมวินัยเป็นหลัก พระสูตรต้นตปิฎก ความสามัคคีตามที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก มีอยู่

หลายแห่ง เช่น จุฬโคสิงคาลสูตร^๑ ว่า ด้วยเหตุแห่งความสามัคคี หมายถึงการตั้งกายกรรม วจีกรรมและมโนกรรม ที่ประกอบด้วยความเมตตาในมิตรสหายและคนทั้งหลายในสังคม ซึ่งพอสรุปใจความได้ว่า พระอนุรุทธะเถระและพระนันทิยะเถระ และพระกิมิละเถระพักอยู่ในป่าโคสิงคาลวัน พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปหาพระเถระเหล่านั้นแล้วตรัสถามว่า “ ก็พวกเธอ ยังพร้อมเพรียงกัน ชื่นบานต่อกัน ไม่วิวาทกัน ยังเป็นเหมือนน้ำนมกับน้ำ แลดูแลกันและกันด้วยจักขุอันเป็นที่รักอยู่หรือ ” พระเถระทั้งสามกราบทูลว่า “ ยังเป็นอยู่ขอรับ ” และพระพุทธเจ้าทรงตรัสต่อไปว่า “ พสกเธอเป็นอย่างนั้นได้ด้วยเหตุอย่างไร ” พระเถระทั้งสามต่างก็กราบทูลในทำนองเดียวกัน ดังมีข้อความปรากฏไว้ดังนี้

พระพุทธเจ้าข้า ขอประทานพระวโรกาส ข้าพระองค์มีความดำริอย่างนี้ว่า เป็นลาภของเราหน เราได้ดีแล้วหนอ ที่ได้อยู่ร่วมกับเพื่อนพรหมจรรย์เห็นปานนี้ว่าข้าพระองค์เข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตาในท่านผู้มีอายุเหล่านี้ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตา เข้าไปตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตาในท่านผู้มีอายุเหล่านี้ ทั้งต่อหน้าและลับหลังข้าพระองค์มีความดำริอย่างนี้ว่า ไฉนหนอ เราพึงเก็บจิตของตนเสียประพฤติดูตามอำนาจจิตของท่านผู้มีอายุเหล่านี้ กายของพวกข้าพระองค์ ต่างกันจริงแลแต่ว่าจิต ดูเหมือนเป็นอันเดียวกันพระพุทธเจ้าข้า พวกข้าพระองค์ ยังพร้อมเพรียงกันชื่นบานต่อกัน ไม่วิวาทกัน ยังเป็นเหมือนน้ำนมกับน้ำ และดูกันและกันด้วยจักขุอันเป็นที่รักอยู่^๒

ในท้ายแห่งพระสูตรนี้พระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญพระเถระทั้งสามว่า ท่านเป็นผู้ประพฤติดตนเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข ความเจริญ เพื่ออนุเคราะห์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พระอภิธรรมปิฎก ในพระอภิธรรมปิฎกมีข้อความที่กล่าวถึงความสามัคคีไว้ตอนหนึ่งเป็นลักษณะของการถามตอบถึงปัญหาต่างๆ ว่า ถามว่า “ไม่พึงกล่าวว่า ความรู้ในอนาคตมีอยู่หรือ ” ตอบว่า “ ถูกแล้ว ” ถามว่า “ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ดูก่อนอานนท์ อันตราย ๓ อย่างจักเกิดแก่เมืองปาฏลีบุตร คือ อันตรายจากไฟ จากน้ำ และอันตรายจากการแตกความสามัคคี ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มิใช่หรือ ” ตอบว่า “ ถูกแล้ว ”^๓ จากการถามตอบในกถาวัตถุปกรณ์แห่งพระอภิธรรมนี้ กล่าวถึงอันตรายที่สามารถจะเกิดขึ้นแก่เมืองปาฏลีบุตรได้นั้นมีอยู่ ๓ อย่างเท่านั้น และอาจจะเกิดขึ้นในประเทศต่างๆได้ ในโลกนี้ได้ว่าถึงเหตุแห่งการล่มสลายนั้นเกิดได้ด้วยเหตุ ๓ อย่างคือ ไฟไหม้ ตามธรรมชาติ (อัคคีภัย)

^๑ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๖๑-๓๖๘/๒๗๒-๒๗๙.

^๒ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๖๘/๒๗๙.

^๓อภิ.ก. (ไทย) ๓๗/๑๐๗๒/๔๒๗.

และไฟภายในมนุษย์ คือ กิเลส ๓ กอง อันได้แก่ ๑) ราคะคือ ไฟราคะ ความอยาก ๒) โทสะคือ ไฟโทสะ ความพยาบาทอาฆาต ๓) โมหะคือ ไฟแห่งความหลงมกมาย^๔

ส่วนน้ำก็มีน้ำท่วมตามธรรมชาติ (อุทกภัย)แต่น้ำหรือห้วงน้ำที่สามารถท่วมเหล่าสัตว์ได้จากภายในนั่นก็คือโอชะ ๔ อย่าง อันได้แก่ ๑) กาโมชะ ห้วงน้ำแห่งกาม ความอยากรักใคร่ ๒) ภโวชะ ห้วงน้ำแห่งการเกิด ความยึดมั่นถือมั่น ๓) ทิฏฐุชะ ห้วงน้ำแห่งความคิดที่ผิด ๔) อวิชโชชะ ห้วงน้ำแห่งความลุ่มหลง^๕

ห้วงน้ำทั้ง ๔ ประการข้างต้นนี้ พึงพิจารณาได้ว่า การทำเกาะกล่าวคือที่พึ่งของตนให้เป็นตำบลห้วงน้ำจะท่วมไม่ได้ ด้วยความหมายมั่นเป็นเหตุลุกขึ้นทำหาแรงงานไม่อยู่เฉย ด้วยความไม่เลินเล่อ ด้วยความระมัดระวังและด้วยความปราบปราม^๖

พระพุทธพจน์นี้ ได้สันนิษฐานไว้ ๒ นัย โดยพยัญชนะและโดยอรรถ โดยพยัญชนะว่า เกาะหรือดินแดนที่ตั้งเป็นประเทศบ้านเมืองอันเป็นถิ่นฐานของตน ได้ชื่อว่าเกาะ เกาะนี้ชื่อว่าเป็นที่พึ่งของชนผู้เกิดอยู่ในที่นั้นด้วยความเป็นเจ้าของเพราะเป็นที่พำนักอาศัยอันตรายอันเกิดจากภายนอกและภายในที่จะพึงมีขึ้นในถิ่นฐาน ชื่อว่าห้วงน้ำ เกาะในสมุทรกลมตามลำพังตนเองเพราะเหตุบ้านดาลเป็นเช่นภูเขาไฟปะทุ ห้วงน้ำที่จะท่วมทำให้เป็นมหาสมุทร มิฉะนั้น เกาะนั้นตั้งอยู่ปริ่มน้ำ เมื่อเกิดพายุใหญ่ทำให้สาครกำเริบห้วงน้ำก็จะท่วมทำให้เกิดอุทกภัยแก่ประชาชนในที่นั้นๆ ข้อนี้ฉันใดอันตรายที่จะเกิดขึ้นแก่ถิ่นฐานก็เป็นฉนั้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะเหตุภายใน มีการแตกความสามัคคีกันเป็นต้น ย่อมเกิดจากเหตุภายนอก มีปัจจัยมตรย้ายี่เป็นต้นก็มี อันตรายเหล่านี้ย่อมทำให้ถิ่นฐานไม่ให้เป็นที่พึ่งพำนักของผู้เป็นเจ้าของ

ทำนองเดียวกันกับห้วงน้ำทำเกาะให้กลายเป็นสมุทรฉนั้น สมเด็จพระโลกนาถเจ้าประทานบรมพุทธโอวาทโดยนัยให้รชนเอาใจใส่ป้องกันรักษาทำนุบำรุงเกาะ คือถิ่นฐานพำนักของตน อย่าปล่อยให้ห้วงน้ำ คืออันตรายท่วมทับได้เช่นนั้น ด้วยองค์สมบัติ ๔ ประการ คือ (๑) หมั่นเอาใจใส่ (๒) ไม่ประมาทเลินเล่อ (๓) มีความระมัดระวัง (๔) ให้รู้จักปราบปราม ถ้าเจ้าของถิ่นไม่รู้จักเอาใจใส่ประมาทเลินเล่อ ไม่ระมัดระวังระงับความเสียหายอันตรายก็ได้ช่องเกิดขึ้น ถ้าเจ้าของตั้งอยู่ในองค์สมบัติ ๔ ประการ คือ มีความเพียรเพื่อจะจัดทำกิจที่ยังไม่ได้จัดทำ และเพื่อรักษาธุระที่ได้จัดทำขึ้นแล้วให้เป็นไปโดยสม่าเสมอ เอาใจใส่ไม่เพิกเฉยปล่อยให้เสื่อมทราม คอยระมัดระวังก็ค้ำความเสียหายอันยังไม่มีมา มุ่งบำบัดความเสียหายที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไป อันตรายก็ได้ช่องที่จะเกิดขึ้น

^๔ ชุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๒๗๓/๒๓๕-๒๓๖.

^๕ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๓๓๓/๘๗.

^๖ ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๒/๑๓.

เหมือนประชาชนที่อยู่ในเกาะหรือดินแดนอันลุ่ม เพียรหมที่หรือก่อทำนบกั้นห้วงน้ำอันจะท่วมถึง และคอยระมัดระวังรักษาแก้ไขด้วยความไม่ประมาทฉะนั้น เหตุนี้ได้ชื่อว่าทำเกาะไม่ให้ห้วงน้ำท่วมได้ ในพระพุทธานุชาตินี้โดยพยัญชนะ และโดยอรรถนั้น กุศลธรรมได้ชื่อว่าเกาะเป็นที่พึ่งของสัตว์โลกผู้ตกอยู่ในสงสารสาคร สังกิเลสธรรมอันตรรายแก่บุคคลชื่อว่าห้วงน้ำ สัตว์เหล่านั้นได้อาศัยกุศลความดีความงามเป็นที่พำนัก ย่อมทรงตนอยู่ได้ในสังสารวัฏ ไม่จมลงในบาดาล กล่าวคือ ยังตนให้ตั้งขึ้นได้โดยสมบัตินั้นๆ เป็นต้น โภคทรัพย์และอิสริยยศมีความสามารถที่จะนำอรรถภาพไปโดยสวัสดิ์ ไม่ต้องประพฤติกุศลอันจะทำให้ตกต่ำลำบากเพราะ ชาติโศบายเป็นเหตุ ถ้าปล่อยสังกิเลสครอบงำ ก็จะทำอันตรรายแก่กุศลสุจริตที่ได้ประพฤติมา ยิ่งบุคคลให้ตกต่ำลงไปเหมือนคนเรือแตกขึ้นฝั่งเกาะได้แล้ว ถูกห้วงน้ำท่วมพาดันกลับตกลงไปในสาคร ฉะนั้น สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ทรงตรัสสอนให้ทำเกาะอย่าให้ห้วงน้ำท่วมทับได้เช่นนั้นด้วยคุณสมบัติ ๔ ประการดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เป็นไปในอันเพียรทำกุศลความดีที่ยังไม่ได้ทำเอาใจใส่รักษาความดีที่ทำแล้ว คอยระวังไม่ให้ช่องแอกุศลความชั่วที่ยังไม่ทำ เป็นรู่ระปราบปรามใจตนให้ละทิ้งความชั่วที่เคยทำแล้ว ดังนี้ชื่อว่าทำเกาะไม่ให้ห้วงน้ำท่วมได้^๗

๓.๑.๒) ความหมายของความสามัคคีตามอรรถ

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของคำว่าสามัคคี และคำอื่นๆ ที่มีความหมายคล้ายคลึงกันไว้ดังนี้

ความสามัคคี หมายถึง ความปรองดอง ความพร้อมเพรียงกัน กิริยาที่พร้อมเพรียงกันทำร่วมมือร่วมใจทำ^๘

ความสมัคสมาน หมายถึงความเชื่อมความสามัคคี^๙

ปรองดอง หมายถึง การประนีประนอม ยอมกัน ไม่แก่งแย่งชิงดีชิงเด่น ตกลงกันความไกลเกลียดตกลงกันด้วยไมตรีจิต^{๑๐}

สมาน หมายถึง เสมอกัน เท่ากัน สมานกิจ หมายถึง การดำเนินอย่าเดียวกัน มีความเห็นที่พ้องกัน สมานฉันท์ หมายถึงความพอใจร่วมกัน ความเห็นพ้องกัน เช่นมีความเห็นเป็นสมานฉันท์^{๑๑}

^๗ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระมงคฺลวิเสสเถา, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, (โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘). หน้า ๑๐๖-๑๐๘.

^๘ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระมงคฺลวิเสสเถา, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐๖-๑๐๗.

^๙ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, กรุงเทพมหานคร:บริษัทนานมีบุ๊คส์จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๗๘.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๒๙

ร่วม หมายถึง มีส่วนร่วมอยู่ด้วยกัน เช่น ร่วมกิน ร่วมนอน มีส่วนร่วมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ร่วมสามัคคี มีส่วนร่วมในที่เดียวกัน เช่น เรียนโรงเรียนด้วยกัน ร่วมบ้าน ร่วมหอ ร่วมห้องด้วยกัน มีภาวะหรือสถานะเดียวกัน หมายถึงมีความนึกคิดอย่างเดียวกัน พร้อมใจกันร่วมงานให้สำเร็จด้วยกัน ในทางที่จะก้าวหน้าต่อไป^{๑๒}

ดังนั้นความหมายของความสามัคคีตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ จึงหมายถึงสภาวะทางกาย วาจาและใจของหมู่ชนในสังคมมีเอกภาพ คือเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในอันที่จะประพฤติปฏิบัติตามข้อบังคับ และละเว้นข้อที่ห้ามเพื่อนำมาซึ่งความสุข ความเจริญรุ่งเรืองของสังคมนั้นๆ

๓.๑.๓) ความหมายของความสามัคคีตามทรรศนะนักวิชาการ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า “สามัคคี” ไว้ว่า ความพร้อมเพรียงกันมีน้ำหนึ่งน้ำใจเดียวกัน การมีจิตที่มุ่งไปในทางเดียวกัน^{๑๓} ความสามัคคีของมวลมนุษยทุกคนสามารถปฏิบัติได้เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม เพื่อความสงบสุข ความเจริญของโลกและสังคม มนุษย์ทุกคนสามารถร่วมมือกัน มีความสมัครสมานสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการสร้างสรรค์โลก ด้วยการปฏิบัติธรรมตามหลักพรหมวิหารธรรม ๔ ประการ ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เพราะหลักธรรมดังกล่าวนี้ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เพื่อนมนุษย์ทุกคนเป็นพรหม คือผู้สร้างสรรค์อภิบาลโลกช่วยกันบำรุงรักษาโลกนี้ให้มีสันติสุข ด้วยเรียวแรงความพากเพียรของมนุษย์เอง โดยไม่ต้องรอเทพเจ้าหรืออำนาจวาสนาหรือสิ่งวิเศษใดๆมาบันดาลให้^{๑๔}

ประเวศ วะสี ได้ให้ความหมายของคำว่า “ความสามัคคี” ว่าเป็นการแสดงถึงพลังแห่งความเข้มแข็งของชุมชนไทยว่าต้องประกอบด้วยองค์ธรรม ๕ ประการ ในการสร้างสังคมสันติประชาชนให้สำเร็จต้องคำนึงถึงองค์ประกอบหรือขั้นของสังคมให้ครบทั้ง ๕ คือศีลเข้มแข็ง ปัญญาเข้มแข็ง เศรษฐกิจถูกต้อง รัฐถูกต้อง และสังคมเข้มแข็ง ทั้งที่กล่าวแล้วข้างต้นถือว่าเป็นเบญจขั้นของสังคมขั้น ๕ มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงและมีผลถึงกัน ต้องพัฒนาให้ครบทั้ง ๕ ประการเชื่อมโยงกันจึงจะเกิดสังคมสันติประชาธรรมมีความสามัคคีปรองดองกันพัฒนาอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเอกเทศ จะเป็น

^{๑๑} ราชบัณฑิตยสถาน,พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒,กรุงเทพมหานคร:บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด,๒๕๔๖),หน้า๑๑๗๘.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน,หน้า ๙๒๖.

^{๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์,พิมพ์ครั้งที่๑๑, (กรุงเทพมหานคร:บริษัทเอสอาร์,พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด,พ.ศ.๒๕๕๑),หน้า๔๓๙

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต),กรณีธรรมกาย,พิมพ์ครั้งที่๑๕,(กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์พิมพ์อำเภอไพ,๒๕๔๒),หน้า๓๒๖.

เศรษฐกิจก็ดี ศิลธรรมก็ดี จะไม่ได้ผลในองค์ประกอบทั้ง ๕ “สังคมเข้มแข็ง”เป็นฐาน ถ้าสังคมเข้มแข็ง เศรษฐกิจจะดี การเมืองจะดี ศิลธรรมจะดี และทำให้ปัญญาเป็นไปด้วยดี ฉะนั้นยุทธศาสตร์ควรมุ่งเข้าไปสู่การพัฒนาสังคมให้เข้มแข็งเป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และศิลปธรรม เพราะสังคมเข้มแข็ง หมายถึงสังคมที่มีการร่วมกลุ่มกันในรูปต่างๆ เช่นการจัดตั้งชมรม มูลนิธิ หรือสหกรณ์ เป็นต้น เมื่อมีการรวมตัวกันเป็นชุมชนหรือประชาคม จะเกิดพลังสร้างสรรค์ที่สามารถป้องกันสิ่งร้ายและสร้างสิ่งที่ดีทุกอย่าง ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมการเมือง และสุขภาพทุกคนในสังคมต้องร่วมมือกันในการปฏิบัติหน้าที่ตามฐานะ ตำแหน่ง เช่นข้าราชการ พ่อค้าประชาชน ทุกคนต้องมีคุณธรรมประจำใจ มีปัญญา รัฐบาลกวดดูแลชาติด้วยศีลธรรม เมื่อพัฒนาด้วยศีลธรรมและจะทำให้เกิดปัญญาสร้างเศรษฐกิจความเป็นอยู่ให้เกิดแก่ประชาชนในชาติ ทำสังคมทุกๆด้านให้เข้มแข็งด้วยตนเอง ให้ได้จึงจะสามารถนำชาติบ้านเมืองให้อยู่รอดปลอดภัยมีความสุขได้^{๑๔}

สุรางค์ รุ่งเรือง ได้ให้ความหมายของคำว่า “ความสามัคคี” หมายถึง การรวมกำลังของหน่วยต่างๆ ซึ่งทำให้มีกำลังในการปฏิบัติงานสูงขึ้น เป็นการรวมกันเพื่อสร้างประโยชน์และความสุข ไม่ใช่ร่วมกันทำลายหรือสร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น^{๑๖}

สรุปได้ว่า ความสามัคคีจึงเป็นเรื่องสำคัญ สิ่งที่จะนำความเจริญมาสู่สถาบันต่างๆ ก็คือความรัก ความสามัคคี เริ่มจากสถาบันเล็กๆ ในครอบครัว ที่อยู่ด้วยกันด้วยความรัก ความเข้าใจ รู้จักรักษาน้ำใจซึ่งกันและกัน มีความเคารพต่อกัน ยอมรับฟังกัน รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และเมื่อเด็กเข้าสู่สังคมที่ใหญ่ขึ้น กว้างขึ้น คงเป็นไปได้ที่ทุกคนจะรักกัน แต่ทุกคนก็งดเว้นจากการเบียดเบียนกันได้ ถึงจะไม่รักกัน เด็กก็เคารพซึ่งกันและกันได้ ด้วยการยอมรับความแตกต่างและเห็นคุณค่าของกันและกัน อย่างน้อยไม่ทำร้ายกัน ไม่เบียดเบียนกัน ทุกคนสามารถไว้วางใจ ไม่ต้องคอยระแวงกัน รู้สึกปลอดภัยที่จะอยู่ร่วมกัน ก็สามารถเป็นสิ่งรับประกันการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในชุมชนได้ผลของความสามัคคี คือ เป็นบ่อเกิดแห่งความสุข ความเจริญ เป็นเหตุแห่งความสำเร็จในกิจการงานต่างๆ การงานอันเกินกำลังที่คนๆ เดียวจะทำได้ ก็ต้องอาศัยความสามัคคี การรวมใจสามัคคีกันจึงจะเกิดเป็นพลัง ส่วนการแตกสามัคคีกันทำให้มีกำลังน้อย ความสามัคคีเกิดขึ้นที่ใด ย่อมทำให้ที่นั้นมีแต่ความสุข มีแต่ความเจริญ ส่วนความแตกสามัคคีเกิดขึ้นที่ใด ก็จะทำให้ที่นั้นประสบแต่ความทุกข์ มีแต่ความเสื่อมเสียโดยแน่แท้เด็กจะอยู่อย่างราบรื่นกลมกลืนกับผู้อื่นได้

^{๑๔} ประเวศ วะสี, ยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคมและศิลปธรรม(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๑), หน้า ๖๔-๖๕.

^{๑๖} สุรางค์ รุ่งเรือง, วิเคราะห์คุณธรรมในหนังสือการ์ตูนไทย เล่มละ ๓-๑๐ บาท ปริญญา นพพันธ์ กศ.ม. (การวัดผลการศึกษา, กรุงเทพมหานคร) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. พ.ศ. ๒๕๒๕, หน้า ๕๙

ก็ต่อเมื่อเด็กเชื่อมั่นในความดี หรือเห็นว่า ความสามัคคี การเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันเป็นสิ่งที่ดีงาม สามารถสมานน้ำใจผู้อื่นได้ และจะนำไปสู่การร่วมมือเพื่อก่อประโยชน์แก่ทุกฝ่าย แต่หากเด็กไม่มีความคิดดังกล่าว หรือมีความคิดในทางตรงข้ามว่า การแตกความสามัคคี การคดโกง เอาเปรียบเบียดเบียนกัน ไม่ใช่เรื่องเสียหาย ในที่สุดชีวิตเด็กก็จะมีแต่เรื่องเดือดร้อน ไม่เป็นที่ไว้วางใจหรือเป็นที่รักของใครเลย

ความสามัคคี เป็นการรวมพลังกับคนอื่น เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยความพร้อมเพียงกันให้สำเร็จสมประสงค์การรวมกำลังกับคนอื่น จะเพิ่มขีดความสามารถทำงานใหญ่ได้สำเร็จ การรวมกำลังอาจจะเป็น กำลังกาย กำลังความคิดเห็น กำลังความรู้ สุดแต่ผู้ใดจะมีกำลังอย่างใด แล้วใช้กำลังความสามารถที่มีอยู่ด้วยความพร้อมเพียง เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน โดยไม่มีการวิวาทบาดหมางกัน ความพร้อมเพียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หมายถึง การทำหน้าที่ ใครมีหน้าที่อย่างใดก็ทำหน้าที่อย่างนั้น ไม่สับสน เกี่ยงงานรักษาหน้าที่ของตนให้ดำเนินไปด้วยดี ประเทศชาติที่มีคนพร้อมเพียงอย่างนี้ ย่อมนำไปสู่ความเจริญมั่นคง ซึ่งเป็นบ่อเกิดของความสุภาพความเจริญ และเป็นสิ่งคุ้มครองป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ไปด้วย แต่หากสังคมใดก็ตามเมื่อเกิดความวิวาทบาดหมางกันแล้วก็จะก่อให้เกิดความแตกแยกความสามัคคีเป็นบ่อเกิดของความไม่สงบสุข

๓.๑.๔) คุณลักษณะและความสำคัญของความสามัคคี

ความสามัคคีตามทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นแนวความคิดและการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการกระทำโดยตรง และเพื่อส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะของความสามัคคีได้อย่างถูกต้อง ด้วยเหตุนี้การแสดงออกซึ่งการกระทำจึงเป็นอีกวิธีหนึ่งของความสามัคคี และเป็นหลักการสำคัญที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิดเรื่องความสามัคคีในพระพุทธศาสนาเถรวาท อย่างตรงไปตรงมา ความสามัคคีในพระไตรปิฎก ใช้คำว่าสังฆสามัคคี ซึ่งมีลักษณะความสามัคคีปรองดองกัน ความพร้อมเพียงกันของหมู่คณะหรือหมู่สงฆ์ การกระทำที่เรียกว่า “สังฆสามัคคี” คือการนำธรรม วินัย มากล่าวถึงความจริง ช่วยให้เกิดความสมานสามัคคีในหมู่คณะหรือหมู่สงฆ์ มีการพร้อมเพียงกันทำสังฆกรรมต่างๆ การกระทำเช่นนี้เรียกว่า “สังฆสามัคคี”^{๑๗}

ความสำคัญของความสามัคคี หากสังคมหรือประเทศชาติมีความสามัคคี ย่อมจะส่งผลเป็นความสุข ความเจริญของหมู่ชนในชาติสังคม คัมภีร์พระไตรปิฎกได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายหรือความสำคัญของความสามัคคีไว้๒ประการ คือ

๑.๑.๑) ความพร้อมเพียงของหมู่ชน

^{๑๗} วิ.จ. (ไทย)๗/๔๐๖/๑๓๙.

๑.๑.๒) ความพร้อมเพรียงทำให้เกิดความสุข^{๑๘}

ความพร้อมเพรียงดูเหมือนยอมมีในสิ่งทั่วไป นาฬิกาย่อมมีเครื่องจักรและอื่นๆสำหรับนาฬิกาที่เดินได้ คือสิ่งเหล่านั้นพร้อมเพรียงกันเป็นไปตามส่วนตามหน้าที่ของมัน ถ้าไม่ได้ส่วนหรือชำรุดเสียบางอย่างก็เดินไม่ได้ ธาตุทั้ง ๔ ของคนพร้อมเพรียงกันทำกิจตามหน้าที่ของตนเป็นไปเสมอไม่หย่อนยานไม่กำเริบ คนก็มีความสุข ถ้ากำเริบหรือหย่อนไปคนก็ไม่สบาย หมูใดมีกิจที่ต้องทำอย่างไร ต่างก็ช่วยกันทำไม่แก่งแย่งเอาเปรียบกันและกัน ความพร้อมเพรียงของหมู่นั้นต้องทำอย่างนั้นจึงจะทำให้สังคมบริบูรณ์มีความสุขมากยิ่งขึ้น

ความพร้อมแห่งหมู่มิแล้วก็ทำให้เกิดมีความสุข คือต่างคนต่างอยู่สำราญด้วยกัน ไม่บาดหมางกัน ควบคุมหมู่นั้นให้มั่นคง เป็นที่รักของเหล่ามหาชนโศกทรัพย์ศฤงคารบริวารเจริญทวี ต่างคนต่างมีอภัยต่อกัน ผ่อนหนักเบาต่อกันไม่ถือกัน ไม่ล่วงเกินกันและกัน ช่วยเหลือตักเตือนกัน เห็นอกเห็นใจต่อกัน มากกว่าเอาเปรียบแต่ประโยชน์ตนหวังดีต่อกัน มีเมตตาทายกรรม เมตตาวิจิตรกรรม เมตตาโมกกรรม เป็นเหตุให้เกิดความสามัคคี บุคคลนั้นระคนอยู่ด้วยสังคัคคะ คือเวรยอมไม่พ้นไปจากเวรได้ และที่ว่า “ความเพียรของผู้พร้อมเพรียงกัน ให้เกิดสุข”^{๑๙} พระพุทธพจน์ได้แสดงให้เห็นถึงพระกรุณาธิคุณของพระพุทธเจ้าที่ทรงสั่งสอนเวไนยสัตว์ที่เป็นหมู่เหล่าให้ประพฤติถ้อยคำที่รักษาประโยชน์ของกันและกัน ข้อนี้พึงสันนิษฐานตามพระบรมพุทธโอวาทที่ทรงประทานแก่ภิกษุสงฆ์ให้ตั้งกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม “ประกอบด้วยจิตที่เมตตาในกันและกัน ฉะนั้นลาภที่ทำได้สู้กันบริโภค มีศีลเสมอกัน มีทิวฐิเสมอกัน ให้ความเคารพนับถือภิกษุสงฆ์ผู้เป็นพระเถระ และตั้งใจปราถนาเพื่อนพรหมจารีที่ยังมิได้มา ให้มาสู่อาวาส ที่มาและให้อยู่เป็นสุข”

หมู่มิตรที่พากันพากเพียรในกิจการงานที่ชอบ ความเพียรของเขาทำให้เกิดความสุข จริ่งอยู่ หมู่มิตรพร้อมกันทำการด้วยอุตสาหะ ไม่เห็นแก่ปากแก่ท้อง ไม่เห็นต่อความเหน็ดเหนื่อย หรือติดขัดอันมีในระหว่างๆ พร้อมใจกันทำเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ความเพียรของเขาทำให้เกิดความสุขกายใจ สมกับที่เขาพร้อมใจกันทำความเพียร พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสว่า ภิกษุเป็นผู้พร้อมเพรียงกันประชุมพร้อมเพรียงกันเล็ก พร้อมเพรียงกันทำกิจของสงฆ์ พึงหวังความเจริญส่วนเดียว ไม่มีเสื่อมเลย ดังอานิสงส์ของหลักสารณียธรรม อันเป็นหลักธรรมที่ช่วยให้เกิดความสามัคคีกัน ๖ ประการได้แก่ ๑) เป็นที่รักของผู้อื่น ๒) เป็นที่เคารพของผู้อื่น ๓) เป็นมูลเหตุให้สงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ๔) เป็นไปเพื่อความไม่วิวาทกัน ๕) เป็นไปเพื่อความพร้อมเพรียงกัน ๖) เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

^{๑๘} วจ.ทสก.(ไทย)๒๔/๔๐/๖๙.

^{๑๙} ขุ.ธ.(ไทย)๒๕/๒๔/๒๘-๒๙.

เฉพาะอานิสงส์ข้อ ๕ และข้อ ๖ เป็นมูลฐานแห่งความสามัคคี ความสามัคคีจะเป็นไปได้ ต้องมีคุณธรรมทั้ง ๒ ข้อ ดังพระพุทธพจน์ว่า “ธรรมแลย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม ธรรมที่ปฏิบัติดีแล้ว ย่อมนำมาความสุขมาให้”^{๒๐}

จากทัศนะเกี่ยวกับความสามัคคี ในคัมภีร์พระไตรปิฎกและนักวิชาการศาสนา แสดงให้ทราบและเข้าใจว่าความสามัคคีนั้นมีความสำคัญมากต่อการพัฒนาชุมชนและสังคม ประเทศชาติไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองและนำไปสู่เป้าหมายสูงสุดได้ ความสามัคคีคือ พลังที่ยิ่งใหญ่หากเรา จะทำการสิ่งใดถ้าทำคนเดียวก็อาจจะเหนื่อยมากขึ้น ลำบากมากขึ้นเพราะ ต้องใช้ทั้งกำลังกายและกำลังความคิด และอาจต้องใช้เวลามากขึ้นเป็นลำดับแต่ถ้ามีงานใดที่เราจะต้องร่วมแรง ร่วมใจกันทำ หากเราช่วยกันก็จะสำเร็จได้โดยง่าย เหมือนการสร้างตึก ถ้าคน ๆ เดียวสร้างตึก ๑๐ ชั้น ๑๐๐ ปี ไม่รู้ว่าจะสร้างเสร็จหรือเปล่า แต่ตรงกันข้าม ถ้าคน ๑๐ คน สร้างตึก ๑๐๐ ชั้น ก็คงใช้เวลาไม่กี่ปีก็สำเร็จ ดังนั้น ความสามัคคีจึงมีความสำคัญมากต่อการพัฒนา

๓.๒ หลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคี

หลักสาราณียธรรมหลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีได้กล่าวไว้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ที่จะทำให้คนในประเทศชาติและสังคมอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ก่อให้เกิดความสามัคคี กลมเกลียว เรียกว่า หลักสาราณียธรรม ๖ ประการ ซึ่งแยกย่อยออกเป็น ๒ ระดับคือ (๑)ระดับบรรพชิต (๒) ระดับฆราวาส

๓.๒.๑ สาราณียธรรมสำหรับบรรพชิต ได้แก่

๑) เมตตาทายกรรม คือ ภิกษุ และสามเณรทั้งหลาย พึงกระทำสิ่งใดก็ควรให้ยึดมั่นด้วยความเมตตา ได้แก่ การแสดงความมีน้ำใจช่วยเหลือขวนขวายในกิจการงานต่างๆ ที่ควรของเพื่อน ภิกษุสามเณร ของเพื่อนอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย ไม่ว่าจะป็นต่อหน้าหรือลับหลังก็ตาม

๒) เมตตาวาจกรรม คือ ภิกษุ และสามเณรทั้งหลายพึงกล่าววาจาที่ประกอบขึ้นด้วยเมตตา ได้แก่ การพูดวาจาที่เป็นคำสัตย์ คำจริง คำสมานสามัคคีด้วยคำไพเราะ น่าฟัง และคำที่มีประโยชน์ ภายใต้อันฐานที่มาจากความเมตตา และจิตอันบริสุทธิ์ต่อคนที่ตนพูดด้วย และคนที่พูดถึง พูดต่อหน้าอย่างไร ลับหลังก็ต้องพูดอย่างนั้น ลับหลังพูดอย่างไร ต่อหน้าก็ควรพูดอย่างนั้น

๓) เมตตามโนกรรม คือ ภิกษุ และสามเณรทั้งหลายพึงระลึกในจิตที่มีเมตตา ได้แก่ การตั้งความรู้สึกลงในคนและสัตว์ทั้งหลายว่า ชีวิตแต่ละชีวิตไม่ต้องการความทุกข์ แต่ต้องการความสุขฉันใด เพราะฉะนั้นขอให้บุคคลนั้นๆ ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนกัน ไม่ประทุษร้าย

^{๒๐} ชุ.ชา.(ไทย) ๒๗/๑๔๒๐/๒๖๔.

กัน ให้แต่ละคนอยู่ดีมีสุขตามสมควรแก่ฐานะของตน เมื่อจะคิดถึงใครก็ตามไม่ได้จำเพาะเจาะจงว่าเป็นภิกษุสามเณรเท่านั้น ให้คิดถึงกันด้วยเมตตา และพร้อมที่จะแสดงออกทางกาย ทางวาจา ทั้งต่อหน้า และลับหลังบุคคลเหล่านั้น

๔) สาธารณโภคี คือ ภิกษุ และสามเณรทั้งหลาย พึ่งแบ่งปันภัตตาหารหรือสิ่งของของตนให้แก่เพื่อนภิกษุสามเณรด้วยกัน พึ่งละเว้นจากความเห็นแก่ตัวไม่แบ่งปันผู้อื่น คือ หลักการอยู่ร่วมกันของพระภิกษุสามเณรนั้น ต้องรู้จักเที่ยวบิณฑบาตอาหารจากชาวบ้านผู้มีจิตศรัทธา เป็นการได้อาหารมาในทางที่ชอบธรรม แต่ว่าการได้ปัจจัย 4 นั้น คนเรามีวาสนาบารมีไม่เหมือนกัน บางคนได้มากจนเหลือกินเหลือใช้ บางคนได้น้อยจนไม่ค่อยพอกินพอใช้ เพราะฉะนั้นคนที่ได้ลาภผลมาในทางที่ชอบมาก จึงต้องแสดงออกซึ่งทางกายกรรมทางวจีกรรม ที่สะท้อนมาจากใจ ด้วยการเอื้อเฟื้อแบ่งปันเป็นการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ เฉลี่ยความสุขให้แก่กัน และกัน

๕) สีสสามัญญตา คือ ภิกษุ และสามเณรทั้งหลาย พึ่งรักษาศีลให้บริสุทธิ์เสมอกัน เนื่องด้วยการอยู่ร่วมกันของพระภิกษุ สามเณรนั้น ก็เป็นสังคมาหนึ่งคล้ายกับฆราวาส มีผู้มากบ้าง และมีผู้น้อยบ้าง แต่ถ้าไม่มีปัญหาเรื่องการประพฤติปฏิบัติแล้ว ย่อมเป็นที่ยอมรับนับถือของผู้ที่เกี่ยวข้องกัน แม้จะเป็นเพื่อนรักร่วมใจกัน ถ้าคนหนึ่งละเมิดศีลที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้จะกลายเป็นที่รังเกียจดูหมิ่นของเพื่อนภิกษุสามเณรด้วยกัน การอยู่ร่วมกันโดยปกติสุขที่ประสงค์จะเกิดขึ้นไม่ได้ ดังนั้น จึงต้องพยายามปฏิบัติตนให้ถูกต้องตรงตามหลักของศีลที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้โดยให้มองว่า ข้อนี้พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้อย่างไร ใครปฏิบัติถูกต้องตรงหลักที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ก็ปฏิบัติไปตามเขา ทำให้เกิดเป็นความเรียบร้อยสวยงามขึ้นที่พระพุทธเจ้าทรงเรียกว่า สังฆโศภโน คือ หมู่คณะที่งดงาม

๖) ทิฏฐิสามัญญตา คือ ภิกษุ และสามเณรทั้งหลาย พึ่งมีความเห็นร่วมกัน และเคารพความเห็นของผู้อื่นเสมอ ไม่พึ่งวิวาทกันเอง เพราะเพียงความเห็นที่ไม่ตรงกัน โดยในฐาณะของภิกษุในพระพุทธศาสนา ถ้าเป็นความเห็นเกี่ยวกับวินัย ก็ต้องเอาวินัยเป็นมาตรฐานกำหนดตัดสินว่า ความเห็นของใครถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับธรรมะก็ตรวจสอบเทียบเคียง สอบทานหลักธรรมะว่า ข้อนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้อย่างไร แล้วก็หาจุดกลางทางความคิดมาพบกัน แต่บางอย่างเป็นเรื่องของกิจการงาน หรือแม้แต่เรื่องความเห็นทั่วไป อาจจะมีขัดแย้งในหลักการ และวิธีการบางอย่าง แต่ว่าสามารถประสพผลเช่นเดียวกันได้ ก็ต้องรู้จักผ่อนปรนไม่ก่อเหตุทะเลาะวิวาท เพราะเหตุว่าความเห็นขัดแย้งกัน เว้นไว้แต่บุคคลนั้นมีความเห็นขัดแย้งกับธรรมวินัย ซึ่งภิกษุสามเณร

ห่วงใยในพระพุทธศาสนา จะต้องถือเป็นภาระหน้าที่ที่จะขจัดปรับการวิบาทเหล่านั้นให้ยุติลงด้วยความเรียบร้อย^{๒๑}

๓.๒.๒ สาราณียธรรมสำหรับฆราวาส

สาราณียธรรมสำหรับฆราวาส พระพุทธเจ้าตรัสถึงองค์ประกอบของธรรมะอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกันและกันหรือรู้จักความสามัคคี มี ๖ ประการดังกล่าวคือ

๑) เมตตาทายกรรม แห่งสาราณียธรรม ๖ คือ ทำต่อกันด้วยเมตตา หมายถึง ทำสิ่งใดก็ทำด้วยความปรารถนาดีต่อผู้อื่นเช่น แสดงไมตรีจิต และหวังดีต่อมิตรสหาย เพื่อนร่วมงาน บุคคลรอบข้าง โดยช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ ด้วยความเต็มอกเต็มใจ พร้อมกับประพฤติตนอย่างสุภาพ สม่่าเสมอให้ความเคารพ และจริงใจต่อผู้อื่นแม้ในยามหน้า และลับหลัง

๒) เมตตาวจีกรรม แห่งสาราณียธรรม ๖ คือ พูดกันด้วยเมตตา หมายถึง จะพูดอะไรก็พูดด้วยความปรารถนาดีต่อกัน เช่น การให้ความรู้ หรือคำแนะนำที่ดีต่อผู้อื่น กล่าววาจาสุภาพ พูดจริงไม่พูดเพื่อผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ตนเองฝ่ายเดียว

๓) เมตตาโมโนกรรม แห่งสาราณียธรรม ๖ คือ คิดต่อกันด้วยเมตตา หมายถึง จะคิดสิ่งใดก็ให้คิดในสิ่งที่ดี และคิดด้วยความปรารถนาดีต่อผู้อื่น เช่น ตั้งจิตปรารถนาที่จะทำคุณงามความดี คิดมั่นในการสร้างบุญกุศล และมีจิตเมตตาช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความหวังดี

๔) สาธารณโภคี แห่งสาราณียธรรม ๖ คือ แบ่งปันสิ่งที่ได้มาโดยชอบธรรม หมายถึง แบ่งปันลาภผลที่ร่วมกัน หาร่วมกันทำโดยยุติธรรมแม้สิ่งของที่ได้มาจะน้อย แต่ก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วถึงกันนั้น คือ การร่วมสุข ร่วมทุกข์กัน

๕) สีลสามัญญตา แห่งสาราณียธรรม ๖ คือ มีความประพฤติเสมอภาคกัน หมายถึง ประพฤติสุจริตในสิ่งที่ตั้งงมอย่างสม่่าเสมอ ประพฤติตนอย่างมีระเบียบวินัยเหมือนผู้อื่น ไม่ประพฤติตนในทางแตกแยกจนเป็นที่ขัดข้องหมองใจต่อผู้อื่นหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

๖) ทิฏฐิสามัญญตา แห่งสาราณียธรรม ๖ คือ มีความเสมอภาคกันทางความคิด และเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น หมายถึง ปรับความคิดความเห็นให้มีเหตุมีผลถูกต้องเหมือนกับผู้อื่น และหมู่คณะภายใต้เหตุ และผลในทางที่ตั้งงม พร้อมกับเคารพเหตุผล ยึดหลักความตั้งงมเป็นอุดมคติอย่างสม่่าเสมอ^{๒๒}

^{๒๑}ที.ปา.(ไทย)๑๑/๓๑๗/๒๕๗.

^{๒๒}อ.จ.ก.ก.(ไทย) ๒๒/๒๘๓/๒๖๗-๒๖๘.

หลักสาราณียธรรมนอกจากจะก่อให้เกิดความระลึกถึงกัน ทำให้เกิดความรักและความเคารพซึ่งกันและกันแล้ว ยังมีส่วนช่วยป้องกันการทะเลาะวิวาท การแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นและมีส่วนช่วยสร้างสรรค์สามัคคีให้เกิดขึ้นในสังคมด้วยดังนั้นหลักธรรม ๖ ประการนี้ ถ้านำเอาไปปฏิบัติตามจะก่อให้เกิดเป็นเครื่องช่วยสังคมหรือประเทศชาติให้มีความมั่นคงและเป็นเอกภาพได้ เพราะผลที่จะเกิดตามมาจากการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ ๗ ประการดังนี้คือ

- ๑) ทำให้ระลึกถึงกันและกันในแง่ความดี
- ๒) ทำให้เกิดความรักใคร่ปรองดองกัน
- ๓) ทำให้เกิดความเคารพ มีสัมมาคารวะต่อกันและกัน
- ๔) ทำให้เกิดการสงเคราะห์ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน
- ๕) ทำให้ไม่เกิดความบาทบาง ไม่เกิดการทะเลาะซึ่งกันและกัน
- ๖) ทำให้เกิดความพร้อมเพรียง สัมครสมานสามัคคีซึ่งกันและกัน
- ๗) ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

สรุปว่าหลักธรรมทั้ง ๖ ประการข้างต้น เป็นหลักธรรมสำหรับการเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นในสังคมอันจะนำมาซึ่งความสุข ความสันติความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าทั้งทั้งหลายทั้งปวง สังคมที่เราอยู่ในปัจจุบันนี้คงจะมีความสุขและน่าอยู่มากกว่านี้ยิ่งนักถ้าหากว่าทุกคน เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติเข้าอกเข้าใจซึ่งกันและกัน ยอมรับในความแตกต่างซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือกันให้กำลังใจซึ่งกันและกัน และรู้จักการให้อภัยกันอยู่ตลอดเวลา ก็จะทำให้เกิดการเสริมสร้างความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้เกิดขึ้นในสังคมแล้วพวกเราจะได้พบกับสันติภาพและความอบอุ่นที่แต่ละคนต่างก็ปรารถนาและใฝ่ฝันหากันตลอดเวลา

๓.๒.๓ หลักอปริหานิยธรรม เป็นหลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคี เป็นหลักธรรมที่ครอบคลุมการปฏิบัติความสามัคคีธรรมทั้งทางกาย ทางวาจา และทางจิตใจ ซึ่งหลักอปริหานิยธรรมมี ๗ ประการ แบ่งเป็น ๒ ระดับคือ (๑) ระดับบรรพชิต (๒) ระดับฆราวาส ดังต่อไปนี้

๓.๒.๑) ระดับที่ ๑ อปริหานิยธรรม สำหรับบรรพชิต ประกอบด้วยหลักธรรม ๗ ประการ

(๑) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ ในกิจของสงฆ์ที่ต้องทำร่วมกันไม่ว่าเรื่องเล็กหรือใหญ่การอยู่ร่วมกันเป็นสังคม หรือหมู่คณะ จะอยู่ลำพังคนเดียวไม่ได้ จำเป็นอย่างยิ่งต้องมีการติดต่อซึ่งกันและกัน เพื่อให้หมู่คณะเจริญรุ่งเรือง ดังนั้นผู้นำจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องประชุมกันเพื่อหาความเจริญและความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ นำความสามัคคีมาสู่สังคมหมู่คณะ เช่น การทำอุโบสถสังฆกรรม

(๒) พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุมและทำกิจที่สงฆ์ต้องทำการประชุมถือว่าเป็นกิจที่สงฆ์ต้องทำร่วมกัน แต่การที่จะให้สงฆ์ทุกรูปยอมรับซึ่งกันและกัน เพื่อความสามัคคีก็จะต้องอาศัยความพร้อมเพรียงกันทุก ๆ ครั้ง หมายความว่า ในการประชุมจำเป็นต้องกำหนดเวลา พระสงฆ์สามเณร ต้องตรงเวลา ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างคิด ซึ่งจะทำให้เสียระบบการปกครอง ต้องพร้อมเพรียงกันทำกิจของสงฆ์ที่จะต้องทำ หมายถึงกิจใดสงฆ์ หรือหมู่ชน จะต้องทำร่วมกันด้วยกำลังกายหรือกำลังวาจา หรือกำลังความคิด ต้องช่วยกันคิดต้องช่วยกันทำ และช่วยกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อให้ยังความศรัทธาของหมู่ชนให้มีศรัทธามากยิ่งขึ้น เช่น การทำพิธีกรรมในงานมงคลนิยมใช้พระสงฆ์ ๙ รูป ก็ต้องมาพร้อมกันจึงจะทำพิธีกรรมได้

(๓) ไม่บัญญัติในสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มเลิกสิ่งที่พระองค์บัญญัติไว้ ถือว่าสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ เปรียบเสมือนรัฐธรรมนูญที่พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติตาม

(๔) เคารพนับถือและรับฟังถ้อยคำของภิกษุผู้ใหญ่ ในการปกครองของพระสงฆ์จะให้อำนาจแก่ผู้ที่มีความสามารถตามบรรดาศักดิ์ เช่น ภิกษุผู้ใหญ่สังฆบิดร สังฆปริณายก ภิกษุทุกรูปจะต้องปฏิบัติตามลำดับชั้นเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย

(๕) ไม่อุทานใจแก่ความอยากที่เกิดขึ้น เพราะพระสงฆ์ตัดแล้วซึ่งกิเลสตัณหา ความอยากมีอยากได้จะต้องไม่เกิดขึ้น จึงจะเป็นที่ยกย่องของคนทั่วไป

(๖) ยินดีในเสนาสนะอันควร คือพระสงฆ์ต้องมีชีวิตเรียบง่าย มุ่งแสวงหาธรรมเพื่อเผยแพร่ให้กับผู้อื่น

(๗) ตั้งใจอยู่ว่า เพื่อนภิกษุสามเณร เป็นผู้มีศีล ซึ่งยังไม่มาสู่อาวาสขอให้มา ที่มาแล้วขอให้อยู่เป็นสุข คือ พระสงฆ์ต้องใจกว้างยินดีต้อนรับสมาชิกใหม่และมีความปรารถนาดีต่อสมาชิกเก่า เพื่อสังคมสงฆ์จะได้ไม่เกิดความเสื่อม

๓.๒.๒) ระดับที่ ๒ อปริหานิยธรรม สำหรับฆราวาส จัดเป็นหลักธรรมที่จำเป็นจะต้องเป็นที่พึงยึดถือปฏิบัติให้ได้ด้วยการเอาใจใส่ เพื่อให้สังคมมีความเจริญก้าวหน้า และมีความสามัคคีกันในหมู่คณะซึ่งประกอบด้วยหลักธรรม ๗ ประการ

(๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิจ การอยู่ร่วมกัน การทำงานร่วมกันของคนในสังคมจะต้องมีการ พบปะ ประชุมปรึกษาหารือกันสม่ำเสมอ เพื่อแก้ไขปัญหาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ยอมรับในเหตุผลที่ถูกต้องที่เป็นประโยชน์ เพื่อความเข้าใจที่ดีต่อกันของคนในสังคมซึ่งความเจริญ ไม่เกิดความเสื่อมในทุกกรณี เช่น ในครอบครัว พ่อ แม่ ลูก มีอะไรพูดกันปรึกษากัน ลูกก็

จะอบอุ่น ปัญหาถูกไปติดยาเสพติด ก็จะไม่เกิดขึ้น ในสถานที่ทำงาน หัวหน้ามีการประชุมปรึกษา กับผู้ร่วมงานทุกครั้ง งานก็จะราบรื่น หากมีข้อผิดพลาด ทุกคนก็จะยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้น

(๒)พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุมและกระทำการกิจที่ควรทำ เพื่อให้เกิดความยุติธรรม เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่คนที่อยู่ร่วมกัน ไม่กินแหนงแคลงใจกัน จะทำงานอะไรก็สำเร็จได้ เช่น ในครอบครัวมีอะไรปรึกษาหารือกันก็ต้องอยู่พร้อม ๆ กัน เพื่อทุกคนจะได้ยอมรับในสิ่งที่จะทำลงไปด้วยความเต็มใจ

(๓)ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่ได้บัญญัติและไม่เลิกสิ่งที่ยังบัญญัติไว้แล้ว เช่น บ้านเมืองจะสงบสุขได้ ทุกคนจะต้องบัญญัติและไม่ล้มเลิก ระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของคณะและสังคมตามความพอใจของตนหรือของกลุ่มโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง ตัวอย่าง เช่น นักเรียนจะต้องแต่งเครื่องแบบของโรงเรียนเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย จะแต่งกายตามใจตนเองไม่ได้

(๔)เคารพนับถือผู้ใหญ่การเคารพและรับฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี เพราะผู้ใหญ่เกิดก่อน ผ่านประสบการณ์มากกว่า ประกอบกับการอยู่ร่วมกันในสังคมต้องมีผู้นำ ถ้าเราให้การเคารพและเชื่อฟังผู้นำ สังคมก็จะไม่วุ่นวาย เช่น ถ้าลูกเชื่อฟัง พ่อ แม่ ก็จะเป็นคนดีได้เพราะไม่มีพ่อแม่คนไหน อยากให้ลูกตนเองชั่ว

(๕)ไม่ข่มเหงล่วงเกินสตรี สตรีถือว่าเป็นเพศแม่ เป็นเพศที่อ่อนแอ บุรุษควรให้เกียรติ ให้ การยกย่อง ปกป้องไม่ให้ใครละเมิดสิทธิหรือข่มเหงรังแก ถ้าสังคมใด ๆ ผู้หญิงถูกขูดคร่าข่มขืน มาก ๆ ความเสื่อมก็จะเกิดกับสังคมนั้น

(๖)สักการะเคารพเจดีย์ หมายถึงการให้ความเคารพและปกป้องรักษาปูชนียสถานที่สำคัญในศาสนา เพื่อจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของกลุ่มคนในหมู่คณะที่อยู่ร่วมกันและระลึกถึงกัน เช่น การเคารพพระปฐมเจดีย์

(๗)ให้การอารักขา คຸ້ມครอง อันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ คือการคຸ້ມครอง บรรพชิต ซึ่งเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ตลอดไป เช่น การทำบุญด้วยปัจจัย ๔ เป็นต้น^{๒๓}

สรุปได้ว่า หลักอภิธานิยธรรม ๗ ประการข้างต้น เป็นเครื่องบ่งบอกว่าหากพระสงฆ์และฆราวาสมีความสามัคคีกัน ปฏิบัติตามสิ่งที่ได้รับมอบหมาย ความเสื่อม ความวุ่นวายต่างๆในพระพุทธศาสนาและสังคมก็จักไม่เกิดขึ้น ดังปรากฏในความตอนหนึ่งในมหาปริณิพพานสูตรว่า “พระพุทธเจ้าตรัสแสดงแก่เจ้าวัชชีทั้งหลายผู้ปกครองรัฐโดยระบอบสามัคคีธรรมซึ่งรัฐคู่อริยอมรับว่า

^{๒๓} อก.สตตก.(ไทย)๒๓/๑๙/๑๗-๑๘.

เมื่อชาววังซึ่งปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ จะเอาชนะด้วยการรบไม่ได้ นอกจากจะใช้การเกลี้ยกล่อมหรือยุแหยกให้แตกสามัคคี”^{๒๔}

การประชุมเพื่อปรึกษาหารือในกิจการบางอย่าง แม้จะเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีตามหลักอภิปรายนิยธรรมคือธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อมเป็นไปเพื่อความเจริญถ่ายเดียว สำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง หากหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ ย่อมมีแต่ความเจริญ แต่มีข้อแม้ว่าในการประชุมนั้นต้องรับฟังความคิดเห็นของบุคคลที่มีความเห็นแตกต่างด้วย หากต่างฝ่ายต่างมุ่งประชุมเพื่อมุ่งหวังถึงผลประโยชน์ตน และหวังถึงการได้มาซึ่งอำนาจ การประชุมนั้นก็สูญวายเพราะหาบทสรุปที่ถูกต้องเหมาะสมไม่ได้

๓.๒.๔. หลักสังคหวัตถุ ๔ ประการ หลักธรรมข้อนี้พระพุทธเจ้าทรงอุปมาเหมือนกับพาหนะนำสังคมาและผู้ประพฤติดีไปสู่ความเจริญก้าวหน้าในโลก เพราะสังคมาของมนุษย์เราจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียุทธธรรมทั้ง สี่ ประการ เป็นเครื่องหมายชี้ชะตาชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมา หากบุคคลปราศจากธรรมข้อนี้แล้ว แม้มารดาบิดาก็ไม่ได้รับการนับถือจากบุตรธิดา ครูอาจารย์ก็ไม่ได้รับการนับถือจากลูกศิษย์ สังคมโลกหรือหมู่คนในสังคมาก็จะอยู่ไม่ได้เสียเลย และหากบุคคลหรือสังคมมีธรรมะหมวดนี้แล้วก็จะทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและสังคมาก็จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข องค์ธรรม สี่ ประการนี้คือ

(๑) การให้ทาน ได้แก่การรู้จักแบ่งปันและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนซึ่งประสบกับความยากลำบาก และเป็นการจัดความตระหนี่ที่มีในตน การบริจาคทานแก่สมณพราหมณ์ผู้มีศีลย่อมมีอานิสงส์ทำให้มีความสุขกายสุขใจที่ได้กระทำลงไป ทานในพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

(๑.๑) อามิสทาน หมายถึงการรู้จักให้วัตถุสิ่งของต่างๆหรือทรัพย์สินเงินทองภายนอก เพราะจิตใจของผู้ใดที่เป็นลักษณะแบบนิรามิสสุขุ ย่อมเกิดความสงสารอยากให้เขาพ้นทุกข์ จึงได้บริจาคสิ่งของต่างๆให้แก่ผู้ขาดแคลนกว่าเรา เป็นการสร้างบุญกุศล บารมีของตนยิ่งขึ้นไป

(๑.๒) ธรรมทาน หมายถึง การให้ในส่วนของจิตใจ^{๒๕} เช่นการให้ธรรมะ การให้ความถูกต้องดีงาม แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ ดังพระบาลีกล่าวไว้ว่า (สพพทานัมมทานัง ชินาติ) การให้ธรรมะ ชนะการให้ทั้งปวง^{๒๖}

^{๒๔}ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๓๔/๗๘-๗๙.

^{๒๕}อง.ทุก.(ไทย) ๒๐/๑๔๒/๑๒๐.

^{๒๖}ขุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๓๕๔/๑๔๔.

(๑.๓) อภัยทาน หมายถึงการรู้จักให้อภัย ยกเว้นการประทุษร้าย หรือเบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีชีวิตอยู่ร่วมกันโดยไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่มีอคติต่อกัน มีจิตเมตตาทั้งมนุษย์และสัตว์ หากมีความผิดพลาดก็ไม่ถือโทษโกรธตอบ^{๒๗}

(๒) ปิยวาจา ได้แก่การพูดจาอ่อนหวาน น่าฟัง อันเป็นประโยชน์ต่อตนและผู้อื่น และการพูดส่วนใหญ่เป็นไปในการสร้างความสามัคคี ในทางสร้างสรรค์และเป็นมิตรต่อกัน

(๓) อุตถจริยา ได้แก่การประพฤติประโยชน์ คือความเพียรพยายามทางกาย ที่จะทำประโยชน์เพื่อเกื้อกูลแก่คนอื่น^{๒๘} การได้ช่วยคนอื่นด้วยกำลังกายเพื่อหวังให้ผู้อื่นได้รับความสุข โดยไม่คำนึงถึงความเหน็ดเหนื่อย หรือหวังผลตอบแทนแต่ประการใด

(๔) สมานัตตตตา ได้แก่ การรู้จักวางตนให้เสมอต้นเสมอปลาย มั่นคง ไม่หลงไหลไปตามกระแสสังคม

สังคหวัตถุ ๔ ประการนี้ เป็นเครื่องมือหรือหลักธรรมที่จะประสานคนหมู่มากให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นธรรมช่วยขจัดความขัดแย้งที่กำลังเกิดขึ้นทำให้คนอยู่ร่วมกันด้วยความรักสามารถนำเอาไปใช้ได้ตั้งแต่ระดับสังคมครอบครัวและสังคมส่วนรวม เป็นธรรมะที่จะก่อให้เกิดความรักความผาสุกในสังคมโลกได้ เมื่อสังคมต้องการความสงบสุขก็จำเป็นต้องเอาหลักธรรมข้อนี้ไปประยุกต์ใช้ต่อไป

๓.๓ ความแตกสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

การแตกความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพระวินัยปิฎก พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึง สังฆราชา และสังฆเภทพระอุบาลีเถระทูลถามพระพุทธเจ้าถึงสังฆราชา และสังฆเภท พระพุทธเจ้าตรัสบอกโดยสรุปใจความแห่งพุทธพจน์ได้ว่า

๓.๓.๑ สังฆราชา คือ ความริ้วฉานของหมู่คณะหรือสงฆ์ ภิกษุกลุ่มหนึ่ง เมื่อแบ่งออกแล้วได้ฝ่ายละไม่ถึง ๔ รูป หรือถึง ๔ รูป เพียงฝ่ายเดียว อีกฝ่ายมีเพียง ๒-๓ รูป เท่านั้น รูปหนึ่งเสนอให้จับฉลากโดยอ้างว่าเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ขอให้ชอบใจการจับฉลากนั้น ถ้ามีการจับสลาก การแตกแยกก็เกิดขึ้น การทำเช่นนี้เรียกว่า สังฆราชา^{๒๙}

๓.๓.๒ สังฆเภท คือ ความแตกแยกแห่งสงฆ์ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงบัญญัติให้สงฆ์ทำอุโบสถกรรม ปวารณากรรม และสังฆกรรมน้อยใหญ่อย่างอื่นภายในสีมาเดียวกัน พร้อมเพรียงกันทำสังฆสามัคคี แต่เมื่อไรก็ตามที่ภิกษุทั้งหลายแตกกันเป็นก๊กเป็นเหล่า เป็นพวก แยกกันทำอุโบสถกรรม

^{๒๗} พุ.จจริยา.อ.(ไทย) ๙/๓/๖๑๘.

^{๒๘} ที.ฎี.(ไทย) ๗/๒๑๐/๑๓๗

^{๒๙} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๔/๑๓๗-๑๓๘.

แยกกันปวารณากรรม หรือแยกกันทำสังฆกรรม หรือกรรมน้อยใหญ่ภายในสีมาเดียวกัน ซึ่งการทำสังฆกรรมนี้จะต้องประกอบไปด้วยภิกษุที่ครบองค์สงฆ์ คือประกอบด้วยภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไปทั้งสองฝ่าย การกระทำเหล่านี้จัดเป็นสังฆเภท^{๓๐}

สังฆเภท จัดเป็นอนันตริยกรรมคือกรรมที่มีโทษหนักที่สุดเท่ากับโทษฆ่าบิดามารดา มีผลถึงห้ามสวรรค์ห้ามนิพพานทีเดียว ผู้ที่ทำลายสงฆ์ท่านมุ่งเอาเฉพาะภิกษุเท่านั้น คำว่า ทำลายสงฆ์ หมายถึงเอาการทำให้สงฆ์แตกแยกกันเป็น ๒ ฝ่าย หรือมากกว่านั้น โดยที่สงฆ์เหล่านั้นไม่ยอมทำอุโบสถกรรมปวารณากรรม หรือสังฆกรรมอย่างอื่น ๆ ร่วมกัน เพราะเกิดความแตกแยก ความรังเกียจ หรือความอาฆาตพยาบาทจองเวรกัน

ตัวอย่าง การแตกความสามัคคี พระโพธิสัตว์ เกิดเป็นนกกระจาบ ได้ มีนกกระจาบหลายพันเป็นบริวาร ต่อมานายพรานได้มาดักนกกระจาบด้วยตาข่าย โดยได้หว่านเหยื่อลงบนพื้นดิน เบื้องบนก็ชิงตาข่ายไว้ แล้วทำเสียงคล้ายเสียงนกกระจาบ เพื่อหลอกล่อให้นกกระจาบมากินเหยื่อ เมื่อนกมาพร้อมกันมาก ๆ ก็ปล่อยตาข่ายให้หลุดลงรวบรัดนกไว้ ทำให้นกกระจาบลดน้อยลงไปตามลำดับ พระโพธิสัตว์ทราบความเป็นไป นั้น จึงได้ให้อิวาทนกกระจาบที่ยังเหลืออยู่ว่า ถ้าหากถูกตาข่ายของนายพรานแล้ว ก็ขอให้ทุกตัวพร้อมกันใช้ปากสอดเข้าไปในรูของตาข่ายแล้วยกตาข่ายไปให้ติดอยู่บนต้นไม้ แล้วให้บินหนีไป เมื่อนกกระจาบติดตาข่ายของนายพราน ก็กระทำตามที่พระโพธิสัตว์ได้บอกไว้ ทำให้รอดพ้นจากภัยอันตรายดังกล่าว อยู่มาวันหนึ่งนกกระจาบเกิดทะเลาะกันเพราะเหยียบถูกหัวกันโดยไม่ทันระวัง ทะเลาะกันไปทะเลาะกันมา พระโพธิสัตว์เห็นเหตุการณ์ดังนั้น จึงคิดว่าความทะเลาะกัน ไม่นำมาซึ่งความปลอดภัย บัดนี้ นกกระจาบที่ทะเลาะกันเหล่านี้ เมื่อติดตาข่ายก็จักไม่ยกตาข่ายขึ้น จึงได้พาบริวารของตนไปอยู่ ณ ที่อื่น ก็เป็นจริงตามนั้น นายพรานหลอกล่อให้นกกระจาบที่ทะเลาะกันติดตาข่ายได้ นกกระจาบเหล่านั้นต่างก็ไม่ยกตาข่าย มัวแต่เกียจกัน อันสืบเนื่องมาจากการทะเลาะกัน จนเป็นเหตุให้นายพรานรวบรัดจับไปได้ทั้งหมด ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความทะเลาะกัน ความไม่สามัคคีกัน เป็นมูลเหตุแห่งความพินาศโดยส่วนเดียว^{๓๑} เหตุแห่งการแตกความสามัคคี

พระอุบาลีได้กราบทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้า ถึงเหตุที่ก่อให้เกิดการแตกความสามัคคี พระองค์ทรงตรัสตอบว่า ภิกษุทั้งหลาย เหตุการณ์แตกความสามัคคี เพราะความคิดเห็นในพระธรรมวินัยที่ขัดแย้งกัน ด้วยเหตุ ๑๘ ประการ คือ

(๑) ย่อมแสดงธรรมว่า เป็นธรรม

^{๓๐}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๕/๑๓๘-๑๓๙.

^{๓๑}ช.ชา. (ไทย) ๒๗/๓๒๕/๓๓๕.

- (๒) ย่อมแสดงธรรมว่า เป็นอธรรม
 (๓) ย่อมแสดงสิ่งไม่เป็นวินัยว่า เป็นวินัย
 (๔) ย่อมแสดงวินัยว่า ไม่เป็นวินัย
 (๕) ย่อมแสดงคำอันตถาคตมิได้ตรัสภษิตไว้ว่า เป็นคำอันตถาคตตรัสภษิตไว้
 (๖) ย่อมแสดงคำอันตถาคตตรัสภษิตไว้ว่า เป็นคำอันตถาคตมิได้ตรัสภษิตไว้
 (๗) ย่อมแสดงกรรมอันตถาคตมิได้ประพจน์มาว่า เป็นกรรมอันตถาคตประพจน์มา
 (๘) ย่อมแสดงกรรมอันตถาคตประพจน์มาว่า เป็นกรรมอันตถาคตมิได้ประพจน์มา
 (๙) ย่อมแสดงสิ่งที่ตถาคตมิได้บัญญัติไว้ว่า เป็นสิ่งที่ตถาคตบัญญัติไว้
 (๑๐) ย่อมแสดงสิ่งที่ตถาคตบัญญัติไว้ว่า เป็นสิ่งที่ตถาคตมิได้บัญญัติไว้
 (๑๑) ย่อมแสดงอนาปัตติว่า เป็นอปัตติ
 (๑๒) ย่อมแสดงอปัตติว่า เป็นอนาปัตติ
 (๑๓) ย่อมแสดงอปัตติเบาว่า เป็นอปัตติหนัก
 (๑๔) ย่อมแสดงอปัตติหนักว่า เป็นอปัตติเบา
 (๑๕) ย่อมแสดงอปัตติมีส่วนเหลือว่า เป็นอปัตติหาส่วนเหลือมิได้
 (๑๖) ย่อมแสดงอปัตติหาส่วนเหลือมิได้ว่า เป็นอปัตติมีส่วนเหลือ
 (๑๗) ย่อมแสดงอปัตติชั่วหยาบว่า เป็นอปัตติไม่ชั่วหยาบ
 (๑๘) ย่อมแสดงอปัตติไม่ชั่วหยาบว่า เป็นอปัตติชั่วหยาบ^{๓๒}

เมื่อใดก็ตาม หากพระภิกษุพยายามทำลายสงฆ์ให้แตกจากกัน กล่าวบิดเบือนพระธรรมวินัย เช่นนี้แล้ว พยายามยุยงให้พระภิกษุเห็นตามคำกล่าวบิดเบือนของตน ตั้งแต่สงฆ์ ๔ รูปขึ้นไป แล้ว แยกกันทำอุโบสถกรรม ปวารณากรรม และสังฆกรรมน้อยใหญ่จากสำนักเดิม จัดว่าสงฆ์แตกกันเป็น สังฆเภท ดังการกระทำของพระเทวทัตที่ประกาศต่อพระอานนท์ในกรุงราชคฤห์ว่า “ท่านอานนท์ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ผมจะแยกทำอุโบสถกรรมและสังฆกรรมน้อยใหญ่จากพระผู้มีพระภาคเจ้า

๓.๔ วิธีการระงับการแตกความสามัคคีหลักธรรมที่ระงับความวิวาท

๓.๔.๑ **หลักวิวาท** คำว่า วิวาท ตามความหมายของภาษาไทยที่ปรากฏในพจนานุกรม ราชบัณฑิตยสถาน หมายถึงเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เป็นคดีความ เป็นโทษ เช่นการทะเลาะวิวาท ชก ต่อยกัน^{๓๓} แต่ในความหมายตามหลักพระพุทธศาสนา คำว่าวิวาท หมายถึงเอา อธิกรณ์ หมายถึงเหตุ

^{๓๒} วิ.ม.(ไทย)๕/๓๕/๓๖๒-๓๖๓, วิ.จ. (ไทย)๗/๓๕๒/๒๑๔๗๒๑๕, วิ.ป.(ไทย)๘/๒๗๕/๓๖๙

^{๓๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๕) หน้า ๙๑๒.

หรือปัญหาคือความเรื่องหรือกรณี^{๓๔} หรือหมายถึง เรื่องที่เกิดขึ้นแล้วสงฆ์จะจัดทำ เรื่องที่สงฆ์จะต้องดำเนินการ ซึ่งมีทั้งปัญหาด้านการทะเลาะวิวาทกัน การโจรภัยปรับอาบัติกัน หรือการประกอบพิธีกรรมบางอย่างเช่น การทอดกฐิน การอุปสมบท การทำสังฆกรรมต่างๆ เป็นต้น รวมเรียกว่าอธิกรณ์เช่นกัน คำว่าอธิกรณ์ ไม่ได้หมายความถึงเฉพาะเรื่องราวเหตุการณ์ที่เป็นปัญหาเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการเรื่องราวหรือกิจที่สงฆ์พึงกระทำร่วมกัน คือหน้าที่ หรือระเบียบปฏิบัติ เช่นการอุปสมบท การทอดกฐิน การสวดพระปาฏิโมกข์ เป็นต้น^{๓๕}

๓.๔.๒ อธิกรณ์ เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วมีความหมาย ๒ ประการ คือ (๑) เรื่องที่เป็นปัญหาหรือเรื่องเหตุที่ก่อให้เกิดความวุ่นวายในหมู่คณะหรือเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วทำลายระเบียบให้เกิดความวุ่นวายในหมู่คณะ หรือปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วทำลายระเบียบแบบแผนต่างของสังคมทำให้สังคมส่วนใหญ่ได้รับความเดือดร้อน ซึ่งถือว่าเป็นความหมายโดยตรง (๒) กิจที่สงฆ์พึงกระทำร่วมกันทำให้สำเร็จ เช่นการรับกฐิน การอุปสมบท การสวดปาฏิโมกข์ เป็นต้น ถึงแม้ว่ากิจเหล่านั้นจะไม่เป็นปัญหาก็ตาม ซึ่งความหมายนี้เป็นความหมายโดยอ้อมแต่เมื่อกล่าวถึงอธิกรณ์โดยทั่วไปจะหมายถึงความหมายนัยแรกเท่านั้น

๓.๔.๒.๑) ประเภทของอธิกรณ์ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้แบ่งอธิกรณ์ไว้ ๔ ประเภท คือ

- (๑) วิวาทาธิกรณ์ ปัญหาการทะเลาะกันของของภิกษุในเรื่องพระธรรมวินัย
- (๒) อนุวาทาธิกรณ์ ปัญหาการใส่ร้ายป้ายสี ฟ้องร้องกันด้วยเรื่องอันหาเหตุมิได้ของภิกษุ
- (๓) อาปัตตาธิกรณ์ ปัญหาการละเมิดต้องอาบัติน้อยใหญ่ของภิกษุซึ่งจะต้องมีวิธีการ
- (๔) กิจจาธิกรณ์ เรื่องที่พิธีกรรมและปัญหาที่จะต้องมีการลงโทษแก่ภิกษุผู้กระทำผิดตามพระธรรมวินัยให้สำนึก^{๓๖}

ความขัดแย้งเกิดขึ้นจากสาเหตุหลายประการ ขึ้นอยู่กับกาลเทศะและประเภทของความขัดแย้งที่เกิดขึ้น แต่ถ้าพิจารณาตามหลักการทั่วไปในทางพระพุทธศาสนาแล้ว พบว่าสาเหตุของความขัดแย้ง พระพุทธเจ้าตรัสไว้มีหลายแห่ง ความขัดแย้งเกิดจากอกุศลมูล ๓ ประการ ได้แก่ความโลภ ความโกรธ ความหลง ถ้าพิจารณาจากกิเลสที่เป็นชนวนเหตุของความขัดแย้งโดยตรง ความขัดแย้งมีสาเหตุมาจากกิเลสทั้ง ๓ ประการที่ครอบงำจิตใจของมนุษย์แต่ละคนอยู่ ได้แก่กาม ความใคร่ ความ

^{๓๔} สวรรตถ.ฎีกา.(บาลี)๑/๒๕๔.

^{๓๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร:มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย),หน้า๓๖๒-๓๖๓.

^{๓๖} วิ.จ. (ไทย)๖/๒๑๕/๓๓๓-๓๓๕, วิ.ป. (ไทย)๘/๒๗๕/๒๑๐.

ยินดีในกามคุณ ทิฏฐิ ความเห็นผิดจากความเป็นจริง และมานะ ความถือตัวว่าดีกว่า ว่าเลวกว่าและว่าเสมอกันกับบุคคลอื่น^{๓๗} ดังพระพุทธพจน์ได้ตรัสถึงความวิวาทความขัดแย้งระหว่างมนุษย์ด้วยกันที่มีกามเป็นสาเหตุไว้ว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง มีกามคุณเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเค้า มีกามเป็นตัวบังคับ เพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล แม้พระราชาทิ้งหลายก็วิวาทกับพระราชินี แม้พวกกษัตริย์ก็วิวาทกับพวกกษัตริย์ แม้พราหมณ์ก็วิวาทกับพราหมณ์ แม้คฤหบดีก็วิวาทกับคฤหบดี แม้มารดาที่วิวาทกับบุตร แม้บุตรก็วิวาทกับบุตร...ชนเหล่านั้นต่างถึงความทะเลาะแก่งแย่งวิวาทกันในที่นั้นๆทำร้ายซึ่งกันและกัน ด้วยกำมือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศัสตราบ้าง ถึงความตายในที่นั้นบ้าง ถึงทุกข์ปางตายบ้าง ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม่นี่ก็เป็นโทษของกามทั้งหลาย...”^{๓๘}

พระพุทธพจน์นี้ได้ตรัสว่า สาเหตุให้เกิดการวิวาทกันนั้นเกิดจากทิฏฐิความเห็นไม่ตรงกัน เมื่อความเห็นไม่ตรงกันก็จะทำให้เกิดความทู่เถียงกัน แก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกันเกิดขึ้น ความเบียดเบียนซึ่งกันและกันก็เกิดขึ้น วิญญูชนนั้นย่อมพิจารณาเห็นความถือผิดกันความทู่เถียงกัน ความแก่งแย่งกัน และความเบียดเบียนกันในตนตั้งน้อมอยู่จึงละทิฏฐินั้นด้วย ไม่ยึดถือทิฏฐิอื่นด้วย”^{๓๙} และในพระพุทธพจน์ที่ตรัสถึงมานะ ความถือตัวว่าเป็นสาเหตุแห่งความขัดแย้งว่า “บุคคลใดที่สำคัญว่าเราเสมอเขา ว่าเราดีกว่าเขา ว่าเราเลวกว่าเขา บุคคลนั้นพึงวิวาทกับเขา บุคคลนั้นเป็นผู้ไม่หวั่นไหวในมานะทั้ง ๓ อย่าง คือ สำคัญว่าเราเสมอเขา สำคัญว่าเราดีกว่าเขา และสำคัญว่าเราเลวกว่าเขา บุคคลนั้นพึงวิวาทกับเขา บุคคลนั้นเป็นผู้ไม่หวั่นไหวในมานะทั้ง ๓ อย่างคือ มานะว่าเขาเสมอเรา มานะว่าเขาดีกว่าเรา มานะว่าเขาเลวกว่าเขา ย่อมไม่มีแก่บุคคลนั้น”^{๔๐} กิเลสทั้ง ๓ ประการนี้สงเคราะห์เขาในธรรมเป็นเหตุให้เกิดความเนิ่นช้า ที่เรียกว่า "ปัญญาจรรยา"^{๔๑}

สรุปว่าความวิวาทหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากสังคัมไทยเมื่อได้ศึกษาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาแล้ว เกิดจากทิฏฐิความเห็นไม่ตรงกัน จึงเกิดการโต้เถียงกัน ชิงดีชิงเด่น เอารอดเอาเปรียบ และเกิดการทะเลาะวิวาทกันเกิดขึ้น

^{๓๗} พระมหาพุทธณา นรเชฏโฐ ดร.พระพุทธศาสนากับการแก้ไขความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่๒(กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.พ.ศ.๒๕๕๖)หน้า๓๐.

^{๓๘} ม.ม.(ไทย) ๑๒/๑๖๘/๑๖๙.

^{๓๙} ม.ม.(ไทย)๑๓/๒๐๒/๒๔๑.

^{๔๐} ดูรายละเอียดใน ส.ส.(ไทย)๑๕/๒๐/๑๓.

^{๔๑} ดูรายละเอียดใน ขุ.ม.(ไทย)๒๙/๑๕๐-๑๕๓/๔๑๒-๔๒๐.

๓.๔.๓ หลักสังฆเภท

สังฆเภท หมายถึงการยุยง การชวนชวายเป็นสังฆ์แตกความสามัคคีกัน ไม่ปรองดองกันจนถึงกับแยกกันทำอุโบสถสังฆกรรม แม้จะมีการห้ามปรามตักเตือนจนสงฆ์ประชุมกันให้เลิกการกระทำอย่างนั้นเสีย ก็ยังไม่ปฏิบัติตาม ยิ่งฝืนทำเช่นนั้นอีก เช่นนี้จัดเป็นสังฆเภทสังฆเภท^{๔๒} จัดเป็นอนันตริยกรรมคือกรรมที่มีโทษหนักที่สุดเท่ากับโทษฆ่าบิดามารดา มีผลถึงห้ามสวรรค์ห้ามนิพพานทีเดียว ผู้ที่ทำลายสงฆ์ท่านมุ่งเอาเฉพาะภิกษุเท่านั้น คำว่า ทำลายสงฆ์ หมายถึงการทำให้สงฆ์แตกแยกกันเป็น ๒ ฝ่าย หรือมากกว่านั้น โดยที่สงฆ์ เหล่านั้นไม่ยอมทำอุโบสถกรรม ปวารณากรรม หรือสังฆกรรมอย่างอื่น ๆ ร่วมกัน เพราะเกิดความแตกแยก ความรังเกียจ หรือความอาฆาตพยาบาทจองเวรกันอุกเขปนียกรรมคือ กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุอันจะพึงยกเสีย หมายถึง วิธีการลงโทษที่สงฆ์กระทำแก่ภิกษุผู้ต้องอาบัติ แล้ว ไม่ยอมรับว่าเป็นอาบัติหรือไม่ยอมทำคืนอาบัติ หรือมีความเห็นชั่วร้าย(ทิฎฐิบาป) ไม่ยอมสละซึ่งเป็นทางเสียศีลสามัญญตา หรือ ทิฎฐิสามัญญตา โดยยกเธอเสียจากการสมโภชกับสงฆ์ คือ ไม่ให้ฉันร่วม ไม่ให้อยู่ร่วม ไม่ให้มีสิทธิ เสมอกับภิกษุทั้งหลาย หรืออีกนัยหนึ่งว่า ถูกตัดสิทธิแห่งภิกษุชั่วคราว

๓.๔.๑.๑) บุคคลผู้ทำสังฆเภทบุคคลผู้อาจทำสังฆเภทได้นั้น จะต้องเป็นภิกษุเท่านั้น และต้องมีคุณสมบัติ ๓ ประการ คือ (๑)เป็นปกติตตะภิกษุ หมายถึง ผู้ เป็นพระภิกษุโดยปกติ ที่ประกอบด้วยศีลสามัญญตา คือ มีศีลเสมอเป็นอันเดียวกันกับภิกษุทั้งหลายโดยปกติ คือ ไม่เป็นผู้ต้องอาบัติปาราชิกหรือถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม (๒) เป็นสมานสังวาส คือ เป็นภิกษุผู้มีการอยู่กินร่วมเสมอกัน มีความพร้อมเพรียงกัน ทำสังฆกรรมร่วมกัน ทำอุโบสถกรรมร่วมกัน เป็นต้น กับภิกษุทั้งหลายในอาวาสนั้น ๆ (๓) อยู่ในสีมาร่วมกัน หมายถึง อยู่ในเขตกำหนดสงฆ์ที่สงฆ์ได้ตกลงไว้สำหรับภิกษุทั้งหลายภายในเขตกำหนดหนึ่ง ๆ ที่จะต้องทำสังฆกรรมหรือทำอุโบสถร่วมกัน ในวัดเดียวกันที่เป็นพัทธสีมา หรืออพัทธสีมาก็ตามบุคคลผู้ไม่อาจทำสังฆเภท^{๔๓}

๓.๔.๑.๒) บุคคล ผู้ไม่อาจทำสังฆเภท คือ ทำลายสงฆ์ให้แตกแยกกันได้ แต่บุคคลเหล่านี้เป็นแต่เพียงสนับสนุน ส่งเสริม ยุยงให้สงฆ์แตกแยกกันให้ทำสังฆเภท มี ๖ ประเภท คือ (๑)ภิกษุณี (๒)นางสิกขมานา(๓)สามเณร (๔)สามเณรี (๕)อุบาสก (๖)อุบาสิกาสาเหตุที่ทำให้สงฆ์แตกแยกกัน มี ๒ ประการ คือ๑)มีความเห็นปรารถนาระฆรรณวินัยต่างกัน จนเกิดเป็นวิวาทาธิกรณขึ้น คือ

^{๔๒}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๕/๑๓๘-๑๓๙.

^{๔๓}วิ.ป. (ไทย) ๘/๔๕๙/๖๕๓-๖๕๗.

เสียทิวาสยามัญญา ๒) มีความประพฤติปฏิบัติไม่สม่ำเสมอ มีศีลไม่เสมอกัน ยิ่งหย่อนกว่ากันจนเป็นเหตุให้เกิดความรังเกียจขึ้น คือ เสียศีลสามัญญตา

๓.๔.๔ อากาโรที่สงฆ์จะแตกความสามัคคี

ในคัมภีร์บริวารท่านกล่าวไว้ว่าด้วย เหตุ ๕ ประการคือ^{๔๔} ๑) ด้วยกรรม ได้แก่ทำสังกรรม ๒) ด้วยอุทเทส ได้แก่ การสวดพระปาฏิโมกข์ ๓) กล่าวด้วยโวหาร ได้แก่ตั้งญัตติ ๔) ด้วยอนุสาวนา ได้แก่ประกาศด้วยกรรมวาจา ๕) ด้วยการให้จับสลาก ได้แก่ให้ลงคะแนนชี้ขาดความแตกต่างแห่ง สังฆเภท สังฆราชา และสังฆสามัคคี

สรุปว่า สังฆเภท คือ ความแตกแยกแห่งสงฆ์ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงบัญญัติให้สงฆ์ทำอุโบสถกรรม ปวารณากรรม และสังฆกรรมน้อยใหญ่อย่างอื่นภายในสีมาเดียวกัน พร้อมเพรียงกันด้วยสังฆสามัคคี แต่เมื่อไรก็ตามที่ภิกษุทั้งหลายแตกกันเป็น ก๊ก เป็นเหล่า เป็นพวก แยกกันทำอุโบสถกรรม แยกกันทำปวารณากรรม หรือแยกกันทำสังฆกรรม หรือกรรมน้อยใหญ่ภายในสีมาเดียวกัน ซึ่งการทำสังฆเภทนี้จะต้องประกอบไปด้วยภิกษุที่ครอบงำสงฆ์ คือ ประกอบด้วยภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไปทั้งสองฝ่าย การกระทำเหล่านี้จัดเป็น สังฆเภท

๓.๔.๕ หลักสังฆราชา

สังฆราชา คือ ความร้าวรานแห่งสงฆ์ว่าถ้าภิกษุสองฝ่ายยังไม่ครบฝ่ายละ ๔ รูป ก็ยังเป็นเพียงความร้าวรานแห่งสงฆ์เท่านั้น ยังไม่เป็นสังฆเภท ความแตกแห่งสงฆ์ ต่อเมื่อทั้งสองฝ่าย มีตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป มีรูปที่ ๙ สวดประกาศจึงจัดเป็นทั้งความร้าวรานและความแตกต่างกันแห่งสงฆ์^{๔๕}

สรุปได้ว่าสังฆราชา หมายถึง การขัดกันในขณะที่สงฆ์ การที่สงฆ์ไม่ลงรอยกัน เกิดการทะเลาะวิวาทกันจนเข้ากันไม่ได้ แต่ยังร่วมทำอุโบสถกรรมด้วยกันอยู่ ไม่ถึงกับแตกแยกกันจนแยกไปทำอุโบสถกรรมต่างหากเหมือน สังฆเภท

สรุปท้ายบท

จากการศึกษา ความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาหมายถึง การดำเนินชีวิตไปด้วยกัน มีศีลหรือพฤติกรรมเท่าเทียมกัน มีทัศนะเหมือนกัน เรียกว่าการไปอย่างเสมอภาค หลักธรรมที่

^{๔๔} วิ.ป. (ไทย) ๘/๔๕๘/๖๕๑.

^{๔๕} วิ.ป. (ไทย) ๘/๔๕๘/๖๕๒.

ก่อให้เกิดความสามัคคี ได้แก่หลักสาราณียธรรมสำหรับบรรพชิต หลักสาราณียธรรมสำหรับฆราวาส หลักอภิธานียธรรม และหลักสังคหวัตถุ ๔ จากการศึกษาการแตกความสามัคคี ในคัมภีร์ พระพุทธศาสนา พบว่า มีทั้งสังฆราชา คือความร้าวรานของสงฆ์ และสังฆเภทคือการทำลายสงฆ์ วิธีระงับการแตกความสามัคคี โดยอาศัยหลักวิวาท อธิกรณ์ หลักสังฆเภท อาการที่สงฆ์แตกความสามัคคีและการระงับสังฆราชา

บทที่ ๔

ศีลและทิวฏฐิในฐานะเป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีและแตกความสามัคคี

ในบทนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาศีลและทิวฏฐิในฐานะเป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีและแตกความสามัคคี ซึ่งได้ทำการศึกษาจากหนังสือพระไตรปิฎก ฉบับมหาวิทยาลัทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา ตลอดจนถึงหนังสือของนักวิชาการ ในบทนี้ได้กล่าวถึงหัวข้อ คือ ศีลที่เป็นเหตุให้เกิดความสามัคคี ทิวฏฐิที่เป็นเหตุให้เกิดความสามัคคี ทิวฏฐิที่เป็นเหตุให้แตกความสามัคคี

๔.๑ ศีลที่เป็นเหตุให้เกิดความสามัคคี

ศีล หมายถึง ความปกติ ของกาย วาจา และจิตใจขณะใดที่กาย วาจา และใจของเราเป็นปกติ มิได้ก่อทุกข์โทษเบียดเบียน ทำร้ายทั้งผู้อื่นและตนเอง ให้ได้รับความทุกข์เดือดร้อน อันจะส่งผลให้สังคมอยู่อย่างปกติสุข ซึ่งการอยู่ร่วมกันในสังคมย่อมมีกฎระเบียบหลักประพฤติปฏิบัติกันซึ่งในขณะนั้นความเป็นศีลก็เกิดขึ้นมีขึ้นแล้วตามธรรมชาติของมันเป็นเอง และเป็นศีลแท้ศีลจริงด้วย นำสู่ข้อปฏิบัติเพื่อความประพฤติที่ดีงาม ไม่ว่าจะด้วยวิธีหรืออุบายใดก็ตามย่อมรวมเป็นศีล เมื่อบุคคลมีศีลมีความเป็นปกติ สังคมย่อมสงบสุขเพราะอาศัยความเป็นปกติเรียบร้อยของสมาชิกในสังคม

ในพรรษาที่ ๙ พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสไว้ใน โกสัมพียสูตร^๑ ณ กรุงโกสัมพี โดยมีใจความว่า “ภิกษุทั้งหลายจะอยู่ด้วยกัน ควบคุมกันอยู่ เป็นอันดี ไม่วิวาทกัน มีความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน มีเอกภาพ คือความเป็นหนึ่งเดียวกัน ก็เนื่องมาจากต่างคนต่างมีความรักเคารพซึ่งกันและกัน จะมีความรักความเคารพกันและกัน ก็ต้องปฏิบัติในธรรมที่ยังกันและกันให้ระลึกถ้อยกันด้วยความเคารพ ๖ ประการ เรียกว่า สาราณียธรรม” คือ

๑) ตั้งมั่นเมตตากายกรรม ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมแม้นี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความ สามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

^๑ ม.มู(ไทย)๑๒/๔๙๑-๔๙๒/๕๒๙-๕๓๑.

๒) ตั้งมั่นเมตตาวจีกรรม ในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมแม้นี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๓) ตั้งมั่นเมตตามโนกรรม ในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมแม้นี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๔) บริโภคโดยไม่แบ่งแยก ลากทั้งหลายที่ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม โดยที่สุแต่เพียงบิณฑบาต บริโภคร่วมกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีลทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมแม้นี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๕) เป็นผู้มึศีลไม่ขาด ไม่ทะเล ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้รู้สรรเสริญไม่ถูกค้นหาและทิวฐิครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ เสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมแม้นี้ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กันเพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๖) เป็นผู้มึทิวฐิโดยทิวฐิอันประเสริฐ เป็นนียยานิกกรรม เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้ทำตาม เสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมแม้นี้ทำให้เป็นที่รักทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

ภิกษุทั้งหลาย สาราณียธรรม ๖ ประการนี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน ทิวฐิอันไกลจากกิเลสที่เป็นข้าศึก เป็นนียยานิกกรรมนำบุคคลผู้ทำตามนั้นออกไปเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ นี่เป็นธรรมชั้นยอดที่ยึดคุมสาราณียธรรม ๖ ประการนี้ไว้

ภิกษุทั้งหลาย ยอดอันเป็นส่วนสูงสุดเป็นที่ยึดคุมเรือนยอด แม้ฉันใด ทิวฐิ อันไกลจากกิเลสที่เป็นข้าศึก เป็นนียยานิกกรรมนำบุคคลผู้ทำตามนั้นออกไป เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบนี้ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นธรรมชั้นยอดที่ยึดคุมสาราณียธรรม๖ ประการนี้ไว้

ธรรม ๖ ประการนี้ ผู้วิจัยจะได้อธิบาย ในเรื่อง สีสสามัญตา ซึ่งเป็นเรื่องของการมีศีลเสมอกัน ดังจะได้อธิบายต่อไป

ศีลสามัญญตา เป็นผู้มีศีลไม่เป็นท่อน ไม่เป็นช่อง ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท เป็นไปเพื่อสมาธิ เสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมแบบนี้ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กันเพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

ศีลไม่เป็นท่อน หมายความว่า ไม่ขาด เปรียบเสมือนแผ่นผ้าที่เป็นผืนเดียวกัน ผ้านั้นจะเป็นท่อนๆก็เพราะขาดออกจากกัน ศีลก็เหมือนกัน ที่ชื่อว่าเป็นท่อน ก็หมายความว่าศีลขาด เพราะได้ประพฤติล่วงครบองค์

ตัวอย่าง กาเมสุมิฉณาจาร มืองค์ประกอบ ๔ คือ

- ๑) อคมเนียวตถุ หญิงหรือชายต้องห้าม ไม่ควรล่วงละเมิด
- ๒) ตสมี เสวนจิตต์ มีจิตคิดเสพ คือตั้งใจจะเสพในหญิงหรือชายนั้น
- ๓) เสวนบโปโยโค กระทำความพยายามประกอบการเสพ
- ๔) มคเคน มคคบุปฏิบัติธาสนํ ปฏิบัติการให้มรรคจดมรรค

เมื่อได้ล่วงครบองค์ประกอบทั้ง ๕ ประการนี้ ด้วยการปฏิบัติมรรคจดมรรค เรียกว่าศีลขาด ศีลเป็นท่อน

ศีลเป็นช่อง หมายความว่า ศีลไม่ถึงขาด แต่ศีลโหว่เต็มๆ เหมือนอย่างผ้าที่เป็นช่องโหว่ ตัวอย่าง กาเมสุมิฉณาจาร ได้ล่วงถึงการกระทำความพยายามประกอบการเสพ และหลุดพ้นไปด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง เรียกว่าเป็นช่อง

ศีลต่าง เปรียบเสมือนผ้าต่างเป็นรอยใหญ่ๆแต่ไม่ถึงกับขาด เป็นช่อง ได้แก่มีเจตนาคิดจะล่วง แต่ก็ยังไม่ทันลงมือพยายาม ชื่อว่าศีลต่าง

ศีลพร้อย เปรียบเสมือนผ้าที่เป็นรอยพร้อย ได้แก่เมื่อรักษาศีลแม้ไม่มีเจตนาจะล่วง แต่จิตไม่บริสุทธิ์ ไม่เป็นปกติ เช่น เว้นจากการประพฤติผิดในกามด้วยตนเอง แต่สิ่งบุคคลอื่นทำ เป็นต้น เรียกว่าศีลพร้อย

ศีลจะเป็นศีลบริสุทธิ์นั้น ต้องไม่เป็นท่อน ไม่เป็นช่อง ไม่ต่าง ไม่พร้อย

อนึ่งคำว่า ศีลเป็นไท หมายความว่า ไม่เป็นทาสของตัณหา การรักษาศีลนั้น ถ้ารักษาด้วยตัณหาคือมุ่งจะได้สิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นค่าตอบแทน เหมือนอย่างรับจ้างเขาทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อค่าจ้าง นี่ชื่อว่าเป็นทาสของตัณหา อีกอย่างหนึ่ง ตัณหาในใจบีบคั้นอยู่ ทำให้ตื่นรั้นที่จะออกไปจากศีล

ไม่เป็นสุข ไม่ได้ความสงบ เหมือนอย่างที่ถูกบังคับให้จำต้องอยู่ในศิลปะ รักษาจิตใจให้สงบไม่ได้ ต้องเดือนร้อนกระวนกระวาย ดังนี้ก็ถือว่าเป็นโทษของตัณหาเหมือนกัน ศิลปะบริสุทธิ์นั้นต้องเป็นไท คือไม่เป็นโทษตัณหาตั้งกล่าว

วิญญูชนสรรเสริญ ก็คือผู้สรรเสริญ ผู้รู้นั้นหมายถึงตนเอง ซึ่งเป็นผู้รู้ก็ได้ ผู้อื่นซึ่งรู้ก็ได้ ตนเองซึ่งเป็นผู้รู้นั้น ก็คือตนเองพิจารณาตนเองแล้ว ตีเตียนตนเองด้วยศิลปะไม่ได้ ถ้าตนเองพิจารณาตนเองแล้ว ตีเตียนตนเองได้ว่า เราไปลอบทำนั้น เราไปลอบทำนี่ ซึ่งเป็นการผิดศิลปะหรือว่าทำศิลปะให้ต่างพร้อย นี้เรียกว่าตนเองตีเตียนตนเอง บางทีเมื่อไปทำอะไรไม่ดีมากๆ ไม่อยากนึกถึงตัวเองก็มี พอนึกเข้าแล้วเกลียดตัวเอง นี้เรียกว่า ตนซึ่งเป็นผู้รู้ตีเตียนตนเอง ผู้อื่นซึ่งเป็นผู้รู้นั้น ก็คือบุคคลอื่นซึ่งได้อยู่ร่วมกัน และได้เห็นความประพฤติของกันและกัน ใคร่ครวญ รู้ผิดรู้ถูก ศิลปะที่จะบริสุทธิ์ นั้นต้องเป็นศิลปะที่วิญญูชนสรรเสริญตำหนิไม่ได้

อนึ่ง ศิลปะที่ยังมีตัณหาเป็นนายครอบครองจำกัดใจ ต้องเป็นศิลปะที่ต้องคอยระมัดระวังอยู่เสมอ ตนเองเปลอตัวเมื่อใด ก็ประพฤติล่วงศิลปะเมื่อนั้น ประพฤติบกพร่องเมื่อนั้น นี้ก็เพราะตัณหาความดิ้นรนในใจ คอยชักตนออกไปจากศิลปะตัณหาคอยขยี้ขยำศิลปะอยู่เสมอ และตนเองก็ต้องคอยระมัดระวังศิลปะอยู่เสมอปล่อยไม่ได้ บางทีคนอื่นก็ต้องไปช่วยระมัดระวัง คือต้องไปคอยช่วยดูแลความหมายของคำว่าอุปชฌายะ ก็คือผู้ดูแล อาจารย์ก็คือผู้ประพฤติโดยเอื้อเพื่อ โดยความก็คอยช่วยดูแลเหมือนกัน แม้สหธรรมิกผู้ประพฤติธรรม ด้วยกัน โดยฐานเป็นภิกษุด้วยกัน ก็พิจารณาให้ออกเตือนซึ่งกันและกัน นี้ก็เพื่อจะได้คอยดูแลซึ่งกันและกัน ศิลปะบริสุทธิ์นั้นจะต้องเป็นศิลปะที่ไม่ถูกตัณหาคอยบีบคั้นคอยลูบคลำและตนเองก็ไม่ต้องคอยรักษาคุ้มครอง คนอื่นก็ไม่ต้องคอยรักษาคุ้มครอง เป็นศิลปะที่เป็นปกติขึ้นในตัวเอง ตั้งมีคำเรียกว่า ศิลปะรักษา แต่เรียกศิลปะที่ยังต้อง ลูบคลำว่า รักษาศิลปะ

ศิลปะที่เป็นไปเพื่อสมาธิ คือบทบาทที่จะให้เกิดสมาธิจิต คือจิตที่ตั้งมั่นได้ แต่ไม่ใช่เป็นชนิดที่ทำให้จิตฟุ้งซ่านกระสับกระส่าย ศิลปะจะเป็นบาทของสมาธิ ก็จะต้องประกอบด้วยลักษณะดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

การปฏิบัติให้เป็นผู้ที่มีศิลปะสม่ำเสมอไปด้วยเพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลายดังที่กล่าวมาแล้ว เรียกว่า ศิลปะสามัญญตา

๔.๒ ทิฏฐิที่เป็นเหตุให้เกิดความสามัคคี

ทิฏฐิสามัญญตา ความเห็นที่ออกจากทุกข์เสมอกัน หมายความว่า ทำทิฏฐิความเห็นของตนให้เป็นความเห็นที่ดี อันเรียกว่า อริยะ ประเสริฐ หรือ อารยะ ให้เป็นความเห็นที่นำออกจากทุกข์ คือ

ว่าทำให้ถึงความสิ้นทุกข์ได้โดยชอบ ความเห็นดังกล่าวมานี้จะเกิดขึ้นได้ ก็ต้องอาศัยการที่ตั้งใจคอยปรับปรุงทำความเห็นของตนให้ตรงต่อพระธรรมและพระวินัยอยู่เสมอ ถ้าจะมีความเห็นที่แตกแยกออกไปจากร่องรอยที่ถูกต้องที่ชอบ ก็ต้องคอยเกียดกันความเห็นเช่นนั้นออกไป ประคับประคองความเห็นของตนให้อยู่ในร่องรอยที่ถูกต้องดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ในพระสูตรนี้ได้ชี้ลักษณะแห่งความเห็นดังกล่าวไว้ ๗ ประการ คือ

๑) อบรมทำทวิภูติ คือความเห็นที่ปราศจากนิเวศน์กลุ่มมัจฉิต และไม่ให้อุบายอยู่เกี่ยวกับเรื่องของการคิดในโลกนี้ เรื่องของการคิดในโลกหน้าที่ได้รับประโยชน์ ไม่ให้เห็นกลุ่มกัตถุอยู่ในเรื่องที่จะก่อการทะเลาะวิวาท

๒) อบรมทำความเห็นที่ใช่เกิดความสงบ จะให้เกิดความดับกิเลสที่เกิดขึ้นในใจ

๓) อบรมทำความเห็นที่จะไม่ออกไปนอกทางแห่งพระธรรมวินัย

๔) อบรมทำความเห็นที่จะให้มีความสังวรในศีล เมื่อต้องอาบัติก็ต้องรีบออกจากอาบัตินั้น ด้วยการรีบแสดง ไม่ปกปิดไว้ เหมือนอย่างเด็กอ่อนเอามือเท้าไปถูกถ่านเพลิงเข้า ก็ต้องรีบชักมือเท้าออก

๕) อบรมทำความเห็นที่จะให้ชวนขวนขวายศึกษาในอธิศีลในอธิจิตในอธิปัญญา แม้จะช่วยทำกิจการของหมู่ของคณะของเพื่อนสหพรหมจารีอะไรก็ตาม แต่ก็ไม่ละทิ้งการศึกษาของตน เหมือนอย่างแม่โคลูกอ่อน ไม่ทิ้งลูก

๖) อบรมทำทวิภูติ คือความเห็นที่จะให้เกิดกำลังในอันที่จะฟังธรรมได้

๗) อบรมทำทวิภูติ คือความเห็นที่จะให้เกิดกำลังที่จะได้ความรู้ในเนื้อความ ความรู้ในหัวข้อธรรม ทั้งที่จะให้เกิดปีติปราโมทย์ประกอบด้วยธรรม

โดยเฉพาะข้อ ๖ อบรมตามความเห็นที่จะให้เกิดกำลังฟังธรรมได้นั้น ดูเผินๆ ก็คล้ายไม่มี ความหมาย แต่ว่าถ้านึกดูก็จะรู้สึกว่าการฟังธรรมนั้นไม่ง่ายนัก เพราะโดยมากธรรมเป็นเรื่องไม่สนุก เมื่อฟังธรรมก็มักจะหมดฉันทะ หมดความพากเพียรที่จะฟัง การที่จะฟังธรรมได้นั้น จึงต้องมีกำลังใจที่จะฟังได้ กล่าวคือจะต้องมีฉันทะจะต้องมีความพากเพียร เป็นต้น ถ้าขาดข้อนี้เสียแล้วก็ไม่สามารถจะฟังธรรมได้ โดยเฉพาะก็จะต้องมี ๑) เจียโสตกลง ๒) ประมวลใจทั้งหมด ๓) ทำธรรมที่ฟังไว้ในใจ ๔) ทำให้เป็นประโยชน์หรือทำให้มีประโยชน์

ข้อ ๔ หมายความว่า พยายามหาประโยชน์จากธรรมที่ฟังให้จงได้ไม่มากนักน้อย เพราะเมื่อฟังแล้วก็ควรที่จะให้ได้ประโยชน์บ้าง ถ้าไม่ได้ประโยชน์เลยก็เสียเวลา การที่จะทำได้ประโยชน์ได้บ้าง

นั้น ก็ต้องอาศัยการที่จะรู้จักเลือกถือเอาโดยที่ไม่ไปตั้งความชอบหรือตั้งความชังไว้เป็นเบื้องหน้า แต่
ว่ามุ่งที่จะหยิบเอาธรรมอันเหมาะสมแก่ตนมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ไม่ได้มากสักกนิคหนึ่งยังดีกว่า
เพราะฉะนั้นลักษณะข้อ ๔ คือการกระทำให้เป็นประโยชน์นี้จึงเป็นข้อสำคัญ สาราณียธรรมทั้ง ๖
ประการนี้ ข้อที่ ๖ ท่านแสดงว่าเป็นข้อยอดของข้ออื่น

๔.๓ ทิฏฐิที่เป็นเหตุให้แตกความสามัคคี

ทิฏฐิที่เป็นเหตุให้แตกความสามัคคี คือมีความเห็นไม่ตรงกัน เรียกว่ามิจฉาทิฏฐิ เมื่อ
พิจารณาการแตกความสามัคคีนั้น เกิดจากสาเหตุที่แตกต่างกัน เช่นบางปัญหามีสาเหตุมาจากเรื่อง
ผลประโยชน์ทางธุรกิจ จากการแสวงหาอำนาจต่างๆ จากการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ การดูหมิ่น
กันทางเชื้อชาติ การดูหมิ่นเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ การแสวงหาผลประโยชน์ต่างๆ เป็นต้นเพราะแต่ละปัญหา
นั้นมีบริบท(context) เฉพาะที่แตกต่างกันแต่ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเมื่อพิจารณาจากหลักในทาง
พระพุทธศาสนาซึ่งจะพบว่าสาเหตุของความขัดแย้งหรือการแตกความสามัคคีนี้มีสาเหตุ ๓
ประการ^๒ ได้แก่

- ๑) การถูกครอบงำด้วยอำนาจของกิเลส
- ๒) ความเห็นที่ไม่สอดคล้องกัน
- ๓) พฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกัน

๑.๑) การถูกครอบงำด้วยอำนาจของกิเลส

การถูกครอบงำด้วยอำนาจของกิเลส ซึ่งเป็นสภาวะธรรมชาติของมนุษย์ที่ยังไม่สามารถ
พัฒนาตนเองให้เข้าถึงความเป็นพระอรหันต์หรือความเป็นผู้สิ้นกิเลสได้ กิเลสที่ครอบงำจิตใจมนุษย์ได้
ผลักดันให้คู่กรณีทั้งสองกลุ่ม แสดงพฤติกรรมแห่งความขัดแย้งระหว่างกันให้ปรากฏออกในสังคมไทย
ปัจจุบันเรียกว่า อุกุศลมูล ๓ประการ^๓ หรือกิเลสที่ครอบงำให้เกิดการกระทำที่ไม่ดี ได้แก่

๑.๑.๑) โลภะ ความโลภ (Greed) ความโลภ ความอยากได้ในสิ่งที่ไม่ใช่ของตนเอง ความ
ต้องการที่ไม่มีที่สิ้นสุดในผลประโยชน์ ในทรัพย์สินเงินทอง ความร่ำรวย ตำแหน่ง สถานะทางสังคม

^๒ พระมหาพุทธณา นรเชฏโฐ ปธ.๘๘ร.(ศิวิลธรรม) พระพุทธศาสนากับการแก้ไขความขัดแย้งทางการเมือง
ในสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒/๒๕๕๖ (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)หน้า๑๐๐-๑๒๑,

^๓ ดูรายละเอียดใน ที.ปา.(บาลี)๑๑/๓๐๕,๓๙๓/๑๙๓,๒๔๔,ที.ปา.(ไทย)๑๑/๓๐๕,๓๙๓/๒๕๙,๓๗๓.

ความโลภนี้ เป็นปัจจัยผลักดันให้เกิดการแสดงพฤติกรรมไปในทางแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนเอง และพวกพ้อง เป็นต้นเหตุให้เกิดการกระทำทุจริตประพฤตินิชอบ

๑.๑.๒) โทสะ (Hatred) ความคิดประทุษร้าย เพราะความโลภ เพราะความโกรธ ความไม่พอใจ ความอิจฉาริษยา ความอาฆาตมาดร้าย ความต้องการทำลายล้างบุคคลอื่นหรือฝ่ายตรงกันข้าม เพราะเห็นว่าบุคคลนั้นเป็นศัตรู เป็นคนไม่ดี กิเลสตัวนี้เป็นปัจจัยทำให้เกิดความแตกแยกกันเกิดขึ้น

๑.๑.๓) โมหะ (Delusion) ความหลง ความไม่รู้จริง การขาดความรู้ที่ถูกต้อง การขาดความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เพียงพอ การไม่เข้าใจตามความจริงอย่างแจ่มชัด การขาดสติปัญญา การไม่มีวิจาร์ณญาณ เมื่อบุคคลไม่รู้ความเป็นจริงหรือขาดการเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งย่อมนำมาซึ่งความขัดแย้ง

นอกจากอกุศลมูลแล้วยังมีหมวดธรรมที่เกี่ยวข้องกับต้นเหตุของความขัดแย้ง ซึ่งจะให้เกิดการแตกความสามัคคี ซึ่งเรียกว่า ปญฺญชฺรรม หรือธรรมเป็นเหตุให้เนิ่นช้า ธรรมเป็นที่เหนี่ยวรั้งไม่ให้เกิดบรรลุถึงความสำเร็จตามความต้องการได้ มี ๓^๔ ประการคือ

๑.๑.๑) ตัณหา (Craving) ความทะยานอยาก เช่นความทะยานอยากในกามคุณ ความอยากมีอำนาจ ในการปกครอง ความอยากได้ผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องชอบธรรม หรือความเสียหายที่จะเกิดขึ้นในภายหน้า กิเลสตัวนี้ ถ้ามนุษย์ปล่อยให้มันเข้ามาครอบงำจิตใจของตนเองอย่างต่อเนื่องและไม่พยายามหาทางขจัดออกจากจิตใจ ก็จะทำให้เป็นคนมีติดบอดทางด้านสติปัญญาและสามารถที่จะกระทำความชั่วทั้งหลายได้ ซึ่งจะก่อให้เกิดความแตกแยกทางสังคม ประเทศชาติได้

๑.๑.๒) ทิฏฐิ (View) ความเห็นที่เป็นไปในทางที่ผิด การยึดติดกับลัทธิทางสังคมหรืออุดมการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งอย่างสุดโต่ง การมีทรรศนะที่ไม่ชอบธรรม เช่นมีความเห็นว่า ตัวเองทำถูกต้อง เป็นไปเพื่อประเทศชาติ สังคม ศาสนา เป็นต้น ส่วนกลุ่มอื่นเป็นกลุ่มที่ไม่ถูกต้อง เป็นไปเพื่อการทำลายประเทศชาติบ้านเมือง สังคม ศาสนา ซึ่งกิเลสตัวนี้มีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้ การรับข้อมูลข่าวสารและการเสวนากับบุคคลทั้งหลาย ถ้ายังไม่เป็นความเห็นเป็นนิตยมติจฉาทิฏฐิ คือความเห็นผิดที่ดิ่ง หรือยึดติดกับแนวทางใดแนวทางหนึ่งมากเกินไป ยังเป็นสิ่งที่สามารถปรับปรุงแก้ไข

^๔ ดูรายละเอียดใน ชุ.ม.(ไทย)๒๙/๑๕๑-๑๕๓/๔๑๒-๔๒๐,

ได้ ด้วยการเปิดใจกว้าง พยายามรับข้อมูลข่าวสารจากหลายด้าน คบเสวนากับบัณฑิต และพิจารณาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นกลาง รอบคอบและลึกซึ้ง

๑.๑.๓) มานะ (Conceit) ความถือตัว คือการถือตัวว่า ตนเองมีฐานะทางสังคมที่สูงกว่าคนอื่น การถือตัวว่า ตนเองสมควรได้รับยกย่องมากกว่าคนอื่น เป็นต้น การมีมานะในด้านการมองตนเองว่า สูงกว่าคนอื่น เสมอกับคนอื่น หรือต่ำกว่าคนอื่นก็ดี ล้วนแต่เป็นต้นเหตุให้เกิดการแยกความสามัคคี และนำไปสู่กระบวนการความขัดแย้งทางสังคม

สรุปว่า กิเลสทั้ง ๒ นี้ล้วนเป็นต้นเหตุของการแตกความสามัคคี ไม่ว่าจะเป็นสังคม ประเทศชาติ ศาสนา เพราะภายในจิตใจของบุคคลแต่ละบุคคลถูกรอบงำด้วยกิเลสทั้ง ๒ ชุดนี้ เป็นแรงผลักดันให้แสดงพฤติกรรมภายนอกที่ไม่พึงประสงค์ออกมา สาเหตุเพราะธรรมฝ่ายไม่ดีคืออกุศลมูลและปัญจธรรมครอบงำ ไม่ว่าจะเป็นการโจมตี การให้ร้าย การด่าด้วยคำหยาบคาย การเสียดสี การล้อเลียน การก่อความรุนแรง เป็นต้นฯลฯ

๑.๒) ความเห็นไม่สอดคล้องกัน

ความเห็นที่ไม่สอดคล้องกันในทางพระพุทธศาสนาเห็นว่า การไม่มีทิวฐิสามัญญตา คือความเห็นเสมอกัน ความเหมือนกันแห่งความเห็น การไม่มีเอกภาพทางความเห็น ย่อมเป็นชนวนแห่งการแตกความสามัคคีนำไปสู่การขัดแย้งกันเกิดขึ้น ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงเหตุแห่งการวิวาทมูลเหตุนำไปสู่การแตกแยกกัน เพราะมีความเห็นที่ไม่ตรงกันในเรื่องพระธรรมวินัยว่า

ภิกษุทั้งหลาย อนึ่งในกรณีนี้ ภิกษุทั้งหลายมีจิตโลภวิวาทกัน มีจิตโกรธวิวาทกัน มีจิตหลงวิวาทกันว่า นี่เป็นธรรม นี้อธรรม นี่เป็นวินัย นีมิใช่วินัย นีตถาคตภาษิต ตรัสไว้ นีตถาคตไม่ได้ตรัสไว้ นีจรียาวัตรที่ตถาคตได้ประพฤติมา นีจรียาวัตรที่ตถาคตไม่ได้ประพฤติมา นีตถาคตทรงบัญญัติไว้ นีตถาคตไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ นี่เป็นอาบัติ นีไม่ใช่อาบัติ นี่เป็นอาบัติ เภา นี้อาบัติหนัก นี้อาบัติส่วนเหลือ นี้อาบัติไม่มีส่วนเหลือ ซึ่งเป็นอาบัติชั่วหยาบ นี้อาบัติไม่ชั่วหยาบ^๕

แสดงให้เห็นว่าหลักการในพระพุทธศาสนาที่เป็นสาเหตุแห่งความแตกแยกวิวาท ทะเลาะกัน เพราะมีความเห็นแตกต่างกันในด้านพระธรรมวินัย ความคิดเห็นที่ไม่เสมอกัน เป็นต้น

^๕ ดูรายละเอียดใน วิ.จ. (ไทย)๖/๒๑๖/๓๓๔-๓๓๕

๑.๓) พฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกัน

พฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกัน คือความประพฤติ การกระทำทางกายทางวาจา หรือการ แสดงออกที่แตกต่างกันไม่เป็นไปในทางเดียวกัน ตามหลักพระพุทธศาสนาเรียกว่า สีสสามัญญตา คือ มีความประพฤติที่ไม่สอดคล้องกันไม่เป็นไปในทางเดียวกัน เพราะมีอุดมการณ์หรือเป้าหมายที่ แตกต่างกัน

ตัวอย่าง

เรื่องนกระจาบ ว่าด้วยการสามัคคีโทษของการแตกความสามัคคี^๖

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มีนกระจาบฝูงใหญ่หลายพันตัวอาศัยอยู่ร่วมกันในป่า โดยมี นางพญานกระจาบเป็นหัวหน้าคอยดูแลเป็นอย่างดีมาโดยตลอด ซึ่งต่อมานางพญานกระจาบนั้นได้ สังเกตเห็นว่านกระจาบหลายตัวไปจำนวนหนึ่งจึงรีบออกตามหา และได้พบกับนายพรานผู้หนึ่งได้ เข้ามาจับนกระจาบไปขายโดยการทอดตาข่ายดักจับนก ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้เหล่านกระจาบหลาย ตัวไป

นางพญานกระจาบได้เรียกให้นกทุกตัวต่างมารวมประชุมโดยพร้อมเพรียงกัน แล้วแนะนำ วิธีการที่จะเอาตัวรอดจากตาข่ายของนายพรานว่า “ท่านทั้งหลาย หากวันใดที่พวกท่านพลาดพลั้ง ถูกนายพรานใช้ตาข่ายครอบจับได้ ให้ทุกท่านจงได้สอดหัวเข้าไปในช่องแต่ช่องของตาข่าย แล้ว พร้อมใจกันบินพาตาข่ายไปพาดไว้ที่ต้นหนาม จากนั้นให้รีบบินหนีออกมาทางด้านล่างของตาข่าย ด้วยวิธีนี้จะทำให้พวกท่านสามารถรอดพ้นจากภัยร้ายได้”

เมื่อได้ฟังนางพญานกระจาบกล่าวจบแล้ว เหล่าบรรดานกระจาบก็ร่วมมือกันทำตามคำแนะนำนั้น เป็นอย่างดี และตั้งแต่นั้นเป็นต้นมานายพรานก็ไม่สามารถจับนกระจาบไปขายได้อีกเลย

อยู่มาวันหนึ่งได้มีนกระจาบตัวหนึ่งไม่ทันระวังบินร่อนลงไปเหยียบหัวนกระจาบอีกตัวเข้า ทำให้นกระจาบตัวที่โดนเหยียบหัวโกรธมากแม้ว่าจะได้รับคำขอโทษแล้วก็ตามจึงเกิดการเถียงกันขึ้น จนกระทั่งสุดท้ายต้องมีการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายกันเลยทีเดียว แม้ว่านางพญานกระจาบจะเข้ามาห้ามปรามแต่ก็ไม่มีนกระจาบตัวใดฟังเลย

^๖ คู่มือละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๑๖/๓๓๔-๓๓๕

นางพญานกกระจาบจึงรำพึงขึ้นมาว่า “เมื่อมีการทะเลาะวิวาทเกิดขึ้นที่ใดแล้ว ความสามัคคีก็จักไม่เกิดขึ้นที่นั่น แล้วไม่นานความพินาศก็จะต้องมาถึง” เมื่อกล่าวจบนางพญานกกระจาบก็พาเหล่านกกระจาบทั้งหลายที่ยังมีความสามัคคีกันอยู่อพยพไปหาแหล่งที่อยู่ใหม่ หลังจากนั้นไม่นานนายพรานคนเดิมก็เข้ามาจับเหล่านกกระจาบไปขายอีกครั้ง แต่คราวนี้เมื่อเหล่านกกระจาบถูกจับได้พวกมันกลับไม่ช่วยกันยกตาข่ายขึ้นเหมือนเช่นเคย บางตัวก็เลียเงี่ยงกันที่จะยกตาข่ายขึ้น บางตัวก็บินไปในทิศทางที่ตนพอใจ และในที่สุดเหล่านกกระจาบก็ถูกนายพรานรวบตาข่ายจับเอาไปขายได้เสียทั้งหมด

โกสัสมพิกษัณธกะ

เมื่อพระพุทธเจ้าประทับ ณ โขสิตาราม นครโกสัสมิ พระ ๒ รูป ทะเลาะกัน โดยพระวินัยธรกล่าวหาพระธรรมธร ว่าต้องอาบัติ แล้วไม่เห็นอาบัติ ฝ่ายพระธรรมธร กล่าวหาพระวินัยธรพูดโกหก ในที่สุดเรื่องทะเลาะกันระหว่างอาจารย์ กลายเป็นการทะเลาะระหว่างศิษย์ของทั้ง ๒ ฝ่าย จนชาวบ้านก็แตกแยกกันออกเป็น ๒ ฝ่าย พระวินัยธรได้โอกาสจึงสวดประกาศลงอุกเขปนิยกรรมแก่ฝ่ายพระธรรมธร ฝ่ายพระธรรมธรถือว่าท่านไม่ผิดจึงไม่ยอมรับกรรมนั้น อาศัยที่ทั้ง ๒ ฝ่ายมีพวกมากด้วยกันเรื่องเลยลุกลามเป็นการแยกกันทำอุโบสถ แม้พระผู้มีพระภาคเจ้าจะทรงแนะนำตักเตือนให้ประนีประนอมกันก็ไม่ฟัง ในที่สุดถึงกับทะเลาะวิวาทกันและแสดงอาการทางกายวาจาที่ไม่สมควรต่อกัน

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตักเตือนอีก ภิกษุเหล่านั้นก็กลับทุลรั้งไม่ให้ทรงเกี่ยวข้อง ขอให้หาความสุขส่วนพระองค์ไป พวกท่านจะจัดการกันเอง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงให้ดูตัวอย่างพระทีฆากุมารแห่งแคว้นโกศล ผู้คิดแก้แค้นพระเจ้าพรหมทัตแห่งแคว้นกาสิ ในการที่จับพระราชบิดาของพระองค์คือพระเจ้าทีฆิติ ไปทรมานประจานและประหารชีวิตในเวลาต่อมา เมื่อมีโอกาสจะแก้แค้นได้ก็ยั้งระลึกถึงโอวาทของบิดาที่ไม่เห็นแก่ยาว คือไม่ให้ผูกเวรจองเวรไว้นาน และไม่เห็นแก่สั้น คือไม่ให้ตัดไมตรี และให้สำนึกว่าเวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร จึงไว้ชีวิตแก่พระเจ้าพรหมทัต แล้วกลับได้ราชสมบัติที่เสียไปคืน พร้อมทั้งได้พระราชธิดาของพระเจ้าพรหมทัตด้วย ทรงสรุปว่า “ขันติ โสรจจะเห็นปานนี้ ได้มีแล้วแก่พระราชานเหล่านั้น ผู้ถืออาชญา ผู้ถือศัตราวุธ การที่พวกเธอบวชในธรรมวินัย อันเรากล่าวดีแล้วอย่างนี้ จะพึงอดทน และสงบเสงี่ยมนั้น ก็พึงงามในพระธรรมวินัยนี้แน่นอน” แต่ภิกษุเหล่านั้นก็ไม่ได้เชื่อฟัง เมื่อเห็นว่าพระองค์ไม่อาจจะให้ภิกษุเหล่านั้นตกลงกันได้ จึงตั้งพระทัยที่จะเสด็จไปสู่พาลกโลณการกคาม ก่อนเสด็จไป ได้ทรงตรัสแสดงธรรมภาสิตแก่สงฆ์ว่า

ภิกษุมีเสียงดังเป็นเสียงเดียวกัน จะได้สำคัญตัวว่าเป็นคนพาล ไม่มีเลยสักรูปเดียว ยิ่งเมื่อสงฆ์แตกกันก็ได้สำคัญเหตุอื่น ภิกษุทั้งหลายลืมนสติ สำคัญตัวว่าเป็นบัณฑิต ช่างพูด เจ้าคารม พูดไปตามปรารถนาที่ตนจะยื่นปากพูด ไม่รู้สีกว่าความทะเลาะเป็นเหตุชักพาไป

ก็คนเหล่าใดจงเวรไว้ว่า คนโน้นดำเรา ขณะเราดีแล้ว ได้ลักสิ่งของเราไป เสรของ คนเหล่านั้นย่อมไม่สงบ ส่วนคนเหล่าใดไม่จงเวรไว้ว่า คนโน้นดำเรา ดีเรา ขณะเรา ได้ลัก สิ่งของเราไป เสรของคนเหล่านั้นย่อมสงบเป็นต้น

จากนั้นทรงเสด็จต่อไปจากพาลกโณณการกคามสู่ป่าชื่อจันทวันสะ โดยลำดับ ได้ทรงพบปะพระ เถระต่างๆ ในที่เสด็จไปนั้น ในที่สุดได้เสด็จพำนัก ณ โคนต้นไม้สาละอันร่มรื่น ณ ป่าชื่อว่า ปารีเลยยกะ ในขณะที่ประทับอยู่มีช้างชื่อว่าปารีเลยยกะ มาอุปัฏฐากดูแล และ พระพุทธเจ้า ต่อจากนั้นก็เสด็จไป ยังกรุงสาวัตถี

อุบาสกอุบาสิกา ชาวกรุงโกสัมพี ไม่พอใจภิกษุที่แตกแยกกัน จึงได้นัดกันไม่แสดงความเคารพ ไม่ถวายอาหารบิณฑบาต ภิกษุเหล่านั้นได้รับความลำบากก็รู้สึกรับผิดชอบ ออกพรรษาแล้วก็ไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคเจ้า ณ กรุงสาวัตถี และยอมระงับข้อวิวาทแตกแยกกัน โดยภิกษุรูปที่เป็นต้นเหตุยอม แสดงอาบัติ ภิกษุฝ่ายที่สวดลงโทษยอมถอนประกาศ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสให้ประชุมสงฆ์ระงับ เรื่องนั้น เป็นสังฆสามัคคีเสร็จแล้วสวดปาติโมกข์^๗

ในโกสัมพีสูตรแสดงถึงเรื่องภิกษุชาวเมืองโกสัมพีว่า พระศาสดาตรัสห้ามถึงสองครั้งสาม ครั้งว่า อย่าเลยภิกษุทั้งหลาย อย่าร้ายรานกันเลย ทรงเห็นว่าไม่ลดละกันได้ จึงทรงดำริว่า พวกโมฆ บุรุษ เหล่านี้ถูกกิเลสหุ้มห่อ ยากที่จะรู้สำนึก จึงเสด็จหนีไป วันรุ่งขึ้น พระองค์เสด็จกลับจาก บิณฑบาต ทรงพักในพระคันธกุฎีน้อยหนึ่ง ทรงเก็บเสนาสนะ ทรงบาตรและจีวรของพระองค์ ประทับในอากาศ ท่ามกลางสงฆ์

พวกอุบาสกชาวเมืองโกสัมพีปรึกษากันว่า พระผู้เป็นเจ้าเหล่าภิกษุชาวโกสัมพีนี้ ทำความ เสียหายให้แก่พวกเรามาก พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงระอาภิกษุเหล่านี้ จึงหนีไปเสีย พวกเราจักไม่ กระทำสามีจิกรรมมีการกราบเป็นต้น แก่ภิกษุเหล่านี้เลย จักไม่ถวายบิณฑบาตแก่ท่านที่เข้ามา บิณฑบาต เมื่อทำเช่นนี้ภิกษุเหล่านี้จักหนีไปบ้าง จักให้พระผู้มีพระภาคเจ้าเสื่อมใสบ้าง ดังนี้แล้วก็

^๗ ม.มู.(ไทย)๑๒/๔๙๑-๔๙๒/๕๒๙-๕๓๑.

ทำตามทีปรึษากันนั้น ภิกษุเหล่านั้นถูกพวกอุบาสกกลางทัณฑกรรมเช่นนั้น จึงพากันไปเมืองสาวัตถี กราบทูลขอขมาโทษต่อ พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระศาสดาครั้นทรงนำพระธรรมเทศานี้มาแล้ว ทรงประชุมชาดกว่า พระราชาบิดาในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระเจ้าสุทโธทนมหาราชใน บัดนี้ พระราชมารดาในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระมหายาชา ในบัดนี้ ที่ฆวากุมารในครั้งนั้น ได้มาเป็นเรตถาคต

และได้ตรัสไว้ในภทรณวัตถุ ว่า ฝ่ายอุบาสกอุบาสิกาชาวกรุงโกสัมพีก็พากันคิดว่า พวกภิกษุชาวกรุงโกสัมพีที่ทะเลาะวิวาทกันเหล่านี้ เป็นผู้ที่ทำให้พวกตนเสียหาย เพราะว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรำคาญพระทัย ด้วยภิกษุเหล่านี้ จึงได้หลีกทางไป ทำให้พวกตนไม่ได้ฟังธรรม ไม่ได้พบพระพุทเจ้า จึงได้พร้อมใจกันงดการไหว้กราบ งดการต้อนรับพระผู้วิวาทกัน งดกินใส่บาตร พระเหล่านั้นจะหลีกไป หรือก็จะสึกไป หรือจะไปทำให้พระผู้มีพระภาคเจ้าพอพระฤทัยใหม่ก็สุดแต่ฝ่ายภิกษุชาวโกสัมพีทั้ง ๒ ฝ่ายวิวาทกัน เมื่อถูกชาวบ้านปฏิบัติตั้งนั้นก็มีความรู้สึกสำนึกตัว และกลับหันหน้าเข้าหาหรือจะทำอย่างไร ในที่สุดก็ตกลงใจกันว่าจะไปเฝ้าพระพุทเจ้ากราบทูลพระองค์ให้ทรงระงับอธิกรณ์ เมื่อได้พร้อมกันแล้ว ก็พากันออกจากกรุงโกสัมพีไปยังกรุงสาวัตถี เพื่อเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า และในครั้งนั้นพระสารีบุตรได้เข้าไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า จะปฏิบัติในภิกษุเหล่านั้นอย่างไร พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่าให้ดำรงอยู่โดยธรรม พระสารีบุตรกราบทูลถามว่า จะพึงรู้ว่าเป็นธรรมหรืออธรรมอย่างไร พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ภิกษุที่เป็นอธรรมวาที คือผู้กล่าวไม่เป็นธรรมนั้น พึงทราบด้วยวัตถุ ๑๘ ข้อ เมื่อรวมเป็นคู่ได้ ๙ คู่ คือ

คู่ที่ ๑ แสดงอธรรมว่าเป็นธรรม แสดงธรรมว่าเป็นอธรรม

คู่ที่ ๒ แสดงอนินยว่าวินัย แสดงวินยว่าเป็นอนินย

คู่ที่ ๓ แสดงข้อที่พระพุทเจ้าตรัสไว้ว่ามีได้ตรัสไว้แสดงข้อที่พระพุทเจ้ามิได้ตรัสไว้ว่าตรัสไว้

คู่ที่ ๔ แสดงข้อที่พระพุทเจ้ามิได้ทรงประพฤติว่าทรงประพฤติ แสดงข้อที่พระพุทเจ้าทรงประพฤติไว้ว่ามีได้ทรงประพฤติ

คู่ที่ ๕ แสดงข้อที่พระพุทเจ้ามิได้ทรงบัญญัติว่าทรงบัญญัติ แสดงข้อที่พระพุทเจ้าทรงบัญญัติไว้ว่ามีได้ทรงบัญญัติ

คู่ที่ ๖ แสดงอนาปัตติว่าอาบัติ แสดงอาบัติว่าอนาปัตติ

คู่ที่ ๗ แสดงอาบัติเบาว่าเป็นอาบัติหนัก แสดงอาบัติหนักว่าเป็นอาบัติเบา

คู่ที่ ๘ แสดงอาบัติที่มีส่วนเหลือว่าเป็นอาบัติที่ไม่มีส่วนเหลือ แสดงอาบัติที่ไม่มีส่วนเหลือว่าเป็นอาบัติที่มีส่วนเหลือ

คู่ที่ ๙ แสดงอาบัติชั่วยาบว่าไม่ชั่วยาบ แสดงอาบัติที่ไม่ชั่วยาบว่าเป็นอาบัติชั่วยาบ

ส่วนภิกษุที่เป็นธรรมวาทีคือกล่าวเป็นธรรมนั้น ก็พึงทราบด้วยวัตถุ ๑๘ ข้อ อันมีอรรถคือเนื้อความตรงกันข้ามจากที่กล่าวมาแล้ว คือ

คู่ที่ ๑ แสดงอธรรมว่าเป็นอธรรม แสดงธรรมว่าเป็นธรรม

คู่ที่ ๒ แสดงอนินยว่าอนินย แสดงวินยว่าเป็นวินย

คู่ที่ ๓ แสดงข้อที่พระพุทธเจ้ามิได้ตรัสไว้ว่าไม่ได้ตรัสไว้ แสดงข้อที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่าตรัสไว้

คู่ที่ ๔ แสดงข้อที่พระพุทธเจ้ามิได้ประพจน์ว่ามีได้ประพจน์ แสดงข้อที่พระพุทธเจ้าประพจน์ว่าประพจน์

คู่ที่ ๕ แสดงข้อที่พระพุทธเจ้ามิได้ทรงบัญญัติว่ามีได้ทรงบัญญัติ แสดงข้อที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติว่าทรงบัญญัติ

คู่ที่ ๖ แสดงอนาปัตติว่าเป็นอนาปัตติ แสดงอาบัติว่าเป็นอาบัติ

คู่ที่ ๗ แสดงอาบัติเบาว่าเป็นอาบัติเบา แสดงอาบัติหนักว่าเป็นอาบัติหนัก

คู่ที่ ๘ แสดงอาบัติที่มีส่วนเหลือว่ามีส่วนเหลือ แสดงอาบัติไม่มีส่วนเหลือว่าไม่มีส่วนเหลือ

คู่ที่ ๙ คู่ที่ ๙ แสดงอาบัติชั่วยาบว่าชั่วยาบ แสดงอาบัติที่ไม่ชั่วยาบว่าเป็นอาบัติไม่ชั่วยาบ

จากเรื่องทั้งหมดที่ยกมา จะพบว่าเป็นทั้งหลักคำสอนที่สอนให้คิด พิจารณา และปฏิบัติ ตาม ทั้งมีตัวอย่างที่ทำให้ดูทั้งสองด้านคือ ฝ่ายที่ขาดความสามัคคีของภิกษุชาวเมืองโกสัมพี และ ฝ่ายที่อยู่ร่วมกันอย่างสามัคคี ที่สำคัญพระพุทธเจ้าทรงอยู่ให้ทุกคนเห็นว่าหากเราอยู่ร่วมกัน ท่ามกลางความแตกแยกไร้ฉันท เป็นคนพูดกับคนไม่รู้เรื่อง เป็นพระสงฆ์แต่พูดกันไม่รู้เรื่อง เป็น อุบาสกอุบาสิกาแต่พูดกันไม่รู้เรื่อง ขาดการประณีตประนอม ก้าวร้าว รุนแรง จนไม่ชอบเชื่อฟังแม้แต่ ระดับพระศาสดาของตน ยอมไปอยู่กับสิ่งกับข้างเสียดีกว่า

พระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโณ)^๖ ได้กล่าวว่า หากมองในแนวประวัติศาสตร์สังคม จะพบว่า สังคมสงฆ์สร้างขึ้นเพื่อให้เป็นแบบอย่างในการศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรม อยู่อย่างมีธรรม พระพุทธเจ้าไม่นิยมความแตกแยก ทรงสรรเสริญยกย่องสามัคคีธรรม ไม่ทรงอยู่ร่วมกับสงฆ์ที่ แตกแยก ถ้าสังคมใดก็ตามที่ขาดความสามัคคีธรรม ป่วยการที่จะขอพุทธทานภาพคุ้มครอง เพราะ พระพุทธเจ้าจะไม่อยู่ร่วมกับคนที่ขาดความสามัคคี เพราะความสามัคคีนั้นย่อมนำมาซึ่งความสุข

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้พระราชนิพนธ์ ไว้ใน หนังสือ ๔๕ พรรษาพระพุทธเจ้า ซึ่งได้แสดงพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงที่เมืองโกสัมพีเพื่อเป็น ธรรมเครื่องระงับความแตกแยก

๔.๔. พระสูตรเป็นธรรมเครื่องระงับการแตกความสามัคคี

๔.๔.๑ อานันทสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ในโฆสิตาราม ใกล้เมืองโกสัมพี พระ อานันทได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และได้กราบทูลถามว่า ภิกษุสงฆ์พึงอยู่อย่างผาสุกเพราะเหตุอะไร พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ ๕ ข้อดังนี้

- ๑) ภิกษุเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีลด้วยตนเอง ไม่ติเตียนผู้อื่นในเพราะอิจฉา
- ๒) ภิกษุเป็นผู้ใส่ใจตนเอง ไม่ใส่ใจผู้อื่น รวมถึงให้เพง เช่นเพงโทษตนเองไม่เพงโทษผู้อื่นด้วย
- ๓) เป็นผู้ไม่มีชื่อเสียง ย่อมรวมถึงว่า ไม่มุ่งความมีชื่อเสียง ย่อมไม่สะดุ้งเพราะความไม่มีชื่อเสียง
- ๔) เป็นผู้ได้ฌาน ๔ อันมีในจิตยิ่ง เป็นเครื่องอยู่สบายในปัจจุบัน ตามความปรารถนาโดยไม่มี ยากลำบาก

^๖ พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโณ), สามัคคีคือพลังสร้างสันติ, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราช วิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๒๑-๒๒

๕) ภิกษุยอมกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล ภิกษุสงฆ์จึงอยู่เป็นผาสุก

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ผาสุกอย่างอื่นที่ดีกว่ายอมไม่มี แสดงให้เห็นว่า หากพระภิกษุหรือประชาชนทั่วไปได้ยึดถือธรรม ๕ ประการ ดังกล่าวแล้วข้างต้นก็ยอมจะทำให้สังคมเกิดความสงบร่มเย็นประเทศชาติและพระศาสนาก็จักเจริญรุ่งเรืองต่อไป แต่หากว่าพระภิกษุและประชาชนยังหลงอยู่ในอำนาจชื่อเสียงก็จะก่อให้เกิดความแตกแยกเกิดขึ้นได้

๔.๔.๒ ผาสุวิหารสูตร^๙ ธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นสุข ๕ ประการ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นสุข ๕ ประการนี้ คือภิกษุในธรรมวินัยนี้

- ๑) ตั้งมั่นกายกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง
- ๒) ตั้งมั่นวจีกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง
- ๓) ตั้งมั่นโมหกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง
- ๔) มีศีล๑ที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้รู้สรรเสริญไม่ถูกตัณหาและทิฏฐิครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๕) มีอริยทิฏฐิ๒ อันเป็นธรรมเครื่องนำออกเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้ทำตามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๔.๔.๓ สาชีวะสูตร^{๑๐} ว่าด้วยคุณสมบัติของผู้อยู่ร่วมกัน

พระสารีบุตรได้กล่าวแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมควรเป็นผู้อยู่ร่วมกับเพื่อนพรหมจรรย์ คือภิกษุในธรรมวินัยนี้

- ๑) ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล และตอบปัญหาที่ตั้งขึ้นถามในเรื่องศีลสัมปทาได้
- ๒) ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสมาธิ และตอบปัญหาที่ตั้งขึ้นถามในเรื่องสมาธิสัมปทาได้
- ๓) ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา และตอบปัญหาที่ตั้งขึ้นถามในเรื่องปัญญาสัมปทาได้
- ๔) ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ และตอบปัญหาที่ตั้งขึ้นถามในเรื่องวิมุตติสัมปทาได้

^๙ อัง.ปญจก.๒๒/๑๐๕/๑๘๒-๑๘๓.

^{๑๐} อัง.ปญจก.๒๒/๖๖/๑๔๔

๕) ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิมุตติญาณทัสสนะ และตอบปัญหาที่ตั้งขึ้นถามในเรื่อง วิมุตติญาณทัสสนสัมปทาได้

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล เป็นผู้ควรแก่สาชีพ^{๑๑}ของ เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย

๔.๕. ผลดีของการสร้างความสามัคคี

ประโยชน์ของความสามัคคีเป็นทางแห่งความสุข ความสุขในที่นี้ คือความสุขใจ เพราะใจที่มีความรักนับถือกันเป็นอารมณ์ ย่อมเข้มแข็งเบิกบาน นี้อือ ความสุขอันแรกของผู้สามัคคีกันจะพึงได้รับ นอกจากนี้ ประโยชน์ของการสามัคคี ก็คือ ความสำเร็จในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคม ชีวิตมีความสุขได้เพราะความสามัคคีของหมู่คณะ

คนที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ เช่นร่วมหมู่บ้านเดียวกัน ร่วมสถานศึกษา ร่วมอาชีพ หรือสถานที่ทำงานเดียวกัน หากกิจกรรมใดร่วมมือร่วมแรง ร่วมใจกันทำ ย่อมจะนำความสำเร็จและนำความสุขมาให้ จะเห็นได้ว่า ที่ใดมีความเคารพนับถือและมีไมตรีต่อกัน ที่นั้นย่อมมีความสามัคคีพร้อมเพรียงปรองดองกัน ร่วมแรงร่วมใจกัน ร่วมแสดงความคิดเห็นและร่วมทรัพย์สินกันเพื่อประโยชน์อันใหญ่หลวงให้สำเร็จ แม้ที่ใดมีความสามัคคี ที่นั้นก็มีความสุข มีน้ำใจโอบอ้อมอารีและเอื้อเฟื้อเกื้อกูลอุดหนุนกันเช่นนี้ ย่อมนำมาซึ่งความรัก ความเคารพนับถือกัน เชื่อมไมตรี ให้สนิทสนม แผ่กว้างออกไป ทำให้เกิดความอ่อนหนาผาคลั่งเป็นปึกแผ่นมั่นคง เพราะความสามัคคีเป็นเป็นพลังนั่นเอง

๔.๖. ผลกระทบจากการแตกความสามัคคี

เนื่องจากการแตกความสามัคคีเป็นปัญหาใหญ่อันเกี่ยวกับความประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์และบุคคลทั่วไป พระพุทธเจ้าจึงทรงมีพระบัญญัติเกี่ยวกับการแตกความสามัคคี ซึ่งพระวินัยเรียกว่า สังฆเภท ด้วยมีพุทธประสงค์เพื่อป้องกันมิให้สงฆ์แตกความสามัคคีหรือแตกแยกกัน เพื่อเป็นเครื่องควบคุมพฤติกรรมต่างๆ ของสงฆ์เป็นไปตามครรลองของพระธรรมวินัย และเพื่อป้องกันความเสื่อมแห่งศาสนาอันเนื่องมาจากการกระทำของพระภิกษุเพราะเมื่อพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งกระทำการแตกแยกกันขึ้น ความเสื่อมเสียหรือผลเสียที่เกิดจากการกระทำย่อมกระทบต่อองค์การสงฆ์ต่อไป ซึ่ง

^{๑๑} สาชีพ ในที่นี้หมายถึงการถามปัญหา และการตอบปัญหา เพราะเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายจะอยู่ร่วมกันได้ก็ด้วยอาศัยความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันมีข้อสงสัยก็ถามกัน แก้ปัญหาให้กัน (อง.ปญจก.อ.๓/๖๖/๓๓)

งานวิจัยนี้ แบ่งผลกระทบการแตกความสามัคคีออกเป็น ๒ ประการ คือ ๑) ผลกระทบต่อการแตกความสามัคคีของบรรพชิต ๒) ผลกระทบต่อการแตกความสามัคคีของคฤหัสถ์

๑.๑.๑ ผลกระทบต่อการแตกความสามัคคีของบรรพชิต ซึ่งสงฆ์เป็นสถาบันหนึ่งที่มีสมาชิกอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก เมื่อเกิดอธิกรณ์สงฆ์ขึ้น สมาชิกในสถาบันย่อมได้รับความกระทบกระเทือนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้จะไม่โดยตรงก็โดยอ้อม จากที่เคยอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความรักความสามัคคีปรองดองกันตลอด แต่เมื่อมีผู้พยายามสร้างความแตกแยกให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ ด้วยมุ่งหวังเพียงเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนแล้ว ความสงบสุขที่เคยมีก็พังทลาย กลายเป็นความทุกข์ ความเดือดร้อนเพราะเกิดจากความแตกแยกความสามัคคีกัน เมื่อคณะสงฆ์แตกแยกกัน ประสิทธิภาพในการดำรงรักษาพระธรรมวินัยหรือแม้แต่พุทธศาสนาก็จะลดน้อยลง จะเห็นว่าในสมัยต้นพุทธกาลสมาชิกของสถาบันสงฆ์ ไม่เคยสร้างปัญหาหรือสร้างความเดือดร้อนความเสียหายให้แก่สถาบันเลย เพราะสมาชิกแต่ละท่านในสมัยนั้นมุ่งบำเพ็ญประโยชน์สูงสุดของพุทธศาสนา คือ บรรลุนิพพาน แต่มาระยะหลังๆ มีสมาชิกเข้ามาบวชเพิ่มมากขึ้น ความประพฤติเสื่อมเสีย ของสมาชิกย่อมจะมีขึ้นเป็นธรรมดา เพราะสมาชิกแต่ละท่านก่อนเข้ามาสู่สถาบันสงฆ์มีสถานภาพทางสังคมที่แตกต่างกัน แม้จะผ่านกรรมวิธีคัดสรรคือการบวชหรือมีพระธรรมวินัยเป็นข้อวัตรปฏิบัติอันเดียวกันก็ตาม แต่ก็มีใช้ว่าสมาชิกทุกคนจะได้บรรลุคุณธรรมเสมอกันหมด เมื่อเป็นเช่นนี้ สมาชิกหรือพระภิกษุผู้เป็นปุถุชนจึงกลายเป็นผู้สร้างปัญหาขึ้นในสถาบันสงฆ์ให้แตกแยกกันได้ทุกยุคทุกสมัย เช่นเมื่อสมัยพุทธกาล ได้กล่าวถึงภิกษุวัชชีบุตร พระภิกษุฉัพพัคคีย์ และภิกษุชาวเมืองโกสัมพี ที่กล่าวไฉ่แล้วข้างต้น

ในประวัติศาสตร์พุทธศาสนา การกระทำที่ทำให้เกิดความเสื่อมเสียแก่สถาบันสงฆ์อย่างมาก และในที่สุดก็แตกแยกนิกายคือในคราวสังคายนาครั้งที่ ๓ เหตุผลสำคัญของการทำสังคายนาก็เพื่อกำจัดภิกษุอลัชชี^{๑๒} ที่ปลอมเข้ามาบวชในพุทธศาสนาให้หมดไปและเพื่อชำระพระธรรมวินัยให้บริสุทธิ์ อันเนื่องมาจากการตีความหรืออธิบายหลักคำสอนผิดเพี้ยนและคลาดเคลื่อนจากพระพุทธพจน์ การกระทำความเสื่อมเสียให้แก่สถาบันสงฆ์มิได้เกิดขึ้นเฉพาะในอดีต แม้ในปัจจุบันก็มีเรื่องแบบนี้เกิดขึ้นเช่นเดียวกัน

เมื่อคณะสงฆ์แตกความสามัคคีก็จะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงและความเจริญของพระศาสนา เพราะคณะสงฆ์ถือเป็นองค์หลักของศาสนา เมื่อองค์หลักเสียหายหรือเดือดร้อน สถาบันก็ดำรงอยู่ไม่ได้

^{๑๒} ดร.สุชาติ หงษา,ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา,(กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์สยาม,๒๕๕๐),หน้า

เมื่อสถาบันหลักคือพระศาสนาแตกความสามัคคี ก็จะส่งผลกระทบมายังประชาชนหรือพุทธศาสนิกชนซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการสนับสนุนภารกิจในการเผยแผ่และการดำรงรักษาพระศาสนา เมื่อสถาบันสงฆ์แตกความสามัคคี ประชาชนผู้ให้ความอุปถัมภ์บำรุงก็แตกแยกกันไปด้วย โดยเฉพาะการกระทบกระเทือนจากที่เคยมีความเลื่อมใสศรัทธา ก็หมดศรัทธา สถาบันสงฆ์หรือสถาบันศาสนา ถ้าวาดศรัทธาหรือขาดการสนับสนุนจากประชาชนแล้วย่อมดำรงอยู่ไม่ได้

กล่าวโดยภาพรวม ความเสื่อมเสียหรือผลเสียอันเกิดจากการแตกแยกความสามัคคีของสงฆ์มีมากมหาศาล เพราะเป็นการทำลายทั้งระบบ กล่าวคือ ผู้กระทำก็เดือดร้อนต้องถูกสงฆ์ทำปกาสนียกรรม ขับออกจากคณะเดิม การแตกแยกของสงฆ์เรียกว่า สังฆเภท เป็นปัญหาสำคัญของพุทธศาสนา แม้จะเป็นเพียงอาบัติที่แก้ไขได้โดยสงฆ์ทางพระวินัย และเป็นอนันตริยกรรมในทางธรรม แต่ไม่คุ้มค่าต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อหมู่คณะ

๑.๑.๒ ผลกระทบต่อการแตกความสามัคคีของคฤหัสถ์ ปัญหาความแตกร้างในครอบครัว ครอบครัวนับว่าเป็นสถาบันมูลฐานของสังคม สมาชิกของสังคมทุกคน ก็ถือกำเนิดเกิดก่อจากแต่ละครอบครัวนั่นเอง และเป็นสภาพแวดล้อมที่ใกล้ชิดตัวคนมากที่สุดถ้าสัมพันธ์ภาพ หรือสภาพครอบครัวที่ดี ไม่พิการ หรือแตกร้างปัญหาทางสังคมอื่นๆ เช่น การหย่าร้างคนจรจัด หรือโสเภณี ศีลธรรมเสื่อม เป็นต้น ซึ่งเป็นปัญหาสังคมที่จะมีผลกระทบต่อสังคมโดยรวมจะไม่เกิดขึ้น เพราะฉะนั้นปัญหาความแตกร้างในครอบครัว จึงนับว่าเป็นปัญหาสังคมที่สำคัญมากที่จะต้องได้รับการแก้ไขอีกหลาย ๆ ฝ่าย โดยรวดเร็วและถูก จึงนับว่าเป็นปัญหาสังคมที่สำคัญมากที่จะต้องได้รับการแก้ไขจากหลาย ๆ ฝ่าย โดยรวดเร็วและถูกต้องเพื่อผลประโยชน์ต่อการอยู่ร่วมกันของครอบครัวและสังคมโดยรวม

ปัญหาอาชญากรรมและทุรกรรมต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นเป็นประจำในชีวิต คือความเป็นอยู่ในปัจจุบันนี้อาจจะเกิดมาจากหลายสาเหตุหลายประการ เช่น สันดานเป็นอาชญากร ปัญหาเศรษฐกิจ สังคม ครอบครัว สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ปัญหาศีลธรรมเสื่อม ปัญหาข้อนี้จุดสำคัญที่ตัวเองของบุคคลแต่ละบุคคล เพราะตัวเองแต่ละคนมักจะวางเฉยต่อศีลธรรมดังนั้นจะเห็นได้ว่าผู้ที่ประพฤติผู้ประพฤติทุจริต เช่น พวกขโมยก็ไม่อยากให้อะไรมาขโมยพวกตนต่อไป พ่อค้าที่ซูดเลือดซูดเนื้อประชาชนก็ไม่อยากจะให้ข้าราชการมาใช้อำนาจนอกหน้าที่ทุจริตเน้อตน สามเณรที่ตบตีภรรยาได้ทุกวัน ๆ มีเพื่อบ้านมาระรานกัน ข้าราชการไม่มีความปราณี เจ้าที่ไม่ยุติธรรม นี่เป็นความจริงซึ่งสามารถพิจารณาเห็นได้ในสังคมทุกวันนี้

ปัญหาโสเภณี^{๑๓} ปัญหาโสเภณินับว่าเป็นปัญหาสังคมที่สำคัญปัญหาหนึ่งในสังคมอารยะทุกสังคม ล้วนมีหญิงโสเภณีเหมือนกันหมดสิ้น จึงกล่าวได้ว่าหญิงโสเภณีเป็นผลผลิตทางสังคมและก็กลายเป็นปัญหาสังคม เหตุที่หญิงโสเภณีมักอ้างในเมื่อถูกซักถามถึงเหตุที่ต้องมาเลี้ยงชีพแบบนี้ คือชีวิตทางครอบครัว มีสภาพไม่มั่นคง ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นเพราะพ่อแม่ไม่รับผิดชอบเต็มที่ หรืออาจเกิดขึ้นจากความเสื่อมโทรมทางจิตใจก็ได้ ชีวิตการแต่งงานไม่ราบรื่น เมื่อหย่าร้างกับสามี ต้องเลี้ยงตนเอง เมื่อไม่รู้อะไรจะหาวิธีใดเลี้ยงชีพจึงต้องหากินทางนี้ประสบปัญหาทางเศรษฐกิจในครอบครัว ต้องทำมาหากินแบบนี้ เพราะถือว่า จะช่วยผดุงฐานะทางเศรษฐกิจของบ้านได้

ดังพระพุทธพจน์ว่า “บุคคลผู้ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน ยินดีแล้วในการแตกแยกตั้งอยู่ในอธรรม เป็นผู้เข้าถึงอบาย เข้าถึงนรก ตั้งอยู่ในนรกนั้นตลอดกัปหนึ่ง ย่อมพลาดจากธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ ย่อมเสวยกรรมอยู่ในนรกตลอดกัปหนึ่ง เพราะทำลายสงฆ์พร้อมเพรียงกันให้แตก”^{๑๔}

การอยู่ร่วมกันในระเบียบวินัยเดียวกัน ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าศีลสามัญญดา คือมีศีลเสมอกัน หมายความว่าทุกคนต้องมีความเคารพในกฎเกณฑ์ กติกา ศีล กฎหมาย ที่เป็นหลักอยู่ร่วมกัน ในสังคมใดก็ตามหากขาดความเคารพ ศีล กฎหมาย ระเบียบ กติกาสังคม นอกจากทำตนให้มีปัญหาแล้ว ยังนำความเดือดร้อนมาสู่หมู่คณะที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ด้วย สังคมใดก็ตามที่คนภายในสังคมอยู่ร่วมกันด้วยความปกติสุข มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและดำรงอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข

การมีความเห็นที่ตรงกัน ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ทิฏฐิสามัญญดา คือมีความเห็นที่ตรงกัน เสมอกัน ในแง่ของสังคมความจริงค่อนข้างทำได้ยาก ลักษณะทางสังคมท่านจึงมีจุดยึดเหนี่ยวร่วมกัน เพื่อให้เกิดการประณีตประนอมประสานประโยชน์กัน เพื่อให้เกิดความยึดเหนี่ยวซึ่งกันและกัน ซึ่งจำให้สังคมนั้นมีความสุขสงบร่มเย็น ซึ่งได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ ๔ ซึ่งโทษของการขาดความสามัคคี

สรุปท้ายบท

จากการศึกษาศีลและทิวฏฐิในฐานะเป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีและแตกความสามัคคี พบว่าศีลที่เป็นต้นเหตุให้เกิดความสามัคคีได้แก่ ศีลสามัญญดา คือศีลที่เท่าเทียมกัน ยึดกฎกติกาเท่าเทียมกัน ไม่ต่างพร้อยหรือบกพร่องทิวฏฐิที่เป็นเหตุให้เกิดความสามัคคี ได้แก่ทิวฏฐิสามัญญดา คือทัศนคติเหมือนกัน มุมมองตรงกันจะทำให้เกิดความสามัคคีซึ่งต้องมีการอบรมทิวฏฐิ ทิวฏฐิที่เป็นต้นเหตุให้แตกความสามัคคี พระสูตรที่มีธรรมเครื่องระงับการแตกความสามัคคี เช่น อานันทสูตร ภาสุมิตตสูตร สภา

^{๑๓} <http://oknation.nationtv.tv/blog/autan/2011/11/11/entry-2>

^{๑๔} อัง.ทสก.(ไทย) ๒๔/๓๘/๖๘.

ชีวิสูตร ผลดีของการสร้างความสามัคคี คือทำให้เกิดความสุข ความรักและนับถือ ส่วนผลกระทบจากการแตกความสามัคคี มีผลเสียทั้งแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ บรรพชิตเรียกว่าสังฆเภท เป็นอาณัติกริยกรรม คือกรรมหนักมาก ส่วนคฤหัสถ์ผู้แตกความสามัคคีจะทำให้เกิดปัญหาหลายประการดังกล่าวไว้แล้วข้างต้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย:

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี**. ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกอรรถกถาภาษาไทย** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐

ข. ข้อมูล

(๑) หนังสือ:

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **คู่มือนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรีวิชาวินัยมุขและเบญจศีล-เบญจธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓,

จรรยา สมน้อย. เบญจศีล เบญจธรรม และอุโบสถศีล. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พุทธลีลา, ๒๕๔๐.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกประวัติและความสำคัญ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย, **คัมภีร์วิสุทธิมรรคแปล ภาค๑ ตอนที่๑,**

_____ . **เก็บเพชรจากพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พุทธทาสภิกขุ, **ทาน ศีล ภาวนา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๙)

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), **ศีลธรรมกับการแก้ปัญหาสังคม**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๘,

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), **เยาวชนกับความรอดของสังคม**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๙,

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **วินัยชาวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔๒, (นครปฐม: กรุงเทพมหานคร:

- สำนักพิมพ์ เอส.อาร์.พรีนติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๕),
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙,
(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เอส.อาร์.พรีนติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑),
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), วินัยเรื่องใหญ่กว่าที่คิด, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘,
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓,
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต).พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๖.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.
- _____ . พระไตรปิฎกวิเคราะห์. กรุงเทพมหานคร: รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๐.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พระไตรปิฎก สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้. พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพมหานคร:
บริษัท เอส .อาร์พรีนติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๔๓.
- _____ . รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: เอดีสัน เพรส
โปรดักส์, ๒๕๔๓.
- _____ . พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
สหธรรมิก, ๒๕๔๙.
- _____ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร: บริษัท
เอส.อาร์.พรีนติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.
- พระพุทธโฆสเถระ. คัมภีร์วิสุทธิมรรค แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหา
เถร). พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : บจก.ธนาเพรส, ๒๕๕๑.
- สมเด็จพระวันรัต (จิบ ฐิตเมโธ) และคณะ, อุดมการณ์วินัยมุขเล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, กรุงเทพมหานคร :
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕
- พระธรรมวิสุทธิกวี, อุดมมงคลในพระพุทธศาสนา, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๘
- พจนานุกรมศัพท์พระไตรปิฎก ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนอรุณการพิมพ์
, พ.ศ. ๒๕๒๕,
- ชัยวัฒน์ อัตพัฒน์ และคณะ. หลักการดำรงชีวิตในสังคม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๘),
- อภิญวัฒน์ โพธิ์सान (ผ.ศ.ดร.), สุขวิถี มนุษย์ ชีวิต ความสุข, มหาสารคาม: หจก. อภิชาติการพิมพ์.
๒๕๕๔,
- ผศ.ดร. อภิญวัฒน์ โพธิ์सान, สุขวิถี มนุษย์ ชีวิต ความสุข, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (มหาสารคาม: อภิชาติกา

พิมพ์, ๒๕๕๔),
 โกวิท วงศ์สุวรรณ, **พื้นฐานรัฐศาสตร์กับการเมืองในทศวรรษที่ ๒๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นครปฐม: โรงพิมพ์สำนักส่งเสริมและฝึกอบรมกำแพงแสน, ๒๕๕๓),
 พระครูกลยาณสิทธิวัฒน์, ผศ.(สมาน กลยาณธมโม/พรหมอยู่) **ศีล ๕ ทางสู่ประตูลิขิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๑/๒๕๖๐(กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)
 พระพุทธโฆษาจารย์เถระ, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถรพิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร:บริษัทประยูรพรินท์ติ้ง จำกัด, ๒๕๕๖),
 พระอุปัชฌาย์เถระ, **วิสุทธิมรรค**.แปลโดย คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘),
 แสง อุดมศรี, **พระวินัยปิฎก ๑ ว่าด้วยมหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร:บริษัท ประยูรวงค์พรินท์ติ้งจำกัด, ๒๕๕๖),
 จนทชาโต ภิกขุ, **คู่มือพุทธบริษัท ๔๙**, (สมุทรปราการ:วัดศรีวารีน้อย, ๒๕๕๙),
 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **เบญจศีลเบญจธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๐),
 ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒**, (กรุงเทพมหานคร:นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๕๖),
 มหามกุฏราชวิทยาลัย, **พระมงคลวิเสสสภา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘),
 พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **กรณีธรรมกาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์พิมพ์อำเภอไพ, ๒๕๕๒),
 ประเวศ วะสี, **ยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคมและศีลธรรม** (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๕๑),
 ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**, (กรุงเทพมหานคร:อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๕)
 พระมหาอุทตนา นรเชฏโฐ ดร. **พระพุทธศาสนากับการแก้ไขความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.พ.ศ. ๒๕๕๖)
 ดร.สุชาติ หงษา, **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๐),

(๒) วิทยานิพนธ์และงานวิจัย

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุดฺธยากร), “มนุษย์กับความขัดแย้ง:โลกทัศน์และชีวิตศน์ใน
พระพุทฺธศาสนา”เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ พระพุทฺธศาสนากับการจัดความ
ขัดแย้งในสังคมไทย,มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๕๑,หน้า ๒๑๓-๒๑๔

พระมหาธรรมรัตน์ อริยมโฆ “การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก”,
วิทยานิพนธ์ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๔๒), หน้า ๒๐๑.

พระมหาวิพจน์ สุภจारी (วันคำ), “การศึกษาแนวความคิดเรื่องเสรีภาพในพระพุทฺธศาสนาเถร
วาท”,วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๙๗.

สุรางค์ รุ่งเรือง,วิเคราะห์คุณธรรมในหนังสือการ์ตูนไทย เล่มละ๓-๑๐บาท ปริญญาญานิพนธ์ กศ.ม.
(การวัดผลการศึกษา,กรุงเทพมหานคร)บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
พ.ศ.๒๕๒๕,หน้า๕๙

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

พระเทพสิงหบุราจารย์, ธรรมะบรรยาย, [ไทยรัฐออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.jarun.org/contact-webmaster.html>.
<http://oknation.nationtv.tv/blog/autan/2011/11/11/entry-2>

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ** : พระสุนันท์ สุนนโท
- เกิด** : ๑๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๘
- ภูมิลำเนา** : ตำบลพ้อเมือง อำเภอเมืองนาย จังหวัดหอดอยแหลม รัฐฉาน ประเทศพม่า
- การศึกษา** : พ.ศ. ๒๕๕๖ พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาและปรัชญา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- อุปสมบท** : ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๙ ณ พัทธสีมาวัดกลางเวียง ตำบลพ้อเมือง อำเภอเมืองนาย จังหวัดหอดอยแหลม รัฐฉาน ประเทศสหภาพพม่า
- อาชีพปัจจุบัน** : วัดสามง่าม ตำบลลำโพ อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ๑๑๑๑๐